

SKETCH

Journal of City and Regional Planning
Şehir ve Bölge Planlama Dergisi

E-ISSN:2687-5101

2021
v. 03
n. 01

in the name of Mersin University | Mersin Üniversitesi adına

Owned by | Sahibi

Prof. Dr. Mehmet İsmail YAĞCI

Dean of the Faculty of Architecture | Mimarlık Fakültesi Dekanı

Editor | Editör

Yasemin SARIKAYA LEVENT

Section Editors | Bölüm Editörleri

Ali Cenap YOLOĞLU

Burak BELGE

Sinan BURAT

Language Editor | Dil Editörü

Sinan BURAT

Secreteriat | Sekreteryaya

Züleyha Sara BELGE

Seda SAKAR

Advisory Board | Danışma Kurulu

in alphabetical order | soyisim sırasına göre

- Müge AKKAR ERCAN, Prof. Dr. (Middle East Technical University, Turkey)
Yener BAŞ, Assoc. Prof. Dr. (Mersin University, Turkey)
Burak BEYHAN, Prof. Dr. (Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey)
Cânâ BİLSEL, Prof. Dr. (Middle East Technical University, Turkey)
Per CORNELL, Assoc. Prof. Dr. (University of Gothenburg, Sweden)
Bilge ÇAKIR, Assist. Prof. Dr. (Hatay Mustafa Kemal University, Turkey)
Olgu ÇALIŞKAN, Assoc. Prof. Dr. (Middle East Technical University, Turkey)
Valentina GIORDANO, Research Assoc. (University College London, UK)
Tamer GÖK, Prof. Dr. (Mersin University (retired), Turkey)
Zeynep GÜNAY, Assoc. Prof. Dr. (İstanbul Technical University, Turkey)
Serap KAYASÜ, Prof. Dr. (Middle East Technical University, Turkey)
Katarzyna LESNIEWSKA-NAPIERALA, Assist. Prof. Dr. (University of Lodz, Poland)
Tolga LEVENT, Assoc. Prof. Dr. (Mersin University, Turkey)
Ana NIKOVIC, Dr. (Institute of Architecture and Urban and Spatial Planning of Serbia, Serbia)
Savaş Zafer ŞAHİN, Prof. Dr. (Hacı Bayram Veli University, Turkey)
İlhan TEKELİ, Prof. Dr. (Middle East Technical University (retired), Turkey)
Numan TUNA, Prof. Dr. (Middle East Technical University (retired), Turkey)
Tolga ÜNLÜ, Prof. Dr. (Çukurova University, Turkey)
Giorgio VERDIANI, Prof. Dr. (Università degli Studi di Firenze, Italy)
Tim WILLIAMS, Assoc. Prof. Dr. (University College London, UK)
Fikret ZORLU, Assoc. Prof. Dr. (Mersin University, Turkey)

SKETCH: THE JOURNAL OF CITY AND REGIONAL PLANNING (S:JCRP) is a peer reviewed international open access journal e-published twice a year on every June and December, addressing issues on planning and design of the built environment in various scales, emphasizing the interfaces between urban and regional planning, policy, design and management through a wide and interdisciplinary approach. S:JCRP is indexed by ASOS Index (since 2020) and ICI Journals Master List (2020).

ESKİZ: ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA DERGİSİ (S:JCRP) farklı ölçeklerdeki yapıli mekânın planlaması ve tasarımına ilişkin alanlarında ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmaları yayımlayarak şehir ve bölge planlama ve kentsel tasarım disiplinlerinde akademik bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlayan; bu amaçla Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere senede iki kere elektronik ortamda yayınlanan hakemli, açık erişimli ve uluslararası bir dergidir. S:JCRP dergisi ASOS İndeks (2020 tarihinden itibaren) ve ICI Journals Master List (2020) tarafından taranmaktadır.

Sketch: Journal of City and Regional Planning is e-published by the Department of City and Regional Planning, Mersin University. Except for short quotations for review and citation purposes, written and visual materials should not be reproduced without permission. Editorial Board is not responsible for opinions or statements of contributors in this Journal.

Eskiz: Şehir ve Bölge Planlama Dergisi Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü yayınıdır. Kaynak gösterilerek yapılan kısa alıntılar dışında Dergide yayınlanan yazılı ya da görsel materyaller izinsiz kullanılamaz ve çoğaltılamaz. Yayın Kurulu, yazı içeriklerinden ve yazar görüşlerinden sorumlu değildir.

Publication Date | Yayın Tarihi
December | Aralık 2021

Type of Publication | Yayın Türü
Periodical | Süreli e-Yayın

Correspondance | İletişim
Mersin Üniversitesi, Çiftlikköy Kampusu
Mimarlık Fakültesi
33343 Yenişehir, Mersin—Türkiye

tel: +90.324.3610001—17721
faks: +90.324.3610109

e-mail: sketch@mersin.edu.tr
<http://sketchjournal.org>

CONTENT | İÇERİK

Articles | Makaleler

1. A Multi-layered Analysis of Urban Topography: Galata District, Istanbul 1
Yasemin KÜBLÜ
2. Disiplinler Arası bir Yaklaşım Olarak Mimari Antropolojinin Anlamı, Kapsamı ve Kuramsal Arka Plan 19
Hasan Basri KARTAL, Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU
3. “Güvenli Kentler Perspektifinden Denizli’de Göç Alan Mahallelerin Değerlendirmesi 28
Büşra ÖZTÜRK, Dalya HAZAR KALONYA
4. “Bölgesel Azgelişmişlik Bağlamında Doğu Anadolu Kentlerinde Akıllı Kent Stratejisinin Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Değerlendirme: Bingöl, Kars, Bitlis ve Hakkari Örneği 61
Ahmet YAZAR, Müge MANGA, Suat TUYSUZ
5. “Diyarbakır Suriçi’nde Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Yaşayanlar Perspektifinden Değerlendirilmesi 75
Şeyma US, Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

A MULTI-LAYERED ANALYSIS OF URBAN TOPOGRAPHY: GALATA DISTRICT, ISTANBUL

Yasemin KÜBLÜ*

* Independent Researcher

Abstract

The article investigates 'urban topography' as a multi-layered structure by referencing two studies performed by John Ruskin (*Modern Painters, Volume IV of V, 1856*) and Eugene Viollet-le-Duc (*Mont Blanc, 1876*). *Modern Painters Volume IV of V* and *Le Massif du Mont Blanc* were focused on the structural anatomy of the mountainous landscapes of the Alps in Switzerland. The main idea of these studies was 'the necessity of analyzing anatomy to understand the surface form of the earth'. In this article, the viewpoint generated on the structural anatomy of mountains is applied to urban topography in two categories: 'The natural topography' and 'the human topography' to be analyzed in three layers regarding the complex nature of the city: 'the ground, the underground and the underwater'. The aim is to reach a comprehensive urban topographical depiction of the city as a whole in the 21st century, together with its overlooked physical realities. Galata district in Istanbul (Turkey) is decided as the case area due to its multi-layered urban structure that is in a continuous accumulation since ancient times. Analyses are performed with topographical mapping, urban sections and urban diagrams by overlapping of current satellite images, historical maps and urban plan of Galata.

Keywords: Urban Topography, Galata, Istanbul, Ruskin, Viollet-le-Duc

Submitted | Gönderim: 08.06.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondence | İletişim:
yaseminkublu@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.07379

INTRODUCTION

Urban topography is an interdisciplinary study of the form, fabric and layout of cities, drawings on documented history, cartography, geography, urban planning, architectural history and archaeology. Geographers often refer to it as urban morphology, or more simply as urban form ("Urban Topography"). In urban planning and design, landscape architecture and architecture disciplines, urban topography generally considered as a complementary instrument in research and practice. Although there has always been a continual production on urban and topography relationship, '*urban topography*' as a research interest has never been a mainstream focus as urban transformation, urban sociology or urban economy.

The relationship between *urban* and *topography* relates back to the cosmic interpretations of ancient cities that topography was the most important criterion regarding location, orientation and construction. Settlements were generally built on southern slopes of hills and organized as harbour cities according to the social and economic productions that provided between seas and rivers. In the Medieval Age, the radio-centric settlement system was typical with converging lines and circular borders. Defensive walls, church towers and spiral streets were basic elements of this age as a reflection of the heavenly world view imposed by the church. Between the 15th and 18th centuries, the uniform and centralized perspective of baroque effect left its mark on cities as a reflection of the authority and power of worldly rulers. Contours of terrain were levelled and transformed into straight street plans, geometrically arranged gardens, infinite boulevards and quadrangle squares (Mumford 1961). With the French Revolution, republican ideas began to have an impact on the city. Urbanization was organized due to the relationship between topography, traffic, monuments and public buildings. However, the emergence of new powers, industries and overseas colonization led to an uncontrolled expansion of the city. At the same time, the rise of capitalism was turned the city into a commodity by ignoring its character, topography and socio-cultural structure. With the 19th century, railway transportation, factories at the city centre, suburbs and patchwork lands became the most important urban issues. In addition, the invention of the elevator allowed skyscrapers to be built and the city began to grow vertically too. The industrialization also created the underground city with electricity, gas and plumbing installations. But the most important contributions were underground tunnels and subways (Mumford 1961). Then with the 20th century, alongside post-war utopias, iconic built structures of modernism, ecological approaches, tectonics and studies on urban form; topography was a supportive instrument for the mainstream urbanization agenda. There were studies that generally based on building-topography-landscape relationship (i.e. *Pikionis, 1989, Sentimental Topography. Leatherbarrow, 2004, Topographical Stories*) but not specifically in urban context. With the beginning of the 21st century, a tendency towards 'a multidisciplinary understanding from information to urban scale and mapping of geographies' has started (Guallart 2008). Today, there is a multidisciplinary interest in urban scale with increasing use of digital modelling techniques, mapping and geographical data (i.e. *Cartographic Grounds, Desimini & Waldheim 2016*). Specifically, for urban topography, studies usually focus on one single component such as solely the cultural layers of the city, land formations, organization of iconic buildings or two dimensional urban plans with use of different cartography and mapping techniques to indicate and verify data in a conventional way. However, these studies do not depict a comprehensive urban topography of the 21st century city as a whole with its all extensions.

Today, at the age of Anthropocene; cities are formed with various constructions, networks, infrastructures, superstructures and digital technologies that are

considered as needs and signs of a civilized life. This way of living brings a multi-layered expansion with new urbanized areas towards the ground, the underground and the underwater layers of the city in its given landscape. Then, what is the topographical depiction of a 21st century city? Is it still the structural theme of hills, valleys and rivers or is there a more complex structural whole? What kind of a structure does a constructed earth fragment display in the 21st century as an integrated and a complicated physical reality with human impact? While mainstream urbanization agenda currently dealing with a global pandemic, urban transformations, renewals, climate change, smart technologies, ecological issues and so on, these questions may give another point of view to look at our constructional relationship with the earth fragments we settled and articulated as human beings.

In this article, *urban topography* is depicted as a multi-layered structural whole like an anatomical description of the city. The main approach is generated from two studies performed in the late 19th century. These were treatises on anatomy of the mountainous landscapes of the Alps: *Modern Painters Volume IV of V (1856)* performed by the critic John Ruskin and *Le Massif du Mont Blanc (1876)* performed by the architect Eugene Emmanuel Viollet-le-Duc. John Ruskin studied the Alps through the eyes of a geologist as well as a painter and described surface of landscape anatomically (Gamble 1999). He offered a clearer conception of the real look and anatomy of the Alps in *Modern Painters Volume IV of V*. He used perspectives and sections in different angles by depicting the structure together with its geological and plant cover texture in a detailed way (Figure 1). Then completed the structure like a template of an anatomy. He also explained the role of mountain in the organization of cities with Greek and Italian intellectual lead that mountains are always form the principal feature of the scenery in cities like Sparta, Corinth, Athens, Rome, Florence, Pisa and Verona. For example, Greeks' placing the shrine of Apollo under the cliffs of Delphi, and his throne upon Parnassus Mountain, was a testimony to all succeeding time that they themselves attributed the best part of their intellectual inspiration to the power of the hills. However, for Ruskin, the mountains were out of the way of the intellectual pursuits (best schools, best society) that rise and flourish with the position of a city, within its walls and distinction of its streets.

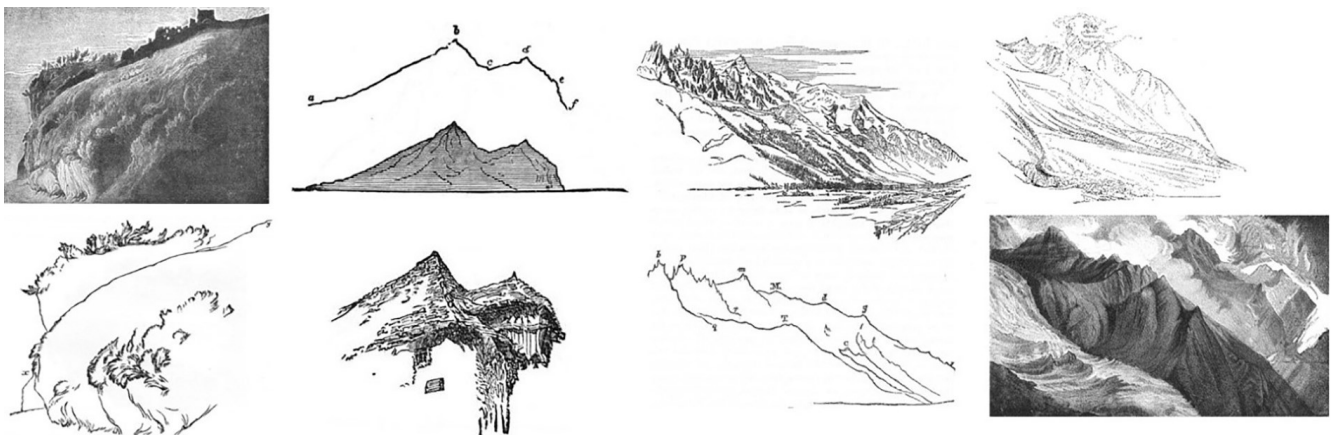

Figure 1. Sample drawings on forms and sculpture of Chamonix and Mont Blanc. Ruskin, 1856, *Modern Painters, Volume IV of V*.

On the other hand, being aloof from the scientific developments in engineering and architects' drawing inspiration from scientific fields in the 19th century, the architect Emmanuel Viollet-le-Duc was inspired by the structural network of Mont Blanc to develop an architecture based upon crystal forms, employing lifelong observations into mountain forms as his chosen method of research (Viollet-le-Duc 1877). According to him, an analogy can be drawn by drawn between architecture and the laws of nature ("The vision of an architect"). He

measured the non-measurable Mont-Blanc, like an anatomist examining the human body by providing a structural physiology (Bressani 2003). He analysed Alpine topography and explored the structure by showing the surface with his observations, drawings, 112 sketches, mappings and a map of Mont Blanc (Gamble 1999) (Figure 2). He as the architectural theorist did not only employ geographical concepts and methods, but also practiced as a geographer in documenting natural phenomena (Gissen 2008). According to Viollet-le-Duc, the cities were constructed ex novo and his perception on cities possessed precision and methodological rigor (Rossi and Eisenman 1982). Both Ruskin and Viollet-le-Duc used observation method in their studies. They draw maps, sketches, sections, perspective views to learn how to observe objects with precision and exactitude, and to discover the deep structure of things as a discipline in which anatomy and drawing overlap, in which science and art are in harmony. Their drawings and paintings of the Alps provided a historical, geological and anatomical record of mountain landscape of the 19th century (Gamble 1999).

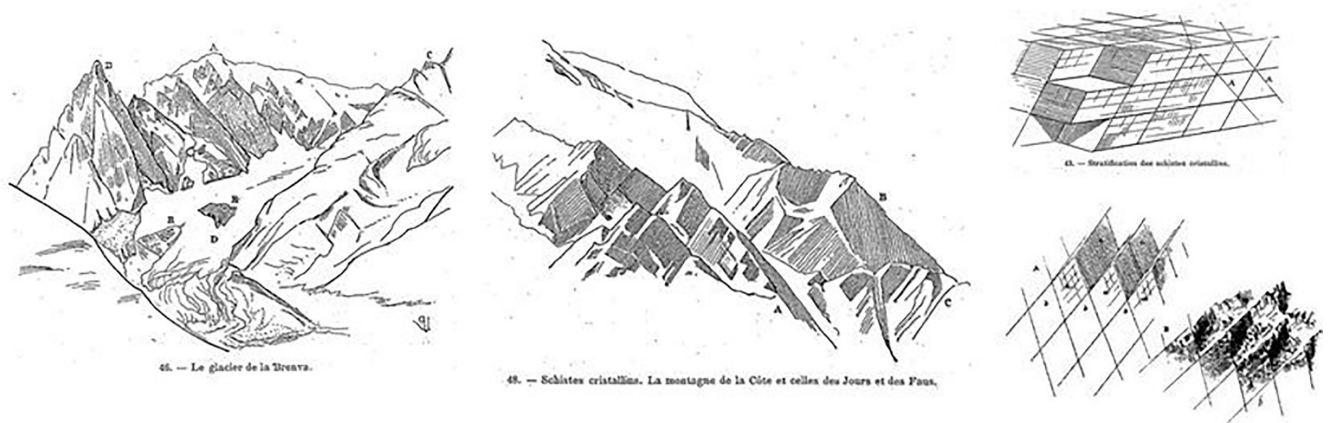

Figure 2. Sample drawings on glaciers, crystallines, rhombohedric compositions and stratification of Mont Blanc. Viollet-le-Duc, 1876, *Le Massif du Mont Blanc*.

It may be unusual to apply these studies on mountainous landscape of the Alps in the 19th century to the multi-layered structure of today's urban topography. However, their distinguishing ideas that *'the necessity of analysing anatomy to understand the surface form of the earth'* and *'discovering the deep structure of things'* can form the basis of this study with drawings of maps, urban sections and perspectives. Then with completion of the urban topography like a template of an anatomy just as Ruskin and Viollet-le-Duc did, the applicability of these ideas from mountainous landscapes to urban topography can be tested. The aim is to depict a multi-layered urban topography of the 21st century city as a whole by extracting new topographical information and exploring the overlooked characteristics of the city.

The mountainous landscape of the Alps was studied as a one single natural phenomena by Ruskin and Viollet-le-Duc. But in this article; the multi-layered structure of urban topography studied in two parts as *'the natural topography'* and *'the human topography'*.

The *'natural topography'* comprises depiction of the bare physical conditions of a settlement in terms of countries, geographies, regions, landscapes and settlements which displays multi-optional layouts and potentials for settling. It helps to understand the deep structure of the natural conditions of a settlement and its internal logic for settling. The *'human topography'* comprises constructed formations formed with built structures in the city such as buildings, streets and transportation networks that processed during the creation of urban pattern and a cutting-linking relationship between different layers of the city. Both the *natural topography* and the *human topography* are analysed in three layers as

'ground, underground and underwater (undersea)'. Because today, in addition to the ground layer, also the underground and the underwater layers of settlements are urbanized too.

For the case study, Galata district in Istanbul is chosen due to its multi-layered urban topography which is in a continuous accumulation since ancient times.

THE CASE: URBAN TOPOGRAPHY OF GALATA DISTRICT IN ISTANBUL

Galata is one of the ancient settlements of Istanbul. It is a part of Beyoğlu district at the European side of the city and positioned next to the Historical Peninsula, opposite to Kadıköy, Üsküdar and surrounded by the Golden Horn and Bosphorus.

Galata was an important harbour and trade centre in the Mediterranean world during the ancient Byzantium, Byzantine and Ottoman Empires. It started to develop as a small ancient settlement next to Byzantium and in time, transformed into a well-developed urban settlement by Genoese as the 13th Regio of Constantinopolis (see *the map of Christoforo Buondelmonti, 1422, the Notitia Urbis Constantinopolitanae, 5th century*, Seeck, 1876 and *the map of Matrakçı Nasuh 1522*). Until the end of the 19th century, Galata was a well-preserved urban settlement with its neighbourhoods and housing typology divided into five parts by the subsequently added inner and surrounding walls (Eyice 1969). In the 20th century, serious demolition and fillings were carried out to open wide streets for pedestrian and vehicle traffic. These actions caused strict changes in the topography of Galata. Some important urban spaces such as Tophane Square and its harbour were vanished. Only Karaköy International Seaport and its surroundings were left in use for sea trade and touristic functions (see *the maps of Goad 1905, Pervititch 1927, Müller 1977*). After 1988, the harbour area was closed to cargo ships and Karaköy International Seaport continued to function only as a touristic maritime business. In this case, some of the buildings lost their function over time and the neighbourhood is isolated. With the 2000s, there is an increasing vivacity in the neighbourhood is seen in parallel with an ongoing urban transformation process which is a controversial debate based on the recently finished Galataport Project. Today Galata has a cosmopolitan identity with its restaurants, cafes, art galleries, mosques, orthodox and catholic churches, schools, hospitals, contemporary exhibition centres, museums, international seaport, fish bazaar, hardware bazaar, craft shops, small industry, red light district, wharfs, sea trade and banking business.

Topographically, Galata has the same pattern with other parts of Istanbul: A graded order from sea to coastline, then to valleys and the hilltop. Buildings, streets and transportation networks contribute and modify this configuration as human components. Specifically, there are two properties of Galata giving it a unique character. One is natural, the other is human: The *natural harbour* characteristic and the *tower-centered radial settlement structure*. Galata is a typical Mediterranean harbour settlement built by Genoese and expanded in centuries with buildings, defensive walls, constructions, demolishment and sea fills. This structure forms the current urban topography of the settlement today.

This article will discuss the relation of these two characters in respect to original settlement structure of Galata by tracking footprints and remains of the defensive walls.

The Natural Topography of Galata

The centre of Istanbul is a specific location at the sea which is the intersection point of Marmara Sea, Bosphorus and the Golden Horn (Yürekli, n.d.). It is surrounded by four land pieces and one of them is Galata.

Galata is an ancient settlement of Istanbul positioned at the edge of a body water. It is reached along the deep and wide valley structure of the Bosphorus (Figure 3). It has a hilly topography with steep slopes towards sea in west, south and east directions. Characteristically, it has a '*natural harbour structure*' due to the underwater topography in here which is quite suitable for big ships to dock. Also, Galata is the only place in Istanbul with an adequate width for big ships to manoeuvre and its open connection with Marmara Sea. This characteristic shapes the settlement structure and daily urban life on the ground that displays itself with an international seaport, wharfs, fish markets and restaurants, fishing activities both on the coastline and Galata Bridge, city line ferry ports, maritime business and Galata Tower that based on coastline, slopes, valleys, ridges and hilltop.

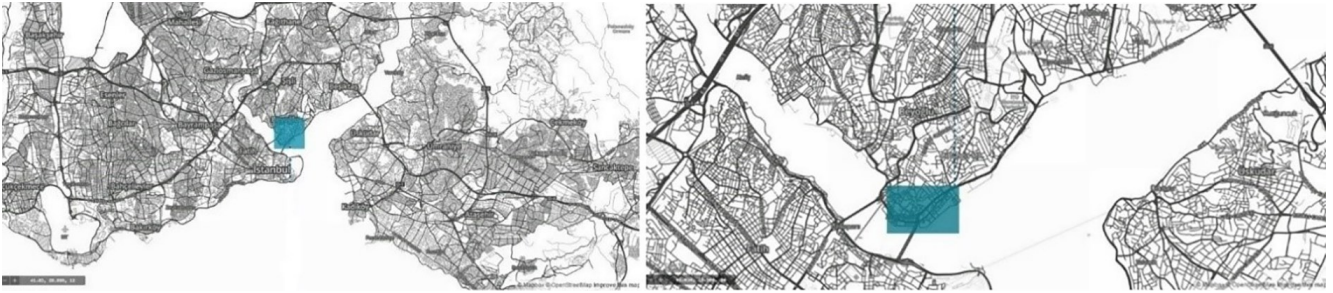

Figure 3. Galata, 2021 (source: Open Street Map).

In *Le Massif du Mont Blanc* (1876), Viollet-le-Duc depicted innumerable gorges, valleys, and basins which extend from the Alps to the Mediterranean, the North Sea and the Adriatic, as an area of influence. This was his configuration to explore the mountainous landscape of Mont Blanc from the summits of mountains to the sea level in different geographical directions. By referencing to his depiction, the natural topography of Galata is depicted from its hilltop to the underwater in a detailed way:

Galata is commonly perceived as a land formation which ends when it meets with Bosphorus and the Golden Horn. However, it is a multi-layered topographical formation that receives some of its physical references from outside of its borders, from the hilltop to the undersea. According to bathymetric researches, the underwater topography of Galata is formed with ridges, hollows and valleys (Artüz et al. 2007). The maximum depth of the water reaches 40 meters (the intersection point of Marmara Sea, Bosphorus and the Golden Horn). The area provides open connection to the sea (Alpar, Burak, and Doğan 2005) (Figure 4). The hilly formation on the land can be traced under the sea, down to 40 meters deep. The underwater layer has natural harbour characteristic as there are not any cliffs preventing ships from docking. From the wide plains and hollows of 40 meters depth a rhythmic increase starts with valleys and ridges towards coastline.

The ground and the underground topography of Galata start with a convex coastline curve. Here, the land juts out into the body of water and there is no boundary circumscribing the water that surrounds it, so the line of vision is continually directed outward (Ashihara 1983) (Figure 4). The length of the original coastline curve reaches 2 kilometres according to the measurements performed

with overlapping of the topographical map of Schneider and Nomidis (1944) over current satellite images and urban plan of Galata. On the coastline, the slope reaches to 5 meters in maximum smoothly from sea level according to the contour lines in urban plan of Galata. This appropriateness of the slope and being at the edge of the sea makes the coastline of Galata a place of many interactions such as continuous transformations, constructions and fills. Towards the hilltop, the slope starts to increase and three ridges become more apparent. The ridge on the west side has more upward slopes according to the east side. While the slope reaches 7% until 15 meters from the coastline, it changes between 10% and 20% from 15 meters to 48 meters (Galata Tower) (Figure 5). This increase towards the hilltop create unique viewpoints on the natural landscape of Galata, especially towards the entrance of Marmara Sea and the Historical Peninsula.

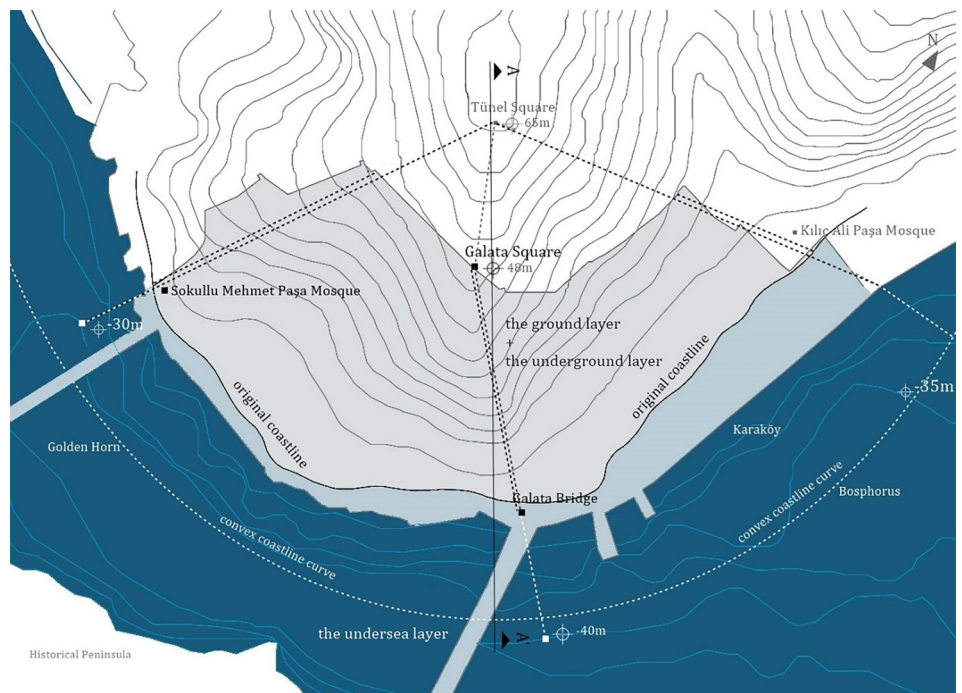

Figure 4. Mapping of the natural topography of Galata. Scale: 1/10000. The contour lines of the underwater topography are provided from 'Environmental and Hydrological Management of the Golden Horn Estuary, Istanbul', Alpar, Burak, and Doğan 2005.

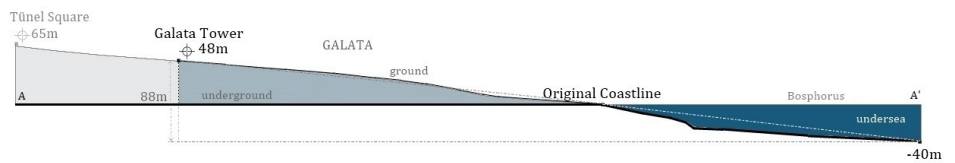

Figure 5. AA' section (shown in Figure 4) depicting the layers of the natural topography of Galata.

On the hilltop, three ridges merge by forming a curvy plain at the 65th meters. The hilltop constitutes a reference point at the north as the study area is limited with Galata Tower at 48th meters (Figure 4). Together with 40 meters bathymetric depth, there exists a complete hilly structure reaching 88 meters which is not considered for the natural topography of Galata so far. In the case of Mont Blanc, Viollet-le-Duc depicted a higher plateau as a bossed surface supported by the slopes, more or less abrupt. This depiction is also valid for Galata: The hilltop and the 48th meters (the location of Galata Tower) are dominant features of the landscape with ridges, valleys and slopes. This condition gives possibility to bird's-eye and panoramic views of Galata and its environment.

In general, the natural topography of Galata depicts a truncated cone structure based on three spinal ridges from the hilltop to the lowest point in the

underwater layer. The main spine at the middle follows a ridge connecting the highest point (the hilltop, 65 meters) to the lowest (underwater, -40 meters). In this defined area, Galata occupies the middle part between the hilltop and the underwater, the north and the south. The two other spines form the natural borders both at the east and the west (Figure 6). Here, is a highly elevated but not a compelling place for settling. It has an open topography both in proportions and perspectives. Suitable areas to consider urbanization of Galata exist in the underwater, on the coastline, on the location of Galata Tower and on the hilltop. These areas are linked with each other via valleys and they have suitable conditions to be considered for dynamic uses such as underground metro stations, public places or maybe even for an underwater use during urbanization processes.

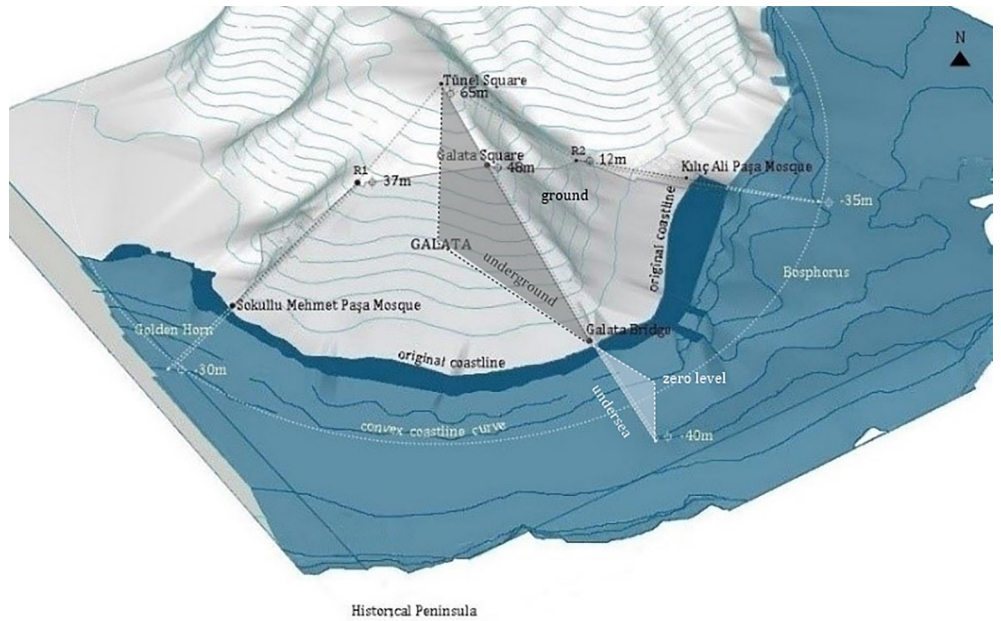

Figure 6. The natural topography of Galata and its layers in 3d view.

The Human Topography of Galata

The human topography of Galata is based on its 'natural harbour characteristic' and structured with 'constructions, excavations and fills in the inner parts of valleys, coastline and other lowlands' (Artüz et al. 2007). The spatial structure and organization of the human topography of Galata have determined by its natural topography as a geomorphological structure. Galata has a sea oriented and a 'tower-cantered settlement structure' that spreads with a linear disperse from the hilltop to the sea and the underwater layer in a conical formation. Three spinal ridges form the main skeleton of the settlement and main transportation routes with staircase narrow streets. While the floors of valleys are used for economical purposes (banking business, sea trade), the slopes are used for residential uses. All spatial and organizational functions of Galata open towards Bosphorus and the Golden Horn. Buildings, remains of the defensive walls, coastline, Galata Bridge, Haliç Bridge, Galataport (former Karaköy International Seaport), cruisers, wharfs and daily boat traffic form the current settlement structure in three layers:

The underwater topography of Galata does not have an urbanized character. However, it forms the basis of an animated (or a non-permanent) urban topography on the sea surface that cruisers, ferries and fishing boats can dock, come and go. At this point, the underwater layer has a conveyor function for that animated urbanization on the sea surface. Sometimes, cruisers in front of the

international seaport dominate urban topography of Galata and this situation creates a new scale (Debold-Kritter 2010). If conditions of the underwater topography would not be suitable, this kind of an animated urbanization would not be possible for the sea surface and the coastline.

The ground topography of Galata starts with the coastline: Wharfs, streets parallel to coastline, infills, maritime buildings, Galata and Haliç Bridges, Galataport (former Karaköy International Seaport), Karaköy Square and 6-8 floored buildings stretch up to Tersane Street. Here, streets and passages which open towards sea create both a spatial and a visual relation with the sea and let the sea breeze permeate through the inner parts of the settlement. By referencing the original coastline contour in the topographical map of Schneider and Nomidis (1944), today's coastline is an infill structure stretching towards the Golden Horn and Bosphorus, in which the distance with the sea varies, reaching to 120 meters at some places (Figure 7). Unfortunately, these infills have distanced the original coastline contour and its former references which were consciously built to accent the coastline topography such as harbour gates, ports, wharfs and mosques. Now, these elements are disconnected from the sea because of infills and subsequently added building blocks. The infills have also advanced Galata into the sea and increased its area. So the filled coastline of Galata today is accented by city line ferry ports, Haliç Bridge, Galata Bridge, Galataport and a green void area.

Figure 7. Figure-ground analysis of the human topography of Galata. Scale: 1/10000.

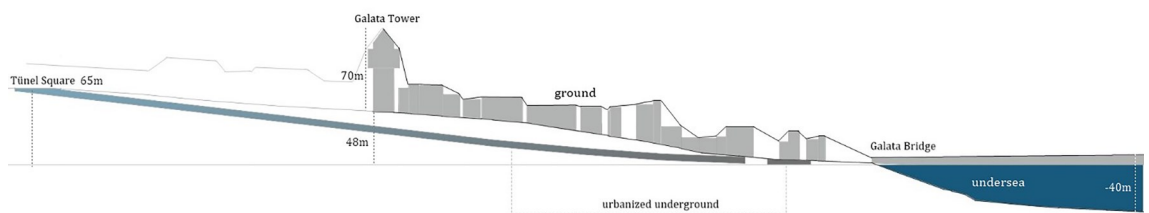

Figure 8. BB' section (shown in Figure 7). Scale: 1/5000.

On the Golden Horn side of the Galata Bridge, buildings positioned with 10 to 120 meters distances to the sea. These distances form a spatial openness at this part of the coastline. For Karaköy side of the Galata Bridge, coastline fills reach 20 meters at most. In contrast to the Golden Horn side, buildings start just at the edge of the sea with 24, 18, 9 and 12 meters heights. This sudden increase in height at the edge of the sea blocks physical interaction and visual relation with the sea and penetration of sea breeze into the inner parts of the settlement in contrast to the Golden Horn side. This situation also points an evident change in proportions and the complete topography of Galata (Figure 8). The levelled ground between the sea and Bankalar Street - Kemeraltı Street line functions as a busy transfer point for several modes of public transport. Transportation routes are adjusted according to the footprints of the defensive walls and contour lines, as streets parallel to the coastline that connect Galata to Beyoğlu and Historical Peninsula. Towards the hilltop, the settlement pattern is entirely fitted to the condition of the natural topography. On each one of the three ridges, streets run uphill in the north-south direction. Yüksek Kaldırım Street is the major street connecting the coastline with the hilltop, passing by Galata Tower and Square. The slope of the street is 24% and the width varies between 4 and 6 meters (Kayaoğlu et al. 2014). Upper contours of Galata do not have strict changes in the existing topography due to high slope that makes construction and transportation difficult. Dense settlement structure with narrow streets and dominant building heights with subsequently added upstairs create closure and block some of the viewpoints in here. However, rooftops display unique views of Istanbul's urban landscape. At the 48th meters slope, Galata Tower and its square positioned as the urban limit of the study area at the north. Galata Tower as one of the important urban landmarks of Istanbul commands not only to Galata but also Istanbul's very strategic geography that controls Marmara Sea, Bosphorus and the Golden Horn like a watchtower by befitting to its harbour settlement character. It defines an evident verticality in its environment. It has 70 meters constructional height and reaches to 118 meters from sea level together with the landform. Despite not being positioned on the hilltop; it forms a topographical peak with this height overshadowing the hilltop at 65 meters slope. It also constitutes the centre of the radio-centric settlement structure and connects with coastline and sea via narrow staircase streets. The tower is surrounded with Galata Square, defined by buildings and narrow streets. Because of the conical form of the hill the buildings display a very tight knit pattern that they form narrower building blocks than the buildings on the coastline. So that a 4.5 meters wide street that surrounded by buildings in 18m high and 4.5 meters wide, forms the typical pattern here (Galata Kulesi Street) in comparison to a 15 meters wide street on the coastline that defined by buildings in 25 meters wide (Bankalar Street) (Figure 9). In this narrow pattern, Galata Square constitutes an important public space towards the hilltop and depicts a typical Italian square characteristic (Figure 10). It has a half-circle shape with 18 meters radius from the tower to the encircling buildings.

The underground layer of Galata includes two urbanized spaces that extend the settlement's structure: Yeraltı Mosque and Karaköy Tunnel. Yeraltı Mosque is the only building constructed approximately 6 meters underground of Galata on the coastline. Originally it was a citadel positioned just at the edge of the sea to protect the entrance of the Golden Horn. It was an important topographical reference on the coastline but now it is 50 meters inland from the sea because of the infills for streets, wharfs and new building plots related with the port (Erkal 2011). Today Yeraltı Mosque has no connection with the sea and surrounded by buildings. The other component; Karaköy Tunnel is a railway transportation network that passes on a ridge by connecting coastline to the hilltop with 10% slope and 550.80 meters length. The railway station is 1.15

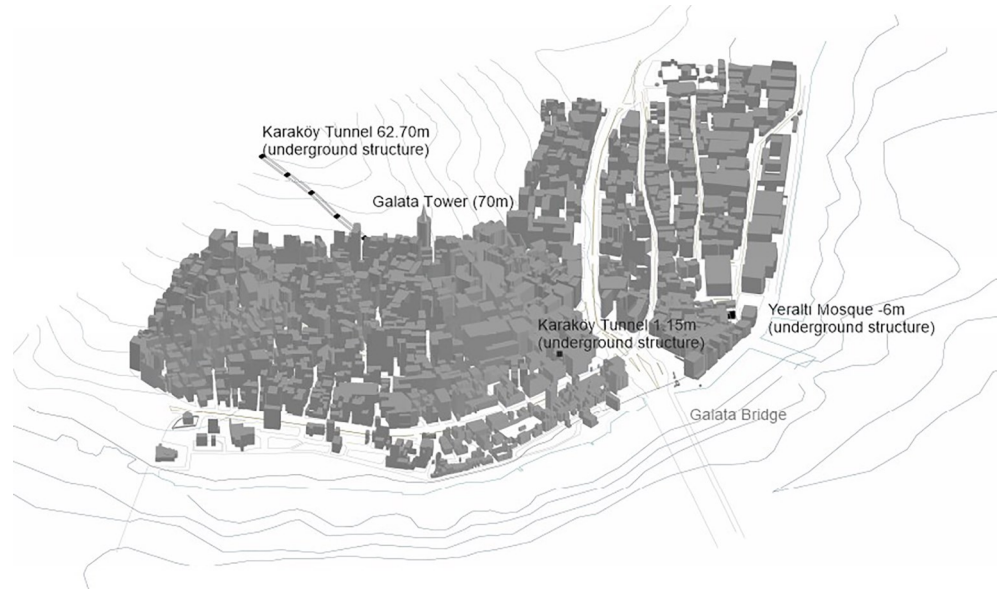

Figure 9. The human topography of Galata in 3d view.

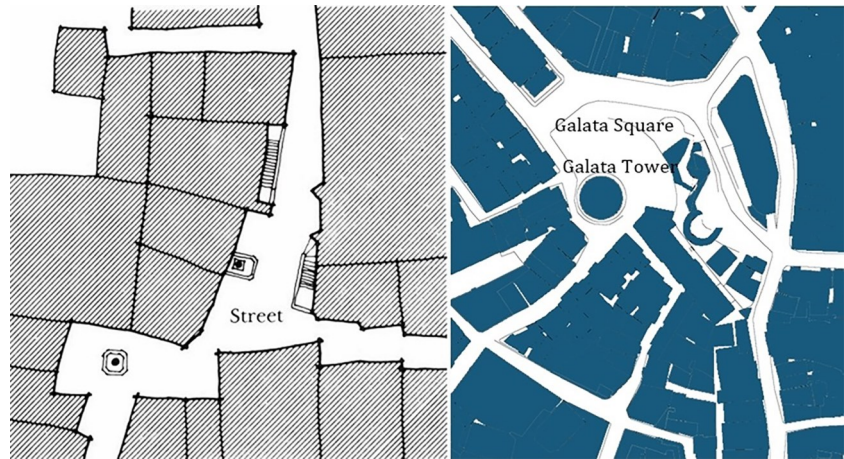

Figure 10. (left) Italian townscape with no leftover space between streets and buildings (Ashihara 1983). (right) Urban pattern of Galata Square, İstanbul.

meters above sea level at Karaköy Station and 62.70 meters above sea level at Tünel Beyoğlu Station. Slope difference between the two stations is 51 meters (Kayaoğlu et al. 2014).

In general, the settlement structure of Galata has developed according to its natural topography that unavoidably orients the settlement towards sea. The organization of the settlement is mainly based on three spinal ridges. These ridges form the transportation network and connect upper contours of Galata with the sea level. Due to the fact that the land sloping to the sea has hard geological formations, it is seen that the streets sloping to the sea are arranged as staircase streets (Çöl 2011). The main ridge in the middle forms the basis of Yüksek Kaldırım Street as one of the main arteries of the settlement. It connects Galata Tower (highest point) to Galata Bridge and to 40 meters depth in the undersea layer by acting as the geomorphological spine it is (Figure 11). Built structures dominate the landscape and create evident changes on the complete structure of the settlement. For example, Galata Tower constitutes the new hilltop, the underground constructions and the coastline fills increase horizontality and verticality of the settlement. There are no convenient transportation axes and monumental architectural structures in Galata because of the hardness of topography. Nevertheless, a busy transportation route and a settlement pattern that parallel to the sea encircle Galata in a convex curve due to suitability of slope. These changes modify the anatomy of the settlement in general by increasing slope and density in a multi-layered way (Figure 12).

SKETCH

Year | Yıl 2021
 Volume | Cilt 03
 Number | Sayı 01

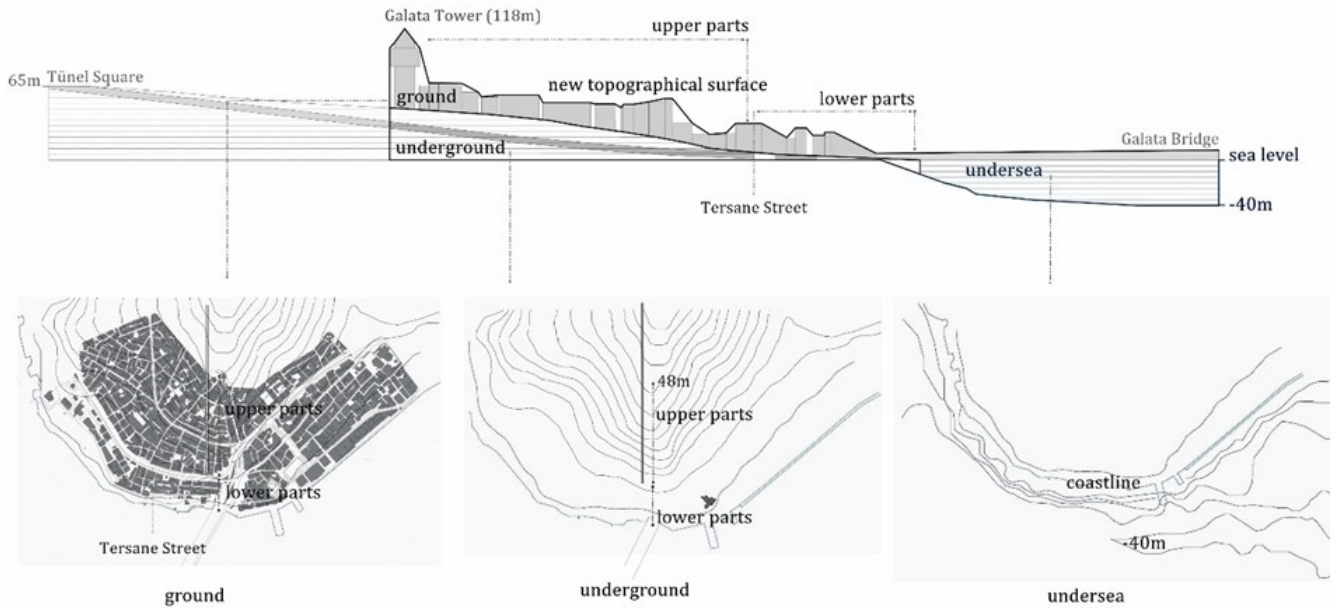

Figure 11. The layering of the urban topography of Galata.

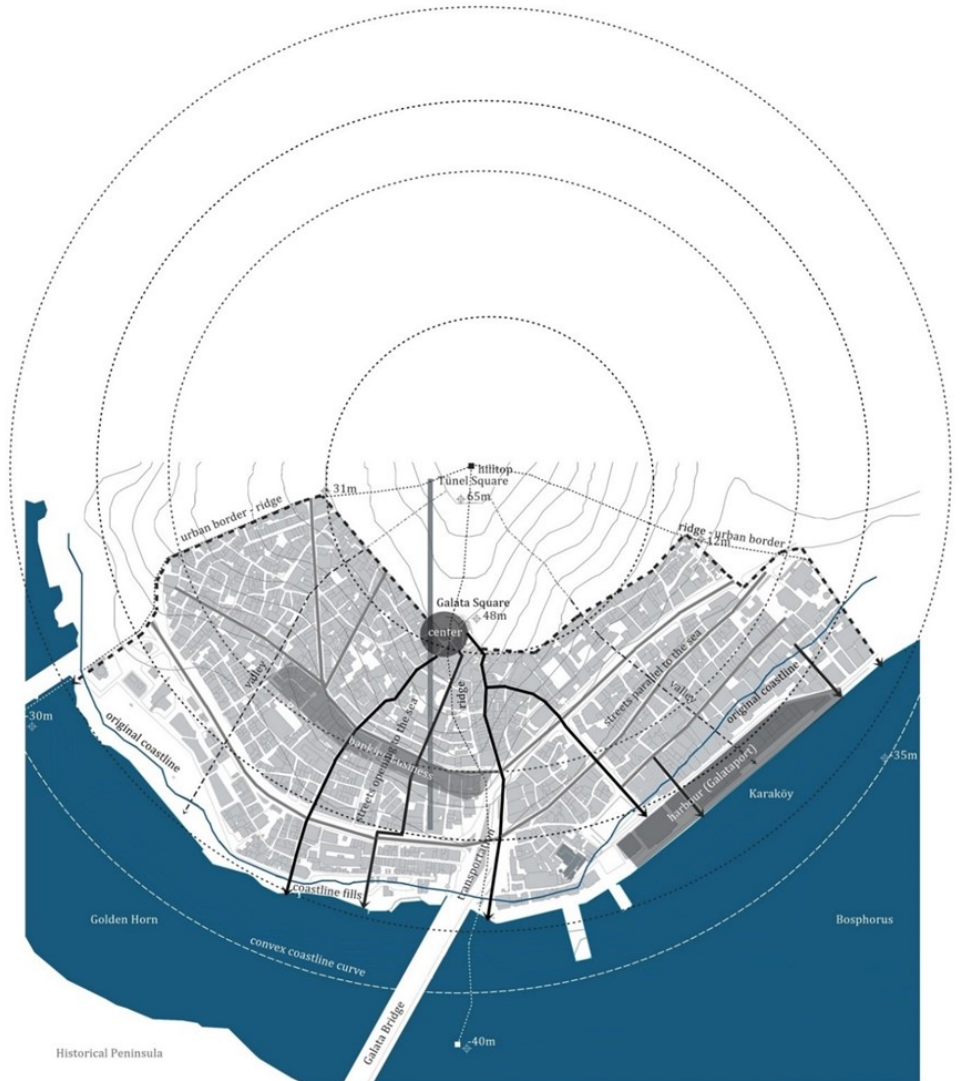

Figure 12. A diagram showing the radial settlement structure, harbour characteristic and organization of Galata according to its natural topography.

RESULTS

Analyses on the natural and the human topography of Galata are overlapped to reach a complete urban topographical depiction of the settlement. At this phase, the height of a specific point is measured together with its all heights and depths that can be replaced with slope due to which layers it is positioned (Figure 14). The results revealed an articulated urban landscape that some of the geographical coordinates defined previously have moved to different points (Figure 15):

- Urban borders of Galata were determined according to the three ridges, the hilltop and the coastline. The spines of three ridges continue their function. However, the hilltop has moved from Tünel Square (65m) to Galata Tower (118m) due to the multi-layered analyse. So the hilltop came closer to the sea. At the same time, the coastline has moved towards the sea with infills (Figure 13, Figure 14).
- The medieval radial settlement structure, the natural harbour characteristic and the original convex coastline curve of Galata are deformed because of constructions and coastline fills. This deformation continues with the recently finished Galataport project that the coastline has moved towards sea with 10m fills in 515m line (Figure 13).
- The original valley structure between ridges are partly deformed because of constructions and levelling of some locations.
- Constructions and fills at the coastline have distanced the city with the sea by cutting its relation with the sea gradually in time.
- Some of the former reference points that were stressing the original coastline topography of Galata such as Sokullu Mehmet Paşa Mosque, Yeraltı Mosque and Kılıç Ali Paşa Mosque have lost their relation with the sea because of infills on the coastline.
- Infills increased the distance between the centre (Galata Tower) and the sea. This situation makes it difficult to reach the coast from the centre of Galata. Thus, the sea breeze is less accessible to an individual living at the centre.

Figure 13. Urban topography of Galata: Overlapped analyses of the natural and human topography show changes on the structure of settlement. Scale: 1/10000.

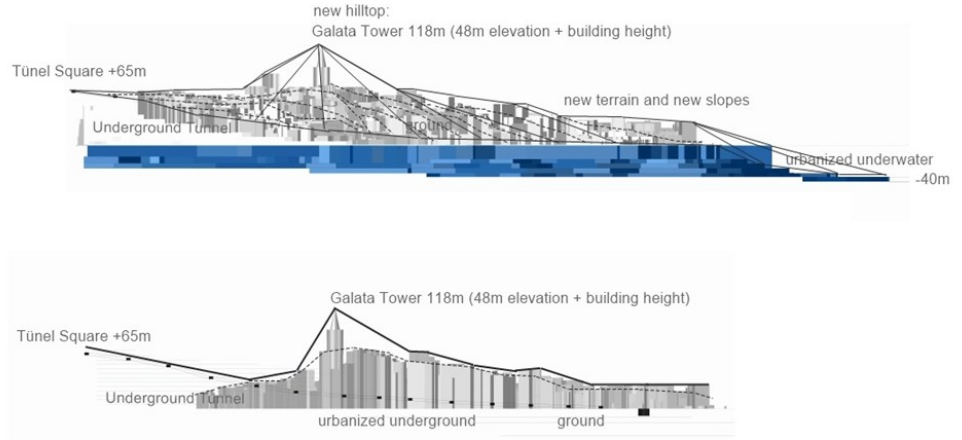

Figure 14. Front and section views of the urban topography of Galata: Changes on the structure of the settlement.

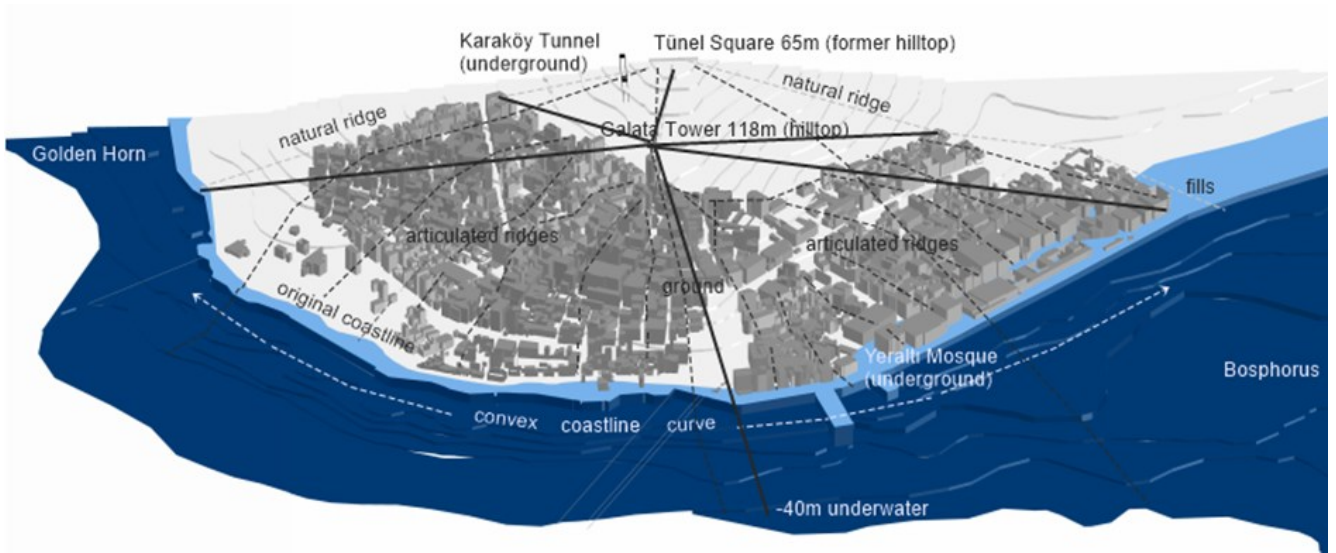

Figure 15. Urban topography of Galata with its all extensions in 3d view.

DISCUSSION

In general, the multi-layered analysis of urban topography suggests a comprehensive depiction of the city. Results of the Galata (Istanbul) case indicate that urbanization takes place not only above ground, but underground and underwater layers of the city today.

The results revealed that there are certain shifts, deformations and articulations on structure of the city. Changes on specific locations, geographical features, orientations, angles, perspectives and scales form a different kind of topography contrary to the general perception. So, the results indicate that;

- Today's cities have multi-layered structures and the urban topography is no longer a reality that can be explained solely with landforms, two dimensional urban plans or buildings.
- Each construction articulates the existing topography of the city and create a topography that has not been considered or evaluated before.
- Urban topography has reached a structure that has penetrated more than one layer of the earth.
- As seen in the Galata case, dominance of human effect causes some natural characteristics of the settlements to be vanished. For example, an original harbour settlement turns into an urban area whose relationship with the sea decreasing day by day and destroying the given landscape.

- As Galata does not have an urbanized undersea layer, in this study its contribution to animated urbanization on the sea surface and spatial organization on the land are explained. However, for in-depth analysis of underwater layer as an effective part of urban topography, cities with underwater constructions can also be illustrated for further researches (For example: an urban fragment of Istanbul including Marmaray Undersea Tunnel).
- As an evaluation specific to the Galata case, the multi-layered analysis could lead further researches with the inclusion of historical cisterns in the underground layer.
- Compared to reference studies (*Ruskin, 1856, Modern Painters Volume IV of V*, and *Viollet-le-Duc, 1876, Le Massif du Mont Blanc*) that provide a historical, geological and anatomical record of mountain landscape of the 19th century (Gamble 1999), this study, reveals the multi-layered structure of urban topography in the 21st century.
- Since the 21st century is the age of Anthropocene, topographies, contours and reliefs created by human effect should also be included in the topography of the city and examined.

CONCLUSION

The multi-layered analyse of urban topography is an attempt to understand the structure of the city as a constructed fragment of the earth in the 21st century. It searches for extensive topographical information in order to arrive a comprehensive anatomical depiction of the city by referencing Ruskin's *Modern Painters Volume IV of V* (1856) and Viollet-le-Duc's *Le Massif du Mont Blanc* (1876) that are based on anatomy of the mountainous landscapes of the Alps. The main idea of these studies that '*the necessity of analysing anatomy to understand the earth surface*' has been adapted to today's urban topography. This adaptation investigated the urban topography with the *natural* and the *human* phenomena to explore hidden or overlooked characteristics between different layers (ground, underground and underwater) and the urban relief formed by buildings and infrastructures. The results are preliminary but it promises constructive contributions to urbanization processes in order to fully understand the structure of the city, to benefit from the existing conditions of topography, to extract new topographic information, new layers to the city and restoring the damaged ones.

At the same time, the article aims to fill a gap of study based on the direct relationship between urban and topography in addition to studies on building-topography, landscape-topography relations and urban studies performed with use of digital modelling techniques, mapping and geographical data. Considering this article as an essay, as a preliminary study, the multi-layered analyse of urban topography may pave the way for further researches in urbanization literature to reveal more information about the city. Because it directly focuses on the anatomy of the city with an effort to understand its internal logic as a whole structure. It may also be interesting for studies that explore urbanization processes through the layers of the earth, through topography. In the context of Galata (Istanbul) case which has only been studied on the organization of its iconic buildings and two-dimensional urban plans until now, this article may contribute to the studies specific to the site's itself.

Although the multi-layered analyse of urban topography is a research focus in its own right, it can also provide supportive data for other researches areas such as urban transformation, urban renewal, landscape preservation, sustainability of cities, climate change, archaeology and so on.

For the spirit of our time that human effect is the main determinant on the earth, taking references from studies on mountainous landscapes for urban topography can be beneficial in terms of evaluating the way we settle on the earth in a prudent way in the age of Anthropocene.

In conclusion, this study offers a perspective for the comprehensive evaluation of cities in order to understand the constructional relationship with the topography of the settled geographies.

References

- "The vision of an architect". Accessed September 20, 2021. https://www.domusweb.it/en/architecture/2014/12/01/viollet-le-duc_thevisionsofanarchitect.html
- "Urban Topography" (overview). Accessed September 20, 2021. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803114911292>
- Alpar, B., S. Burak, and E. Doğan. 2005. "Environmental and hydrological management of the Golden Horn Estuary, Istanbul." *Journal of Coastal Research* 21(4): 646-654.
- Ashihara, Y. 1983. *The Aesthetic Townscape*. MIT Press.
- Artüz, M. L., I. A. Okay, B. Mater, O. B. Artüz, G. Gürseler, and N. Okay. 2007. *Bilimsel Açıldan Marmara Denizi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Bressani, M. 2003. "Viollet-le-Duc's Optic." In *Architecture and the Sciences: Exchanging Metaphors*, edited by Antoine Picon and Alessandra Ponte, 118-139. Princeton: Princeton Architectural Press.
- Buondelmonti, C. 1824. "Map of Constantinople, 1422." In *Liber insularum Archipelagi*, L. 42, GRL de Sinner éd.
- Çöl, N. 2011. "Galata Kent Dokusu İçerisinde Saliha Sultan Sebil Çeşmesi'nin Değerlendirilmesi." *Turkish Studies* 6(3): 645-659.
- Debold-Kritter, A. 2010. "Threats to the World Heritage in the changing metropolitan areas of Istanbul." In *Heritage at Risk: ICOMOS world report 2008/2010 on monuments and sites in danger*, 175.
- Erkal, N. 2011. "The Corner of the Horn: An Architectural Review of the Leaded Magazine in Galata Istanbul." *METU Journal of the Faculty of Architecture* 28(1): 197-227.
- Eyice, S. 1969. *Galata ve Kulesi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Gamble, C. 1999. "John Ruskin, Eugène Viollet-le-Duc and the Alps." *Alpine Journal* 104: 185-196.
- Gissen, D. 2008. "Architecture's geographic turns." *Log* 12: 59-67.
- Goad, C.E. 1905. "Plan d'assurance de Constantinople. Vol. II - Péra & Galata." Accessed September 20, 2021. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/99240>
- Guallart, V. 2008. *Geologics: geography, information, architecture*. New York: Actar.
- Jill, D. and W. Charles, ed. 2016. *Cartographic Grounds. Projecting the landscape imaginery*. Princeton Architectural Press.
- Kayaoğlu, E., A. Candaş, Y. Z. Kocabal, and C. E. İmrak. 2014. "Early Application of Underground Funicular 'Tunnel'in Istanbul.." In *Proceedings of ELEVCON 2014*, 103-113.
- Leatherbarrow, D. 2015. *Topographical stories: studies in landscape and architecture*. University of Pennsylvania Press.
- Matrakçı Nasuh. 1537. "Miniature of Istanbul." In *Süleymannâme*.
- Mumford, L. 1961. *The city in history: Its origins, its transformations, and its prospects*. Vol. 67. Houghton Mifflin Harcourt.
- Müller-Wiener, W. 1977. "Lieux d'inhumation dans Istanbul Intra-Muros." Carte extraite de W. Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Wiesbaden, Ernst Wasmuth. Accessed September 20, 2021. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/102345>
- Pervititch, J. 1927. "Rehber Plan. Galata - Yeni-Djami. Moustafa Pacha. Kemeraltı. Bereketzade. Karabache. Tchoukour Bostan. Kemeraltı. Sultan Bayazid." Accessed September 20, 2021. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/93769>
- Pikionis, D. 1989. *Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography*. London: Architectural Association.

- Rossi, A., and P. Eisenman. 1982. *The architecture of the city*. Cambridge: MIT Press.
- Ruskin, J. 1856. *Modern Painters*. Volume 4. Part V, Of Mountain Beauty. Cook ET & Wedderburn A., Works of John Ruskin, Library Edition, 6.
- Seeck, O. 1876. "Notitia urbis Constantinopolitanae." In *Notitia Dignitatum*, 227-244.
- Schneider, A. M. An M. I. Nomidis. 1944. "Galata'nın Topografik ve Arkeolojik Planı - Galata Topographisch-Archaologischer plan mit erluterndem text von A.M. Schneider und M. Is. Nomidis [İstanbul] - Topographical and Archaeological Plan of Galata." Accessed September 20, 2021. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/102336>
- Viollet-le-Duc, E. E. 1876. *Le massif du Mont Blanc: étude sur sa constitution géodésique et géologique sur ses transformations et sur l'état ancien et moderne de ses glaciers*.
- Viollet-le-Duc, E. E. 1877. *Mont Blanc: A Treatise on Its Geodesical and Geological Constitution*. S. Low, Marston, Searle & Rivington.
- Yürekli, H. n.d. "Zaman İçinde İstanbul Topoğrafyası ve Hareket." Urban Topography Course Notes, Istanbul Technical University.

Kent Topoğrafyası Üzerine Çok Katmanlı Bir Değerlendirme: Galata - İstanbul Örneği

Yasemin KÜBLÜ*

* Bağımsız Araştırmacı

Özet

Bu çalışma 'kent topoğrafyasını' çok katmanlı bir yapı olarak, John Ruskin (*Modern Painters, Volume IV of V, 1856*) ve Eugene Viollet-le-Duc (*Le Massif du Mont Blanc, 1876*) tarafından gerçekleştirilen iki çalışmayı referans alarak incelemektedir. *Modern Painters Volume IV of V* ve *Le Massif du Mont Blanc*, İsviçre Alpleri'nin dağ peyzajının yapısal anatomisi üzerine odaklanmıştır. Bu araştırmaların ana fikri 'yeryüzünün yüzey formlarının anlaşılabilmesi için, öncelikle anatomilerinin incelenmesinin gerektiği' düşüncesidir.

Dağların yapısal anatomisi yapısı üzerine belirtilen bakış açısı, bu çalışmada kent topoğrafyasına aktarılarak, 'doğal topoğrafya' ve 'beşeri topoğrafya' bölümleri altında ve kentin karmaşık yapısına ilişkin olarak üç katman halinde incelenmiştir: 'yer, yeraltı ve sualtı'. Amaç, kentin 21. yüzyılda, göz önünde bulundurulmayan fiziksel gerçeklikleri ile birlikte, bir bütün olarak kapsamlı bir kent topoğrafyası tasvirine ulaşabilmektir. Çalışma alanı olarak, antik dönemlerden itibaren süregelen çok katmanlı yapısından dolayı İstanbul'un Galata yerleşimi seçilmiştir. Analizler topoğrafik haritalamalar, kentsel kesitler ve diyagramlar üzerinden gerçekleştirilmiş olup, güncel uydu görüntüleri, tarihi haritalar ve Galata kent planı ile desteklenmiştir.

Submitted | Gönderim: 08.06.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondence | İletişim:
yaseminkublu@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.07379

Anahtar Kelimeler: Kent Topoğrafyası, Galata, İstanbul, Ruskin, Viollet-le-Duc

DİSİPLİNLER ARASI BİR YAKLAŞIM OLARAK MİMARİ ANTROPOLOJİNİN ANLAMI, KAPSAMI VE KURAMSAL ARKA PLANI

Hasan Basri KARTAL*

Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU**

* Doktora Öğrencisi, Mimarlık ve Yapılı Çevre Bölümü, Nottingham Üniversitesi

** Mimarlık Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi

Özet

Mimari antropoloji, disiplinler arası bir yaklaşım olarak, kültürel formların etnik kökenle ilişkisini ele alabilmek adına post-kolonyal çalışmalar sonrası ortaya çıkmıştır. Antropolojik yaklaşımlar mimari yöntem ve yaklaşımlar ile harmanlanmış, temel tartışma etnik kökenin ve kültürün mimari biçimleniş üzerindeki etkisi olmuştur. Fakat, mimari antropolojinin sınırlarının nerede başlayıp bittiği konusu bir netlik kazanamamıştır. Bu çalışma, mimari antropolojinin bilgi alanını, antropolojinin ve mimarinin yaklaşımlarını ve yöntemlerini birlikte kullanarak düzenlediğini göstermektedir. Makalenin temel metodu, niteliksel bir araştırma ve teorik okuma üstünde şekillenmektedir. Makale, Türkçe dilinde yazılmış 'mimari antropoloji' merkezli teorik yaklaşımları içeren literatür eksikliğini doldurmak amacıyla yazılmıştır.

Submitted | Gönderim: 03.04.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondance | İletişim:
hasanbasrik@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.08208

Anahtar Kelimeler: Mimari Mekân, Antropoloji, Mimari Antropoloji, İnsan, Mekân, Kültür

GİRİŞ

Amos Rapoport (1969), Nold Egenter (1992), Mari-Jose Amerlinck (2001), Joachim F. Wohlwill (1972, 1973, 1974), Paul Oliver (1971, 1987), Irwin Altman (1990), Setha M. Low (2017), John W. Berry (1992) ve Victor Buchli (2013) gibi kuramcılarının yaklaşımları mimari antropoloji alanının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Kültürün ve bu alanının uzantısı olan farklı kültürlerin oluşturduğu kimlik yapılarının, etnik kimliklerin çevreyi ve mimariyi algılayışı, biliş bağlamında oluşan kodların yansımaları ve yapıları çevreyi biçimlendirme önemlidir. Bu bağlamın etkisine odaklanan yaklaşımlar, çevre-davranış ilişkilerini kültürel bağlamda ele alan öneriler, mimari antropolojiye önemli altlıklar sağlamışlardır. Mimari mekân; gerek somut biçimlenişinin kültürel bir nesne oluşturmasından, gerekse de soyut bileşenlerinin yaşamsallığa altlık sağlayan sosyal bir süreç taşımasından dolayı mimari antropolojinin konusu olmaktadır (Crouch ve Johnson 2001). Toplum tarafından metaforik bir anlam yüklenen, fiziksel bir inşa eylemi ötesinde olan mimari mekân (Altman ve Low 1992), mimari antropoloji tarafından, insan davranışı ve kültürün mekânsal boyutu ile ilgili çözümlenmeye çalışılır (Denyer 1978; May 2010a). Mimari antropoloji, yalnızca mimari mekân ve insan davranışlarının antropolojik çözümlenmesi problemine odaklanmaz (Low 2017). Mimariyi oluşturan mekânın fiziksel özellikleri yanında, kültürel bağlam çerçevesinde yüklenmiş, anlamsal yönler ve döngüler üzerine de tartışmalar sunar (Brunskill 1971).

Bu çalışma mimari antropolojinin arka planına dair kısa bir kesit sunarak başlamaktadır. Ardından, mimari antropolojinin, anlam ve kapsamına dair tartışmalara yer verilecek, mimarlık ve antropoloji keşişimde gelişen bu disiplindeki yol alışlara dair teorik bir tartışma sunulacaktır.

ARKA PLAN

Mimari Antropolojinin oluşumunda Rapoport'a (1969) göre en önemli katkılar, Anglo-Sakson kökenli olmayan ülkelerden, özellikle Almanya ve Latin dünyasından gelmiştir. Mimari antropoloji, kültürün maddi mekânsal temeli üzerine dikkati çeken, Franz Boas (1911) gibi antropolog veya mimarların düşünsel çalışmaları sonucu şekillenmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında beliren 'davranışçılık' yaklaşımı, insan davranışlarındaki çevre etkisini tartışmaya açmış; çevresel ilişkilerin mekânsal boyutlarını inceleyen 'çevre-davranış kuramları', mimari antropolojinin, insan yerleşimlerini, mimari edim ve süreçlerini ele almasında önemli veriler sunmuştur (Eriksen ve Nielsen 2013).

Bu irdeleme kapsamında mimarlık temelli araştırmaların odak noktasını mekân ve mekânın kullanıcısı tarafından oluşturulan algı tartışması oluşturmaktadır. Mimarlık bu bağlamda daha çok üç boyutlu çevrenin yapımı, belirli kurallar çerçevesinde tasarlanarak temsil edilmesi ve deneyimlenmesi durumuna odaklanır (Dripps 1997). Bernard Rudofsky'nin çalışması bu noktanın ileri götürülmesinde önemli olmuştur. Rudofsky, *'Architecture without Architects'* isimli kitabında, tasarlanması ve uygulanması, mimar ve mühendis gibi uzmanlar tarafından oluşturulmuş yapılar yerine, toplumların ortak ürünü olan yapıları incelemiştir. Rudofsky'nin açtığı pencere, mimarlık ve antropoloji için başat niteliktedir. Çalışmasında, mimarlık tarihi araştırmalarının, insanlık tarihinin çok küçük bir bölümüne odaklandığına ve bu dönemde sadece belli yapı ürünlerinin ele alındığına dair eleştiriler yapan Rudofsky, sıradan insanların ürettikleri yapıların çok uzun dönemler boyu mimari ve diğer disiplinlerce önemsenmediğine değinmiştir (Rudofsky 1964).

Rudofsky'nin (1964) kuramının yanında, 'insani merkezlilik' teması, mimari antropoloji içinde yapı çevrenin anlaşılabilmesi, biyolojik ve sosyal taşınmaların çözümlenmesi için önemli bir başlangıç noktası olmuştur. 1970'lerin başında Christian Norberg Schulz (1971) gibi bazı mimarlık kuramcıları, mimarlığın fenomenoloji ile tanışmasına, algı ve deneyim gibi kavramların, estetik ve işlevsellik kaygılarına göre daha merkezi bir konuma alınmasına katkıda bulunmuşlar. Bu görüş açısı, özellikle kültürel özelliklerin mimari tasarımda bir veri alanı olarak önem kazanmasına ön ayak olmuşlardır.

Amos Rapoport'un 1969'da yayınlamış olduğu '*Built Form and Culture*' (Yapılı Çevre ve Kültür) adlı çalışması ise, daha önceki mimari ya da etnoloji çalışmalarında dikkat edilmemiş, geleneksel konut biçimlerini içermesiyle yeni bir soluk yaratmıştır. Rapoport'un geleneksel mimariyi oluşturan kültürler arası karşılaştırmaya dayalı çalışması, mimari antropoloji alanının temel problemini belirlemesi açısından ufuk açıcı olmuştur. Rapoport, mimarlık alanında antropolojiden faydalanmanın 'çevre davranış' eksenli çalışmalara önemli katkılar sağlayabileceğini ileri sürmüştür. Özellikle, çevre davranış ilişkilerinin mekânsal boyutunun anlaşılabilmesinin, insanın evrimsel gelişimine ve kültürel değerlerine dair tartışmalara bağlı olduğunu belirtmiştir. Rapoport, antropolojinin eksikliklerinden ziyade mimarideki kültürün yadsınması gibi ihmal edilmiş noktalar ile uğraşmış, antropoloji ekseninde mimarlık etkileşimli bir disiplin oluşturmanın faydalarından bahsetmiştir (Rapoport 1969).

İki disiplinli (mimarlık + antropoloji) alanın oluşumuna yönelik çabalar, Alfred Radcliffe-Brown'un sosyal antropolojiyi kavramsallaştırmasından sonra hareketlenmiş (Radcliffe-Brown 1922), Edward T. Hall'in (1966) '*proksemik*' kuramını ortaya koyması ile hız kazanmıştır. Bu kuram, insan bedeninin, evrimsel nitelikler ve sosyokültürel değerlerin havuzunda, bir uzam içinde konumlandığını vurgular. Bu konumlandırma, kültürden kültüre farklılık gösterir ve doğal olarak mimarlık ürünlerine, yapı çevreye, tasarım kriterlerine etki eder.

Rudofsky (1964), Norberg Schulz (1971) ve Rapoport'un (1969) ardından, mimarlık disiplini içinde arkeolojik ve etnolojik materyaller yeni deneyimlerle incelenmeye başlamış, uluslararası sempozyumlar düzenlenmiş, araştırma sonuçlarının tartışıldığı yayınlar ve dergiler ortaya çıkmıştır. Mimari antropoloji kendine özgü şekillenirken, üzerinde durulan en büyük problem, mekânsal ve sosyal koşulları kültürel altyapı ile ele almanın gerekliliği üzerine inşa edilmiştir. Çünkü, insanın, mimari edimi gerçekleştiren birey olarak, içinde şekillendiği kültürün etkileri doğrultusunda tasarladığı yaşam alanları, modern mimari örneklerine sunduğu formlarla, sürdürülebilir ve doğayla uyumlu yönleriyle son derece önemli veriler sunar.

ANLAM VE KAPSAM

Fiziksel çevreye dayalı ekolojik uyum, akrabalık ilişkileri, anlam analizleri, sembolik anlam yükleme temelli incelemeler, genel olarak antropolojinin konuları arasındadır (Güvenç 1972). Mimari antropoloji, temel olarak, kültür alanı, sosyal düzenlemeler ve kültürel özellikler bağlamında mimari çevrenin ele alınışına odaklanmıştır (Freund 1991). Bunun yanında, saha çalışmaları, dağılım haritalandırmasından hareketle insan davranışlarının mekânsal boyutlarını ve çevre ile olan ilişkisini tartışır (Çınar 2011) ve inşa eylemi sırasında ortaya çıkan davranış örüntülerine dayalı insan evrimleşmesini göz önünde tutar. Maddesel, sembolik ve toplumsal nitelik taşıyan mimari ürünlerin, kültürü şekillendirirken bir taraftan da kendilerinin nasıl şekillendiğine değinir.

Antropolojide, kültür kavramı, sembolik örüntülerle öğrenilen ve toplumsal olarak nesilden nesile aktarılan bir yapı olarak tartışılmıştır (Cassirer 2005). Mekânın duyuşsal algılanışı, deneyimlenişi ve anlam yüklenmesi, biyolojik kökenlere sahip insanın mimariyi çözümlenme özelliklerindedir (Asquith ve Vellinga 2006). Mimari antropolojinin ortaya çıkışında, biyolojik ve kültürel özellikleri birlikte dikkate alan yaklaşım, son derece önemlidir. Bu yaklaşım, mimari çevre incelemelerine nitelikli katkılar sağlamıştır (Bourdier ve AlSayyad 1989). Antropoloji için kültür, önceki nesillere ait semboller yoluyla aktarılmış anlamların, sonraki nesiller tarafından anlaşılması çabasına dayanan, biyolojik kökleri olan bir iletişim sistemidir (Oliver 1978). Bu yüzden kültürün tanımlanışı, davranışın mekânsal boyutlarını kavrayabilmek ve mimari incelemelerde bulunabilmek adına mimari antropolojide aşılması gereken ilk basamak olmuştur. Antropolojinin disiplinler arası bakış açısı ve evrimleşmeye açık tartışmaları, kültürün çok boyutlu ve karmaşık bir sistem olarak kavranmasını kolaylaştırmaktadır.

İnsan davranışlarının mekânsal boyutunu, peyzajın ve çevrenin algılanışını, sosyal bir süreç olarak kabul eden arkeolojik ve etnolojik çalışmalar; yerel mimariyi, geleneksel yerleşimleri, mekânın kültürel olarak nasıl biçimlendirildiğini ele alan mimari çabalar ile mimari antropolojinin bir disiplin haline gelmesini sağlamıştır (Oliver 1997). Neticede, yapı çevreye dair araştırmaların yeniden canlanması, yeni tanımlamaların ortaya çıkışı hızlanmıştır. Bu noktaların yanında, etnolojinin geleneksel olarak ele aldığı maddi kültür, insan ekolojisi, akrabalık ilişkileri, toplumsal örgütlenme, etnik köken ve ritüeller üzerine oluşmuş literatür, antropolojide farklılaşmaların oluşmasının en önemli nedenlerindedir (Rykwert 1972). Ortaya çıkan problemleri anlamaya ve bu problemleri diğer disiplinlerdeki anlayışlar ile yeniden ele almaya duyulan ihtiyaç, geleneksel antropolojinin alt disiplinlerinin (arkeoloji, sosyal antropoloji ve dilbilim) birbirleriyle olan ilişkisinin yeniden yorumlanmasına ön ayak olmuştur (Haviland 1974). Bu şekilde, antropolojideki yeni tartışmaların, geleneksel antropoloji ile yakınlığı bulunan coğrafya, tarih, psikoloji gibi disiplinlerle güçlenmesi mümkün olmuştur (Tezcan 1997).

Bu noktada, mimarinin, antropoloji ile yakın ilişkisinin altının çizilmesi gereklidir. Mimarlar, diğer toplumların kültürel olarak mekânla kurdukları ilişkileri ve inşa edilmiş mekânların nasıl kavramsallaştırıldığını sürekli merak etmişlerdir (Mazumdar 1995). Bunun yanında, antropologların mekâna duydukları ilgi, mimari mekânın analitik yapısını çözümlenmekten ziyade kavramsal bir düzlemde olmuştur (Vellinga, Oliver ve Bridge 2007). Bu bağlamda, disiplinler arası bir çalışma yapma ihtiyacı daha çok işlevsel, teknik ve estetik ilkeler bağlamında mekânı ele alan mimarlık alanından yükselmiştir (Atkin ve Rykwert 2005).

Bunun yanında, çevre ile ilgili meseleler, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentsel değişimlere (aşırı nüfus, hava kirliliği, konut ihtiyacı, işsizlik, suç vb.) ve gezegenimizdeki çevresel bozulmaların atmosferik ölçeğe ulaşmasına dayalı olarak ön plana çıkmıştır. Yeni problemlerin ön plana çıkışı, teknolojinin yıkıcı potansiyelleri üzerine farkındalığın artmasına neden olmuş (Bates 2009), bu durum mimarlık alanında yeni bakış açılarına yön vermiştir. Bu bağlamda bazı mimarlar, kent planlamacıları, kent sosyologları ve diğer disiplinlerden uzmanlar, mimarlık akımını, antropoloji temelli yaklaşımlar ile eleştirmişler, mimari antropolojinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Amerlinck 2001).

Diyebiliriz ki, antropolojik çalışmalar, mimarları, sosyal yaşamın organizasyonu, mimarinin kökeni gibi temel sorularla irdelemişlerdir (Jarzombek 2013). İnsan davranışlarının kültürel içeriğine yönelik yaklaşımlar, insan davranışlarının mimari boyutundan bağımsız olarak ele alınırsa, eksik ya da hatalı sonuçlar

ortaya çıkmaktadır (Guidoni 1987). Mimari antropolojinin nasıl tanımlanabileceği ve diğer disiplinlerden hangi kavramları alabileceği konusu tam da bu nokta üzerine şekillenir (May 2010b), iki disiplini barındıran bu yeni örgütlenme, kendine ait kimliğini oluşturulabilmesi için biyoloji, etnoloji ve arkeolojiden mümkün olduğunca faydalanmalıdır (Rickman 1992).

Mimari antropolojide, antropolojiden hareketle dört farklı sınıf tanımlanmıştır (Egenter 1992). Öncelikle, 'insan altı mimarlık', insanımsı maymunların yuva yapma eylemlerini içeren mimarlık alanıdır. Mimari antropologlar, 'insan altı mimarlık' başlığı altında, '*pongidae*' sınıfının (goriller, şempanzeler ve orangutanlar) yuva yapma davranışının büyük oranda öğrenilen bir davranış olduğu kanıtlamıştır. Aynı zamanda, malzeme özelliklerini, biçimlerin tipolojisini, mekânsal ve topolojik şartları, anlamsal ve toplumsal yönelmeleri göz önünde bulundurarak önemli bakış açıları ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda İspanyol primatolog Jordi Sabater Pi'nin 1985'te yapmış olduğu çalışma çok önemlidir. Sabater Pi (1985), Afrika kıtasında yaşayan pigmelerin geleneksel kulübe (İngilizce: '*hut*') yapım etkinlikleri ile şempanzelerin yuva yapma davranışları arasında ilişkiler bulmuştur (Sabater Pi 1985). İnsan altı mimarlık ismi altında yuva yapma davranışlarının incelenmesi, bu bağlamda mimari antropolojinin bilimsel olarak kurulabilmesi için güvenilir kanıtlar sunmuştur (Egenter 1992). Mimari antropolojideki, Egenter'a ait ikincil sınıflandırma olan 'anlamsal mimarlık' ise, yerleşim için tasarlanmamış, sembolik anlamı olan mimarlık alanını konu edinir. Bu kategori, sembolik yapıları ya da işaretleri ifade etmektedir. Biçimsel olarak, anlamsal duruma bağlı mimarlık, arkitektonik biçimlerin ve ilkelerin deneysel olarak incelenmesine olanak sağlayan bir alandır. Anlamsal mimarlık ürünleri, organik kökenli bir malzemeden, kısa bir sürede, sadece elin araç olarak kullanılmasından hareketle yapılabilmektedir. Bunun yanında, büyük bir iş birliği sonucu ortaya konmuş kulübeler ve sütunlar da anlamsal mimarlık alanının örneklerindedir. Geleneksel olarak, anlamsal mimarlık ürünleri, dinler tarihi ve etnoloji içerisinde incelenmiş; yapılar, fetiş, idol, ruh evi, yaşam-ağacı gibi isimlerle ifade edilmiştir (Egenter 1992). Evcil (domestik/eve bağlı) mimari kategorisi ise iç mekânı yaşamak ve korunmak için tasarlanmış mimari antropoloji incelemelerini konu edinir. Bu sınıf, anlamsal mimarlık sınıfında kökenleri bulunan ve çatı, sütun, duvar, kapı, pencere gibi farklı bileşenlerin birleşmesi ile oluşmuş yaşam birimlerini inceler (Egenter 1992; Buchli 2013). Dördüncü tür olan, 'yerleşim mimarisi' ise anlamsal ve eve bağlı mimari unsurları bir arada barındıran mimaridir (Egenter 1992). Yerleşim mimarisi incelemeleri, toplumsal, hukuki ve bölgesel şartların, özellikle de kurucu unsur olan baskın siyasal konumun kültür üzerindeki etkilerini konu edinir (Egenter 1992; Bates 2009).

Mimari antropolojideki bu sınıflandırma sistemi, kültürün ve kültürel çeşitliliğin boyutlarını, sorumluluklarını göz önünde bulundurarak yaşanabilir çevreler ortaya koyma çabası içerisinde (Kottak 2001). Bu husus, mimari antropolojinin tartışmalarında özellikle önemlidir. Mimarlar ve antropologlar arasındaki iş birliğinin verimliliği, yeni çalışma alanlarının ve araştırma ekiplerinin örgütlenmelerine sebep olmuştur. Melhuish'e (1996) göre mimaride, işlevsel ihtiyaçların ötesinde, kültürel boyutun kuram ve uygulamalarda ele alınmasına dair ihtiyaç mimarlar tarafından fark edilmeye başlanmıştır.

Görüldüğü üzere, antropologlar ve mimarların, insan davranışlarının mekânsal boyutlarına yönelik olarak ilgilerinin kaymasının kökeninde yeni kuramlara ve yaklaşımlarına duyulan ihtiyaç yatmaktadır (Schoenauer 1981). Temel mesele antropolojinin mimarlığa ne sağlayacağı ve antropolojiden neler beklendiği konusudur. İşlevsel sorunların üzerine çözümlerin yapıldığı, bulunduğu coğrafya, topoğrafya ve iklim koşulları ile uyumlu malzeme niteliklerini koruyan, kültürel

taşınmaların izlerinin okunduğu yaşam alanları mimari antropolojinin yeni çalışma sahalarına dönüşmüştür. Mimari antropoloji alanının önde gelen isimlerinden Nold Egenter (1992) ve Amos Rapoport (1969)'a göre antropolojinin mimarlık alanında nasıl kullanılacağı ve antropolojiden nelerin beklendiği konusu gelişmeye açıktır.

SONUÇ

İnsanoğlu yaşadığı doğal çevreyi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiştir. Bu süreçte, üretilen yapılar, üretildikleri toplumun sosyal değerlerini ve kültürel kodlarını yansıtır. İnsan davranışlarının ve kültürün çevre ile olan ilişkisi, 19. yüzyıl içerisinde antropoloji, etnografi, karşılaştırmalı etnoloji gibi alanlar tarafında ele alınmış, 20. yüzyıl içerisinde 'fenomenoloji' ve 'varoluşçu' düşüncenin etkisiyle insan ve deneyim merkezli yeni kavramlar ekseninde şekillenmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibari ile insan topluluklarının, göç, ırksal dağılım boyutunu ele alan yaklaşımlar, insan ve mimari mekân ilişkisini farklı yönlerden beslemiştir.

Mimari antropoloji tartışmaları genel olarak sosyal ve insan bilimleri tartışmaları içerisinde ele alınır. Mimari antropoloji kapsamında ele alınan mimari mekân ile ilgili tartışmalar, insan kültürünün maddi sonuçlarının anlaşılması adına önemli olmuştur. Mimari antropolojinin sunduğu kesitler, insan evrimi, alet ve malzeme kullanımı da dahil olmak üzere yeni araştırma temaları için üretken sonuçlar doğurmuştur. Mimari antropoloji, sunduğu yeni yöntem ve bakış açıları ile mimari unsurların çok yönlü yeniden yorumlanmasına katkı sunmuştur.

Önemli bir problem noktası kültürün tanımının çok geniş olmasıdır. Konu ile ilgili çalışmalar, sonuçları değerlendiren kişinin bakış açısına, ele alınan araştırma metodolojisine, kurulan teorik çerçeve ilişkilerine ve araştırmanın arka planına yönelik olarak çeşitlilikler göstermektedir. Bunun yanında, materyallerin karmaşıklığı mekânsal ve sosyal koşulları birlikte ele alırken önemli kıstaslardandır. Bir araştırma stratejisi olarak mimari antropoloji, mimari geleneğin kültürel olarak oluşum ilkelerine belirsiz kalma, nesnel olamama tehlikesini aşmamıza yardımcı olur. Mimari-antropolojik yöntemin uygulanması durumunda, yorum alanı antropolojik terimlerle ortaya konarak, mimarlık alanı yeniden tanımlanabilmektedir.

Mimarlık ve antropoloji disiplinlerinin iş birliğine dayalı olarak kurulmuş bu disiplin, karmaşık, özgül bir araştırma alanı olarak hızlıca evrilmektedir. Bu bağlamda, mimarideki bilindik araştırma paradigmasının, kavramlarının ve yöntemlerinin, diğer bağlantılı disiplinlerle yeniden test edilmesi, zenginleştirilmesi ve tanımlanması gerektiği yaygın bir farkındalık haline gelmektedir.

Kaynakça

- Altman, I. 1990. *Environment and behavior studies: Emergence of intellectual traditions*. New York: Plenum Press.
- Altman, I. ve S. M. Low. 1992. *Place attachment*. New York: Plenum Press.
- Amerlinck, M.-J. 2001. *Architectural anthropology*. Westport: Bergin & Garvey.
- Asquith, L. ve M. Vellinga. 2006. *Vernacular architecture in the 21st century: Theory, education and practice*. New York: Taylor & Francis.

- Bates, D. G. 2009. *21. yüzyılda kültürel antropoloji: İnsanın doğadaki yeri*. Çev. Suavi Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berry, J. W. 1992 (2013). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge: Cambridge University Press
- Boas, F. 1911 (2015). *The mind of primitive man*. London: Forgotten Books.
- Bourdier, J.-P. ve N. AlSayyad. 1989. *Dwellings, settlements and tradition: Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America.
- Brunskill, R. W. 1971. *Illustrated handbook of vernacular architecture*. London: Faber and Faber.
- Buchli, V. 2013. *An anthropology of architecture*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Cassirer, E. 2005. *Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine*. Çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları.
- Crouch, D. P. ve J. G. Johnson. 2001. *Traditions in architecture: Africa, America, Asia, and Oceania*. New York: Oxford Univ. Press
- Çınar, A. 2011. *Antropolojiye Giriş*. Bursa: Emin Yayınları.
- Denyer, S. 1978. *African traditional architecture: An historical and geographical perspective*. Heineman, London.
- Dripps, R. D. 1997. *The first house: Myth, paradigm, and the task of architecture*. Cambridge: MIT Press.
- Egenter, N. 1992. *The present relevance of the primitive in architecture*. Lausanne: Structura Mundi.
- Eriksen, T. H. ve F. S. Nielsen. 2013. *A history of anthropology*. London: Pluto Press.
- Freund, J. 1991. *Beşeri bilim teorileri*. Çev. Bahaeddin Yediylidiz. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Guidoni, E. 1975 (1987). *Primitive architecture*. Çev. Robert Erich Wolf. New York: Rizzoli.
- Güvenç, B. 1972. *İnsan ve Kültür: Antropolojiye Giriş*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Hall, E. T. 1966 (1990). *The hidden dimension*. New York: Anchor Books.
- Haviland, W. A. 1974. *Anthropology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Jarzombek, M. 2013. *Architecture of first societies: A global perspective*. Hoboken, N.J: John Wiley & Sons, Inc.
- Kottak, C. P. 2001. *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. Hazırlayan: Sibel Özbudun. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Low, S. M. 2017. *Spatializing culture: The ethnography of space and place*. New York: Routledge.
- May, J. 2010a. *Buildings without architects: A global guide to everyday architecture*. New York: Ivy Press.
- May, J. 2010b. *Handmade houses & other buildings: The world of vernacular architecture*. London: Thames & Hudson.
- Mazumdar, S. 1995. "Even the Moon Has a Dark Side: A Critical Look at Vernacular Architecture." In *83rd ACSA Annual meeting of history and theory criticism*, 128-134. Irvine: University of California.
- Melhuish, C. 1996. *Architecture & Anthropology*. London: Acad. Ed.
- Norberg-Schulz, C. 1971. *Existence, space and architecture*. London: Studio Vista.
- Oliver, P. 1987 (1990). *Dwellings: The house across the world*. Austin: University of Texas Press.
- Oliver, P., der. 1971 (1978). *Shelter in Africa*. London: Barrie & Jenkins.
- Oliver, P., der. 1997. *Encyclopedia of vernacular architecture of the world:1,2,3*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Radcliffe-Brown, A. R. 1922 (2013). *The Andaman Islanders*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rapoport, A. 1969. *House form and culture*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Rickman, H. P. 1992. *Anlama ve İnsan Bilimleri*. Çev. Mehmet Dağ. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Rudofsky, B. 1964. *Architecture without architects: A short introduction to non-pedigreed architecture*. Garden City, N.Y: Doubleday & Co., Inc.
- Rykwert, J. 1972 (1997). *On Adam's house in paradise: The idea of the primitive hut in architectural history*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Sabater Pi, J. 1985. *Etología de la vivienda humana: De los nidos de gorilas y chimpancés a la vivienda humana*. Barcelona: Labor.
- Schoenauer, N. 1981. *6000 years of housing: 3*. New York: Garland.
- Tezcan, M. 1997. *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Disiplinler Arası bir Yaklaşım Olarak Mimari Antropolojinin Anlamı,
Kapsamı ve Kuramsal Arka Planı"
Hasan Basri Kartal, Mehmet Emin Şalgamcıoğlu

- Vellinga, M., P. Oliver, ve A. Bridge. 2007. *Atlas of vernacular architecture of the world*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Wohlwill, J. F. 1972. *Behavioural response and adaptation to environmental stimulation*. University Park, Pa: Pennsylvania State University, College of Human Development, Division of Man-Environment Relations.
- Wohlwill, J. F. 1973. *The Study of Behavioral Development*. New York: Academic Press.
- Wohlwill, J. F. 1974. "Human adaptation to levels of environmental stimulation." *Human Ecology*2: 127-147.

The Meaning, Scope and Theoretical Background of Architectural Anthropology as an Interdisciplinary Approach

Hasan Basri KARTAL*

Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU**

* PhD Candidate, Architecture and Built Environment, University of Nottingham

** Department of Architecture, İstanbul Technical University

Abstract

As an interdisciplinary approach, architectural anthropology emerged after post-colonial studies to deal with the relationship of cultural forms with ethnicity. Anthropological approaches have been blended with architectural methods and perspectives, and the main discussion has been the impact of ethnic origin and culture on architectural formation. However, it is not clear where the boundaries of architectural anthropology begin or end. This study demonstrates that architectural anthropology organizes the field of knowledge by using the approaches and methods of anthropology and architecture together. The primary method of the paper is based on qualitative research and theoretical reading. The paper was written to fill the gap in literature, including 'architectural anthropology' centred theoretical approaches written in Turkish.

Submitted | Gönderim: 03.04.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondance | İletişim:
hbasrik@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.08208

Keywords: Architectural Space, Anthropology, Architectural Anthropology, Human, Space, Culture

GÜVENLİ KENTLER PERSPEKTİFİNDEN DENİZLİ'DE GÖÇ ALAN MAHALLELERİN DEĞERLENDİRMESİ

Büşra ÖZTÜRK*

Dalya HAZAR KALONYA**

* Yüksek Şehir Plancısı

** Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Pamukkale Üniversitesi

Özet

Toplumsal yapının değişip gelişmesinde etkili olan göçler tarih boyunca çeşitli nedenlere bağlı olarak gönüllü ve kitlesel olarak gerçekleşmiş ve büyük izler bırakmıştır. Günümüzde de yer isimlerinde ve tarihi kalıntılarda geçmişin bu izlerine rastlamak mümkündür. Türkiye'deki göç süreçlerine baktığımızda, kentleşme politikalarının ve ülkenin ekonomik, siyasi, kültürel ve diğer birçok alanında etkisi olan Marshall yardımlarının, tarımda makineleşmenin başlaması ve modern sürece geçilmesi ile insan gücüne olan gereksinimi azalttığı, kırdan kente göçü tetiklediği görülmektedir. Göç hareketleri sonucunda yerel halk ve göçmenler arasındaki ilişkiler, adaptasyon süreçleri, kent algısı ve kentsel güvenlik ise "güvenli kent" yaklaşımı bakımından önemli hususlardır. Çalışmada, Denizli'de göç alan ve sosyo-mekânsal ayrışma tespit edilen mahalleler güvenli ve kapsayıcı kentler ekseninde incelenmiştir. Bu bağlamda, göçün gerçekleşmesi ile meydana gelen yoksulluk ve işsizliğin, sosyo-kültürel değişimler yoluyla güvenlik üzerindeki etkileri incelenmiş, temel yasal süreçlere ve planlama süreçlerine odaklanılarak, mevcut durum, kent algısı ve güvenli kent olgusu değerlendirilmiştir. Saha alanı olan Karşıyaka Mahallesi "güvenli kent" parametre ve göstergeleri açısından değerlendirilmiş ve göçmen mahallelerinde güvenli kentler oluşturulmasına yönelik planlama parametreleri önerilmiştir.

Submitted | Gönderim: 27.08.2021
Accepted | Kabul: 16.12.2021

Correspondence | İletişim:
dalyahazar@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.80299

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Göç, Güvenli Kent, Kapsayıcı Kent, Kent Algısı

GİRİŞ

Tarihsel süreçte ilk göçler, yiyecek bulma arayışı ile başlayıp, coğrafi konum, iklimsel koşullar, doğal afetler, savaş, kentsel güvenlik ve ekonomik amaçlı olarak günümüze kadar gelmiştir (Harari 2017). Uluslararası göç hareketleri gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşmiş, fetihler, savaşlar ve imparatorlukların oluşumu göçleri de beraberinde getirmiş ve göç edilen bölgelerde demografik değişimlere neden olmuştur.

“İnsanlığın ortaya çıkışından sonra ilkel kabilelerin yaşamsal faaliyetlerini sürdürmek üzere beslenme, barınma gereksinimlerini karşılayabilecekleri uygun elverişli alanlara doğru gerçekleştirilen sürekli hareketlilikler” (Koçdemir 1999; Kocacık 1980) olarak da tanımlanan göç olgusu, son dönemin önemli kentsel konuları arasında olup, tarih boyunca süregelen ve çeşitli nedenler, gereklilikler sonucu, gerek gönüllü gerekse de zorunlu olarak süregelen ve toplumlar üzerinde büyük etkiler yaratan bir olgudur.

Türklerin kitlesel olarak gerçekleştirdikleri, 4. ve 9. yüzyıllar arasındaki “Kavimler Göçü” toplumları etkileyen büyük göç dalgalarından biri olmuştur. Orta Asya’dan dünyanın çeşitli bölgelerine ve özellikle batıya gerçekleşen hareketlilikler olarak ifade edilen bu göç dalgası, birçok medeniyeti uzun süre etkilemiştir (Borjas 1990; Kınık 2010; Castles ve Miller 2008).

Tarımda meydana gelen önemli değişikliklerle birlikte, Türkiye’de sıklıkla görülen ve ülkeye ekonomik, sosyo-kültürel, ekolojik, politik ve kentsel alanlarda ciddi etkileri bulunan “kırdan kente göç” olgusu, 1948 yılından itibaren Marshall yardımları paralelinde tarımda makineleşmenin başlaması ile artmıştır. Makinenin insan gücünün yerine geçmesi, kırdaki köylüyü tarımdan ayırarak kente olan göçe zemin hazırlamıştır (Kutlu 1973-74). İşsizlik, zorunlu köy boşaltmaları, terör olayları ile yaşam koşullarında iyileşme ve kentsel hizmetlerden yararlanmak isteyen kırsal kesim kentsel yerleşmelere göç etmeye başlamıştır (Tümtaş ve Ergun 2016).

Üretim sistemindeki değişiklikler, tarımsal verimdeki düşüklük ve gelir azlığı gibi kırsaldaki “itici etmenler” köylünün tarımdan kopuşunu hızlandırmıştır. Tarımdan kopan nüfusun yer değiştirmesindeki olanak ve imkânları sunan ulaşımdaki gelişmeler “iletici etmenler” olup kırdan kopan ya da kırdan kopmaya hazır bulunan nüfusu kentlere çeken “çekici etmenler” de kentleşmeye neden olarak demografik değişimlere neden olmuştur (Keleş 2000). Kentleşmeye neden olan bu itici, iletici ve çekici etmenler ile kırsal alandan kopanlar kente göç etmeye başlamış ve kentsel ve kırsal alanlarda demografik değişimler meydana gelmiştir.

1990’lı yıllara gelindiğinde ise özellikle kitlesel göçlere neden olan etmenlerin güvenlik problemlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Ülkenin doğusunda yaşanan iç çatışmalara bağlı olarak güvensiz mekânların oluşması doğrultusunda birçok insan göç etmek zorunda kalmış; bu süreçte özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden batıya göçler artmıştır (Kutlu 1973-74; Karpas 2003; Özden 2008). Bu göçler sıklıkla ülkenin batısındaki metropol kentlere gerçekleşmekte iken, batıdaki diğer kentlere de göç gerçekleşmiştir. Bu kapsamda metropol kentlerdeki nüfus yığılmalarına koşut işsizlik artarak kentlerde yoksullaşmaya sebep olmuştur (Can 2011; Uslu 2012).

Günümüze bakıldığında ise, nüfus hareketliliklerinin birçoğu ekonomik temele dayanmakta olup, daha iyi yaşam standartlarından yararlanmak üzere kentlere, geçici ya da kalıcı olarak yerleşme amaçlı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda kentlerde nüfus hareketliliklerine bağlı olarak yığılmalar meydana gelmektedir.

Özellikle kırdan kente göçün artışına bağlı olarak kentleşme sürecinin hız kazanması ve nüfus hareketliliklerinde meydana gelen değişimler Türkiye'de göçe dair önemli değişkenler arasındadır.

Türkiye'nin ekonomik yapısı, sanayi ve teknoloji sektörlerinde yaşanan gelişmelere koşut tarım dışı sektörlerde istihdam edilme olanaklarının artması ve kentsel hizmetlerden yararlanma talepleri (kent çekici faktörleri) göç üzerindeki önemli etmenlerdir. Fakat kentsel hizmetlerden ve istihdam olanaklarından yararlanmak için gerçekleştirilen hareketlilikler doğrultusunda kent merkezlerindeki yığılma ve dengesiz demografik dağılım, kentlerde birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Kentsel hizmetler, altyapı ve toplumsal sorunlar başta olmak üzere diğer birçok alanda gerçekleşen sorunlar bu problemler arasında sayılabilir. Göçlerin kentler üzerinde toplumsal, ekonomik, kültürel alanda etkileri olduğu kadar; kentsel gelişimi yönlendiren etkileri olduğu da söylenebilir (Can 2011).

Bireylerin belirli kültürel birikimlerini arkada bırakarak farklı bir yaşama adaptasyon süreci hem yer değiştiren hem de yerel nüfus açısından zor olabilmektedir. Sosyo-kültürel uyumsuzlukların yanı sıra ekonomik kısıtlılıkların yol açtığı sorunlar da görülmektedir. Göç ile gelen bireyler ekonomik kısıtlılıklar yaşadığı gibi bu kısıtlılıkların göçmenleri, marjinal sektör olarak tanımlanan işportacılık, kapıcılık gibi düşük gelirli iş alanlarına sürüklediği görülmektedir (Tekeli, Okyay ve Gülöksüz 2020; Can 2011).

Ayrıca bu kültürel farklılıklar ve kentin yerlileri ile olan iletişim kopuklukları sonucunda oluşabilecek sosyal dışlanmanın, göç eden nüfusun marjinal sektörlere olduğu kadar gasp, kapkaç vb. "kentsel suçlara" yönelmesi gibi problemlere yol açabileceği, kentlerde artış gösteren yoksulluk ve işsizlik oranları paralelinde kentsel suç potansiyeli ortaya çıkarabileceği de iddia edilmektedir (Can 2011; Yıldırım 2004).

Göç, mekânsal, sosyal, ekonomik vb. boyutlarıyla değerlendirildiğinde yalnızca göç alan yerleri değil göç veren yerleri de etkilemektedir. Göç genellikle büyük kentlere ve çalışma imkânlarının çeşitlendiği merkezlere yöneldiği takdirde nüfusun homojen dağılımında dengesizlikler meydana gelmektedir (Yıldırım 2004). Göç edilen mekândaki sosyo-kültürel yaşamı özümsememesi sonucunda hemşehrilerinin yakınında kümelenen bireyler, sosyal ve çevresel değerlerdeki olumsuz şartlar ile diğer yerleşim yerlerinde yaşayanların sosyo-kültürel yaşamını da etkilemektedir (Sever, Cinoğlu ve Başbüyük 2010). Bunlara örnek olarak, görgü kuralları, kamusal alan kullanımı, dil, giyim tarzı, müzik kültürü ve toplumsal cinsiyete yönelik kentsel mekâna yansıyan sosyo-kültürel farklılaşmalar verilebilir. Kentleşme ve göç oranları arttıkça, bu yabancılaşma, uyum sorunu ve insanlar arasındaki mesafeli davranışlar da artmaktadır (Erman 2002).

Bu kapsamda yapılan çalışma, tekstil sektörünün gelişmesine koşut göç alan bir merkez konumuna gelen Denizli ilini incelemektedir. Denizli'de göç alan ve sosyo-mekânsal değişime paralel güvenlik sorunu bulunan mahalleler tespit edilerek, planlama aracılığıyla nasıl daha "güvenli kentler" yaratılabileceği, yazılı-görsel kaynaklar üzerinden uygulanan içerik analizi; mülakat çalışmaları ve yerinde gözlemler ile incelenmiştir. Mülakatların ardından araştırmanın mekânsal boyutuna odaklanılarak, Denizli'de göç alan mahalleler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan değerlendirme kapsamında temel yasal süreçlere ve planlama süreçlerine bakılarak, kentte göç alan mahallelerde güvenli kentler yaratılmasına dair mevcut durum ve "kentli algısı" incelenerek Lynch analizi tekniğiyle mekânsallaştırılmış ve "güvenli kentler" oluşturulması için planlama parametreleri önerilmiştir.

TEORİK ARKA PLAN

Göç

Göç olgusu, farklı bakış açıları ile literatürde yer alan ve antropologlar, sosyologlar, şehir plancıları, kamu yöneticileri ve diğer ilgili uzmanlık alanları tarafından incelenen disiplinlerarası bir araştırma alanıdır (Sertkaya-Doğan 2015). Oldukça karmaşık bir toplumsal olgu olarak ele alınan göç olgusu, yalnızca mekânı değiştiren bir devinin olmakla kalmayıp, toplumun ve kentin gelişim ve değişim sürecinde etkili olan bir faktör olarak da tanımlanabilir (Can 2011; Güzel 2013).

Tarihsel süreçte de önemli olup nüfus hareketliliklerinde etkili olan iklim değişiklikleri, coğrafi konum, doğal afetler, açlık, kuraklık ve kimi medeniyetlerin saldırılarından dolayı avcı-toplayıcı toplumlarda da etkili olmuş ve göçebe hayat tarzı toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak görülmüştür. Tarımdaki gelişmelerle birlikte göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçilmiştir. Tarımın gelişmesi, üretim alanında da gelişmelerin yaşanmasında önemli bir adım olmuştur (Ertürk 1996; Yalçın 2004; Yazgan 2010).

Türkiye tarih boyunca jeopolitik konumundan dolayı göç hareketleri ile karşı karşıya kalmış, Osmanlı döneminin çöküşünden yükselişine değin göç alan bir ülke olmuştur. İç göçler, ülke sınırları içerisinde, bir yerleşim biriminden diğer bir yerleşim birimine belirli nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Dış göçler ise ülke sınırları dışına uzun süre ya da iş sebebi ile gerçekleştirilen göçler olarak ifade edilmektedir. Bu göçler gönüllü olduğu gibi zorunlu olarak da gerçekleşmektedir. Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin gelişimini Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak değerlendirmek mümkündür (Kocadaş 2016; Koçak ve Terzi 2012; Bostan 2017).

Cumhuriyet öncesi dönemde, 1850'li yıllarda Kırım Tatarlarının göç dalgaları ile meydana gelen hareketlilikler görülmektedir. Daha sonra bu göç akınlarını Gürcüler, Çerkezler, Çeçenler, Dağıstanlılar ve Lazlar takip etmiştir. Kırım Tatarlarının göçleri ilk büyük çaplı Müslüman göçleri olarak bilinmektedir. Kırım Tatarları kitlesel olarak 1783 yılları öncesinde büyük çaplı olmaksızın Osmanlı topraklarına küçük kümeler olarak göç etmişlerdir. 1783 yılında ise kitlesel olarak ilk büyük çaplı göç gerçekleşmiştir. Çerkez göçleri ise Anadolu'nun nüfusunda etkileri olan kitlesel göçler olarak bilinmektedir (GİGM 2016).

1877-1878 yıllarında göçler artmaya başlamış olup 1800'lü yıllarından sonra Azerbaycan'dan göçler gerçekleşmiştir (Bilgi 2006). Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında ise Gürcü göçleri başlamış ve 1921 yılına dek süregelmiştir. Diğer göç akınlarından olan Arnavutların Anadolu'ya göçlerinin nedeni ise topraklarının Osmanlı'ya geçmesine bağlanmaktadır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgal etmesinin ardından 1918 yılına kadar Bosna'dan Türkiye'ye de göç dalgaları gerçekleşmiştir. Savaş gerekçesi ile başlayan Arap kökenli göçler ise Anadolu'ya gerçekleştirilen seferler sonrasında bölgelerine dönmeyerek Anadolu'da kalan Araplardan kaynaklıdır (Özdemir 2007; GİGM 2016).

Cumhuriyet sonrası dönemde de göç hareketleri devam etmiş olup 1923 yılında Türk-Yunan mübadelesi sürecinde ilk göç hareketi gerçekleşmiştir. 1923 yılında Türkler ve Yunanlar arasında "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" imzalanarak Yunanistan'da bulunan Müslümanlar ile Türkiye'de bulunan Rum Ortodokslarının mübadelesi ele alınarak göçler kontrol edilmiş; mübadeleye dahil ve hariç tutulanlar üzerine konular esas alınmıştır. 1922 yılında Türk Kurtuluş Savaşı'nda Yunan ordusunun yenilgiye uğraması ardından Batı

Anadolu'daki Rumlar kitleler halinde ayrılmışlardır ve Yunanistan'a büyük bir göç dalgası gerçekleşmiştir. 1923 yılında imzalanan sözleşme kapsamında ise göç kapsamına alınmışlardır (Emgili 2017; GİGM 2016).

Bir diğer kitlesel göç hareketi de Yugoslavya-Makedonya'dan olan göçlerdir. Balkanlar'ın "Yugoslavya-Makedonya" bölgesinden Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketliliği 1877-1878 yılında başlamış olup Balkan Savaşı yıllarında ve son olarak da 1967'ye kadar devam etmiştir. Yugoslavya-Makedonya topraklarındaki İllirler, Traklar ve Daçlar bölgenin ilk sahipleri olarak bilinmektedir. Bu bölgede zamanla oluşan çok kültürlü yapı demografik yapıdaki değişimlere neden olmuştur (Çavuşoğlu 2007).

Bu göçlerin *itici etmenlerinin* o yöredeki savaşlar ile güvenlik ortamının yıkılması ve katliam, tecavüz, uygulanan baskılar ve sürgün olduğu ifade edilmektedir. 1923 -1930 yılları arasında artan baskılar nedeniyle göç edenlerin sayısı da artmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Yugoslavya-Makedonya'dan 305.158 kişinin göç ettiği bilinmektedir. 1950 yılına kadar olan dönemde 14.494 kişi devlet tarafından yurtlandırılmış olup geride kalan kişiler ise serbest göçmen olarak Türkiye'de kalmıştır (Doğanay 1997; GİGM 2016; Bozkurt 2010). Bunu takiben, sınır komşusu ülkelerdeki siyasi gelişmeler ve savaşları sonucunda 1989'da Bulgaristan'dan ve 1991'de Irak'tan Türkiye üzerine kitlesel göç hareketleri görülmüştür (Ceylan ve Uslu 2019).

Günümüze gelindiğinde ise Afganistan ve Suriye iç savaşlarından kaçarak Türkiye'ye sığınan ve son 10 yıldır ülkenin önemli bir gündemini oluşturan Suriyeli ve Afgan göçmenlerin en güncel kitlesel göç dalgası olduğu görülmektedir. Suriye'den bireysel göçlerin haricinde gruplar halinde de göçler gerçekleşmiştir. 2011 sonrasında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye'ye yaşanan göçler, bugün kültürlerin heterojen yapıya bürünmesine, kimi sosyo-kültürel çatışmalara ve tepkilere neden olmakta; göç edilen toplumun kültür ve değerlerine uyum sağlama sürecinde, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak, bölgesel çatışmalar, ekonomik krizler ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler ülkelerde olumsuzluklar yaratarak Türkiye açısından büyük bir "sığınmacı krizi" ortaya çıkarmıştır.

Bu krizlerin önlenmesi adına göç olgusuyla ilgili çeşitli uluslararası ve ulusal mevzuatlar düzenlenmiştir. Göçle ilgili uluslararası ve ulusal mevzuatlar Tablo 1 ve Tablo 2'de özetlenmiştir.

Günümüze kadar uluslararası göç yönetimi konusunda uluslararası ve ulusal birçok mevzuat düzenlenmiştir, ancak bu mevzuatların uygulamadaki başarısı tartışmalıdır. Bunlardan en önemlilerinden biri doğrudan mülteci sorununa odaklanan 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir. Ancak, günümüzde devletlerin mülteci problemine yönelik politikalarının 1951 Sözleşmesi'nde hedeflenenin aksine mültecilerin korunup gözetilmesi, sorumlulukların paylaşılması ve yerele adaptasyon mekanizmalarından uzak olduğu görülmektedir. Güler (2016) çalışmasında, mültecilerin %33'ünün dünyadaki 5 ülkeye yığıldığı (Türkiye, Pakistan, Lübnan, İran ve Etiyopya) ve 10 mülteci birinin gelişmekte olan ülkelerde bulunduğunu tespit etmiştir (Güler 2016).

1951 Sözleşmesi ile kurulmaya çalışılan uluslararası koruma politikasının, sözleşmenin uygulamada askıda kalması ve taraf devletlere mülteci problemine ilişkin kendi görüşleri doğrultusunda yorum esnekliği sağlaması, taraf devletlere bağlayıcı sorumluluklar verilmemesi vb. gerekçelerle mülteci sorununa yanıt veremediği görülmektedir.

Tarih	Uluslararası Mevzuat	Amaç ve Yükümlülükler
1948	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	İnsan hak ve hürriyetlerinin gözetilmesi, korunması
1950	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Temel insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, uluslararası alanda insan haklarının güvence altına alınması
1951	Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi)	İnsan hak ve hürriyetlerini temel alarak mültecilik konusunun siyasi problem teşkil etmemesi hususunda tüm olanakların sağlanması ve mültecilere Türk vatandaşlardan daha fazla hak sağlandığı yönünde söylemlere yer verilmemesi
1967	New York Protokolü	Cenevre Sözleşmesi'ne ek olarak mültecilere ilişkin temel düzenlemeler
1980	Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi	Göçmen işçilerin hukuki bağlamda bütün yaşama ve çalışma şartları ile ilgili işçi alan devletlerin vatandaşlarından daha düşük şartlarda olmaması yönündeki düzenlemeler
1990	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının korunmasına yönelik yükümlülükler
2009	Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi	İnsan ticaretinin ortadan kaldırılması, insan ticaretine ilişkin suçların cezalandırılması ve suçsuz bireylerin korunması

Tablo 1: Göçle ilgili uluslararası mevzuatlar

Tarih	Ulusal Mevzuat	Amaç ve Yükümlülükler
1950	5682 sayılı Pasaport Kanunu	Türk vatandaşları ve yabancıların ülkeye giriş ve çıkışlarındaki pasaport veya yerine geçebilecek belgelerin kontrolü ve belgelerdeki düzenlemeler
1950	5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun	Pasaport kanunu hükümlerine uygun olarak yabancıların kanun ve hükümlerine uygun olması halinde Türkiye'de seyahat ve ikamet etme hakkına yönelik düzenlemeler
1964	492 sayılı Harçlar Kanunu	Harçlar Kanunu'na göre alınması gerekli harçların belirtilmesi ve harçlara ilişkin düzenlemeler
1966	775 sayılı Gecekondu Kanunu	Gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirler hakkında düzenlemeler
2003	4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun	Yabancıların Türkiye'de çalışmaları hususunda izin sağlamak ve bu izinler hakkındaki gerekli düzenlemeleri sağlamak
2003	4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu	Doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının gözetilerek yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin gerekli düzenlemeler
2006	2510 ile değişik 5543 sayılı İskân Kanunu	Göçmen ve göçebe topluluklarının iskân çalışmalarını yürütmek, sahip oldukları yerlerin kamulaştırılması durumunda güvenlik dolayısı ile mekân değişimi yapılacak iskân çalışmalarını yürütmek
2009	5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybedilmesine yönelik düzenlemeler
2013	6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	Yabancılarla ilişkin düzenlenen, Türkiye'den korunma isteğinde bulunmalarına karşılık bütün işlemlerini uluslararası insan haklarını gözeterek, etkin, verimli olarak düzenlemek

Tablo 2: Göçle ilgili ulusal mevzuatlar

Uluslararası göç yönetimi konusunda taraf devletlerin üzerine düşen sorumlulukları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeden, eşitlik ilkesi temelinde paylaşarak ilerlemeleri gerekmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'deki mültecilerin "geçici" olarak deklare edilip, yerele adaptasyon süreçlerine ilişkin herhangi bir politika geliştirilemiyor olmasının da mülteci sorununu derinleştiren bir diğer husus olduğu görülmektedir.

Güvenli Kentler

Kentlerin savunulması, tarih boyunca önemli bir ihtiyaç olmuştur. Anadolu'nun tarihi değere sahip birçok kenti savunma amacı ile yapılan kaleler ile çevrili tepelerde kurulmuştur. Bu da tarihte kentleşme sürecinde güvenlik-savunma olgusunun dikkate alındığını göstermektedir. İlk Çağ yerleşmelerinde savunma olgusu dikkate alınmış olup askeri amaçla kurulan kentlerin yüksek tepelerde, surlarla çevrili olduğu bilinmektedir. Sümer kentleri de aynı şekilde surlarla çevrili olup savunma faktörü dikkate alınmıştır. Orta Çağ kentlerinin mekânsal öğeleri olarak sur ve hendekler de bu bakımdan önemlidir (Bayhan, 1969).

Tarihsel süreçte "güvenlik" ve "güvenli kent" olgusu, yaşanan mekânda önemli bir kriterdir. Güvenlik, toplumlarda yasal düzenin sekteye uğramadan ve bireylerin korkmadan, huzursuzluk yaşamadan emniyetli olma durumunu ifade etmektedir. Toplumsal bir gereksinim olan güvenlik olgusu kentsel alanlarda kentliler için de önemli bir faktördür (Aksoy 2007-2011; Kaypak 2016).

Lynch (1981) iyi bir kentin nasıl olduğu sorusundan yola çıkarak, bireylerin gereksinimlerini gidererek etkinlik ve aktivitelerini sürdürdükleri güvenli bir kentin "canlı bir kent" olduğunu ifade etmiştir. Kentte artan sorunların, ekonomik, yasal-yönetimsel, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin ve kentsel değişim ve dönüşüm süreçlerinin sonucunda, gereksinimler de artarak çeşitlilik göstermiş ve kentsel güvenliğin kapsamı genişlemiştir ve kentler güvenlik gereksiniminin arttığı mekânlar haline gelmiştir.

Kentleşme hızının ve nüfusun artması ile kentler sosyal kontrolün azaldığı alanlara dönüşmüştür. Hızlı kentleşme ile büyüyen kentlerde güvenliği sağlamak güçleşmiştir. Küreselleşme ile kentsel mekânlar ve toplumlar üzerinde süregelen değişimler, artan küresel risk ve tehditler sonucunda "güvenlik" olgusu önemli bir araç olmaya başlamıştır. Bu kapsamda küresel risk ve tehditlere karşı "güvenli kent" kavramı kent planlamanın gündemine girmiştir (Aksoy 2007-2011; Kaypak 2016).

Kentlerde güvenlik olgusu, doğrudan "kentli haklarıyla" ilişkilidir. Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı'nda (Mimarlar Odası Anlara Şubesi 1992) kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı "kentli hakları" deklarasyonunun ilk maddesi "güvenlik"tir. Bu hak; "*Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent*" şeklinde tanımlanmıştır.

Kentlerde güvenlik olgusu ve güvenli kent yaklaşımı İngiltere ve Hollanda'da ortaya çıkan kapsayıcı bir yaklaşım olarak bilinmektedir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından da bu yaklaşım benimsenmekte olup, kentsel tasarım ve kentsel güvenliği bir arada ele almaktadır. Bu kapsamda "Çevresel Tasarımla Suçun Önlenmesi" (CPTED) kaidesi yer almaktadır. Ancak yalnızca suç oranlarının az olduğu kentlerin, güvenli kent yaklaşımı ile bağdaştırılması doğru değildir. Toplumda bireylerin kentin herhangi bir bölgesinde, kamusal mekânda, meydanlarında, kentin sokaklarında zaman farkı gözetmeksizin kendini güvende hissetmeleri bu yaklaşım için önemli görülmektedir (Gündüzöz 2016; Alacadağlı 2020).

“Çevresel Tasarım ile Suçun Önlenmesi” (Crime Prevention Through Environmental Design) veya “Suçu Önleme Amaçlı Tasarım” (Designing Out Crime) ile fiziksel çevrenin suçu önleme amaçlı strateji ve tasarımları ile güvensizlik olgusunun ortadan kaldırılarak kaliteli bir yaşam oluşturulması çerçevesinde fiziksel çevrenin yeniden oluşturulması, toplum destekli gelişim ve kentsel tasarım uygulamaları ile güvenli kent mekânlarının yaratılmasını öngörmektedir (Candaş 2007; Gündüzöz 2016).

Wekerle ve Whitzman (1995) güvenli kentlerin yaratılmasında planlama, tasarım ve idare boyutunu irdemiştir. Yerel yönetimler, devlet birimleri ve diğer bazı kurum ortaklıkları ile güvenli kent boyutundaki araştırmalar değerlendirilmiştir. Güvenli bir kent planlaması ve tasarım yaklaşımı önemli olup bunun yanı sıra kentliler ve kent idaresi arasındaki entegrasyon da önemlidir (Wekerle ve Whitzman 1995).

Güvenli kentlerin oluşturulması hususunda kent planlama, kentsel tasarım uygulamaları, kentsel bilgi-denetim ve güvenlik sistemleri, ulaşım planlaması, kamusal düzenlemelerde kentsel refah ve huzur ortamının sağlanması gibi kentsel düzenlemeler yer almaktadır (Gündüzöz 2016). Güvenli kentlerin oluşturulmasında birçok aktör etkili olup kent güvenliğini iyileştirmek, şehir plancıları, kentsel tasarımcılar, mimarlar ve ilgili diğer disiplinler tarafından daha güvenilir mekânların yaratılması için önemli görülmektedir. Aynı zamanda “Güvenli Kent Programları” da güvenli kentlerin yaratılması konusunda önemli olup, kent planlarında güvenlik unsurunun dikkate alınarak planlama ve tasarım yolu ile bireylerin daha güvenli mekânlarda yaşamaları sağlanarak güvenli kent planlamasının oluşmasında bütün etap ve paydaşları tanımlamaktadır (Frevel 2006; Ataç 2008).

BM Habitat “Güvenli Kent Programı” 1996 yılında güvensizlik sorununun tespit edilerek çözüme kavuşturulması amacıyla başlatılmıştır. Bu program yaşanabilir kentler oluşturulması amacıyla kent planlama, kentsel tasarım ve iyi bir kentsel yönetim ile kapsamlı ve proaktif bir anlayışı benimsemektedir. Programda güvenlik bakımından yerel otoriteler önemli görülmektedir. Bu kapsamda güvenli kentler programı, bilgi ile gelişen ve uygulamaya geçirilen strateji ve öneriler bakımından yerel otoritelere destek verilmesi, güvensizliğin azaltılması, yerel güvenlik politikalarının oluşturulması bakımından önemlidir (UN 2005; Gündüzöz 2016; Ataç 2008; Yalçın Ercoşkun 2005).

Konut, Planlama, Yerel Yönetim ve Bölgeler Komitesi (ODPM 2004) kılavuzunda daha güvenli mekânların oluşturulması çerçevesinde 7 (yedi) özellik irdelenmiştir. Bu özellikler genel olup kentlerde daha güvenli alanlar oluşturulması için planlama ihtiyacı ile (1) erişilebilirlik ve hareket yapısı, (2) gözetim, (3) mülkiyet, (4) fiziksel koruma, (5) aktivite, (6) yönetim ve (7) bakım olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın konu ve amacına ilişkin güvenli kent parametrelerinin oluşturulması, kentsel mekânda sorunların belirlenmesi bağlamında gerek mekânsal gerekse de ulaşım bağlantılarının değerlendirilmesi ve yasal-yönetimsel boyutun değerlendirilmesi ile çözüm önerilerinin geliştirilmesi bakımından önemli görülen 3 (üç) çalışma (ODPM 2004; Rozhan vd. 2015; Koca ve Çolpan Erkan 2019) değerlendirilmiştir (Tablo 3).

Güvenli kent parametre ve ölçütleri bağlamında kentlerde *mekânsal*, *ulaşım* ve *yasal-yönetimsel* boyutlarda kentlerin uygulaması gerekli ölçütler bulunmaktadır. Söz konusu parametrelerin mevcut planlama sistemi içerisinde değerlendirilmesi, karar vericilerin ve uygulayıcıların bu konuda bilgilendirilmesi ve uygulama süreçlerinin izlenmesi kent algısı ve güvenliğinin iyileştirilmesi için yararlı olacaktır.

Kentsel güvenlik ve güvenli kent kavramları birbirinden farklıdır. Kentsel güvenlik, kentlerde yaşayan birey ya da toplulukların beklentilerin emniyetli olarak sağlanması yönünde toplum temelli yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir. Kentleşme sürecinde güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ifade edilen kavram, güvenli kent olgusu ile karıştırılmamalıdır. Güvenli kent yaklaşımı, kapsayıcı, proaktif adımlar ile kent planlama, kentsel tasarım ve benzer uygulamalar ile bütünleşmiş bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu yaklaşımda kent planlama ve kentsel tasarım sürecinde güvenli kentlerin yaratılmasına ilişkin yöntem ve araçlar kullanılmaktadır (Kaypak 2016; Gökulu 2010; Gündüzöz 2016).

Türkiye’de güvenli kent yaklaşımı ve güvenlik olgusuna yönelik planlama boyutunda hukuki düzenlemelerin ve güvenli kent kavramı ve stratejilerine yönelik eylemlerin yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Ayrıca kentlerde güvenlik problemlerine karşın asayiş ve kamu düzeninin sağlanması, yasal olarak önleyici kolluk eylemleri ya da kamera takip sistemleri olarak faaliyet göstermekte olup salt bu düzlemde çalışmalar yürütülmektedir. Bu bağlamda, güvenli kent yaklaşımı hedefindeki planlama ve tasarım yaklaşımları yetersiz kalmaktadır.

Türkiye’de güvenli kent olgusu kapsamında 3194 sayılı “İmar Kanunu”nda birkaç kentsel düzenlemeye rastlamak mümkündür. Fakat bu düzenlemeler de güvenli kentlerin oluşturulması, planlama ve tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi bakımından yetersiz kalmaktadır. Türkiye’deki terör olaylarının da güvenli kent yaklaşımı önünde engel oluşturduğu görülmektedir. Güvenli kentlerin sosyo-kültürel sürdürülebilirliği bakımından yerli ve göçmen nüfusun kentlerdeki adaptasyon süreçlerinde “kapsayıcılık” olgusu önem taşımaktadır.

Kapsayıcı Kentler

Kapsayıcı kentlerde “kapsayıcılık” olgusu, kentte yaşayan her bireyin kendine bir mekân bulabilmesi, bu mekânların çeşitliliği ve somut ve soyut açık/kamusal alanlara özgürce erişimin sağlanması ekseninde tariflenebilir. Kentlerde bu imkânların sağlanması önemlidir fakat kentleşmenin artması ile kentsel nüfustaki artışla kentlerde sosyal kontrol azalmış ve kentlerde güvenliği sağlamak güçleşmiştir. Kentlerdeki heterojen nüfus yapısı, mekânsal değişim-dönüşümler ve demografik gelişmeler ile sosyo-kültürel olarak insanlar arasındaki mesafeli davranışların artması, *sosyal kutuplaşmayı* tetiklerken toplumsal güvenlik sorunlarına da yol açmaktadır. Güvensiz kentlerin oluşumunda aktif rol alan sosyal kutuplaşma, toplumların ayrışması ve ötekileşmesi gibi problemlere neden olmaktadır (Işık 2005; Bilgiç, Koydemir ve Akyürek 2014).

Kapsayıcı kent yaklaşımı ile sosyal kutuplaşmanın önlenmesi, toplumsal adaletin sağlanması ve ötekileştirme yapılmaksızın tüm bireylerin kentteki etkinlik ve aktivitelere katılımı ve toplumsal düzende yer alması hedeflenmektedir. Bu süreçte yapı çevre tasarımının da payı büyüktür. Ayrıca kapsayıcı kent yaklaşımı ile göçmen toplulukların ve yerel halkın birbirleri ile olan etkileşimi, yaşadıkları ortamda karşılıklı adaptasyon ile bütünleşmeleri durumu söz konusudur. Ancak böyle bir bütünleşme varsa kapsayıcı mekânlardan söz etmek mümkündür. Bu bağlamda, göçmenler ve yerel halk arasındaki adaptasyon süreçlerinde kentsel parametrelerin karşılıklı uyum sağlanacak şekilde geliştirilmesi önemlidir. Aksi takdirde göçmen ve yerel halk arasında ötekileştirme ve sosyal kutuplaşma meydana gelmektedir (Bilgiç, Koydemir ve Akyürek 2014).

Özer (2008), kapsayıcı kentsel mekânlar yaratmak için stratejiler kapsamında “Landscape urbanism” yaklaşımının ve “engelsiz tasarım” ile “evrensel tasarım”

prensiplerinin uygulanmasını kapsayıcı kentsel alanlar oluşturulması için önemli görmektedir. Kapsayıcı tasarımın kentsel ölçeğe uygulanması ile insanların toplumsal düzende ayrıştırılmadan yer almaları sağlanacaktır (Özer 2008).

Kapsayıcı tasarım anlayışı içerisinde bulunan "engelsiz tasarım" yaklaşımı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen, fiziksel hareket engeli bulunan kişiler için kentsel mekânda bulunan engellerin ortadan kaldırılması ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın yaygınlaşması ile erişilebilir konutlar ve kamusal alanlarla ilgili hukuksal düzenlemeler yapılmıştır (Pineda 2008). 1980'li yıllarda ortaya çıkan "evrensel tasarım" yaklaşımı ise salt fiziksel hareket engeli bulunanları değil; yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve tüm insanlar için kentlerin eşit kullanım hakkını savunan bir yaklaşım ortaya koymuştur. Evrensel tasarım prensipleri aşağıda belirtilmiştir (Mullick ve Steinfeld 1997; Özer 2008):

- Adil ve eşitlikçi kullanım sağlayan tasarım
- Kullanımda esneklik
- Basit ve sezgisel kullanım sağlayan tasarım
- Algılanabilir bilgi
- Hatalara tolerans
- Düşük fiziksel çaba gerektiren tasarım
- Farklı yaklaşımlar için boyut sağlayan tasarım

Söz konusu yaklaşımlar anlam ve tanımları bakımından farklılık gösterse de sosyo-kültürel kent yaşamında herkes tarafından ifade edilen, mekânsal düzenlemeler bakımından yaşamı kolaylaştıran ve "kapsayıcı kentler" oluşturulması bakımından önemli yaklaşımlardır (Özer 2008).

Kapsayıcı kentlerin oluşturulmasında "kapsayıcı tasarımın" rolü büyüktür. Kentlerin tüm insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve kenttaşlara eşit olanaklar tanıyacak şekilde tasarlanması önemlidir. Kamusal mekânlarda "herkes için tasarım" olgusunun önemsenip, her grubun kentsel sosyal hizmet ve olanaklardan yararlanması sağlanmalıdır. Bu bağlamda tüm bireylerin sosyo-kültürel yaşamdaki faaliyetlerinin artırılması ve toplumsal düzene katılımı kapsayıcı mekânlar ile mümkün olmaktadır.

Kapsayıcı planlama ve tasarım uygulamalarında eşitlik ilkesi temelinde güvenlik ve erişilebilirliğin dikkate alınarak mekânsal kapsayıcılığın bir parametre olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uygulamada görev alan tüm aktörlerin ve kentlilerin bu konuda bilinçlendirilmesi önemlidir. Kapsayıcı kent ve güvenli kent kapsamında bir diğer önemli kavram da kenttaşların yaşadıkları kente yönelik güvenlik algısını da kapsayan bireysel ve kolektif algısıdır.

Bireylerin zihin haritasında şekillenen "kentsel imgeler" kentin tanımlanmasında büyük önem taşır. Kentsel dokuların, "kent algısı" üzerinde fiziksel ve psikolojik etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, bireylerin eğilimleri ve mekânsal yönelimleri doğrultusunda şekillenmektedir. Sokakların, tarihi değerlerin, kentsel bölgelerin ve işaretlerin kentsel imgesi bireyden bireye farklılık göstermektedir. Kentsel mekânların zihinde oluşan bu tezahürlerinin ve kente yönelik algıların bütünleştirilmesi, "kentsel kimliğin" ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (Öğçe 2020; Kürkçüoğlu ve Ocakçı 2015).

Kentsel kimliğin ve morfolojinin algılanma sürecinde kişinin zihin haritasını oluşturan başlıca öğeler; bağlantılar-*yollar*, sınırlar-*eşikler*, bölgeler, odaklar-*düğüm*ler ve işaretlerdir (Lynch 2010). Kentlerde fiziksel-yapay eşikler olduğu kadar bireylere göre farklılık gösteren "psikolojik eşikler" de kentlerin tanımlanmasında önemli görülmektedir. Bireylerin sosyo-kültürel yaşantılarında

algıladığı sosyal ve psikolojik eşikler, güvenli-güvensiz mekân algısının tanımlanmasında ve kentsel kimliğin algılanmasında belirleyici olmaktadır (Eraydın 2016; Çelikyay 2017).

Bu kapsamda, güvensiz mekânların kentlerde psikolojik eşikler oluşturduğu görülmektedir. Güvenlik algısının yüksek olması beklenen kapsayıcı ve güvenli kentler bağlamında ele alınması gereken bir diğer önemli kavram ise "kent hakkı" kavramıdır. Kent hakkı kavramı ilk defa Fransız sosyolog Henri Lefebvre tarafından kentsel krize karşı kapitalist kentsel mekânlarda gündelik yaşamın anomileştiriciliğine bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır (Lefebvre 1967; King 2019).

Avrupa Kentsel Şartı (1992), "kentli hakları" konusunda yapılmış ilk ve en önemli düzenlemedir. Şartın 20 maddelik deklarasyonunun ilk maddesi, kentlerin suç ve kanun dışı ihlallerden temizlenerek "güvenli kentlerin" oluşturulmasına yöneliktir. Kentsel güvenlik, sağlıklı bir kentte yaşama, kentin sosyo-kültürel değerlerinden yararlanma, sokaklarda güvenle dolaşma, toplumsal katılımının teşviki, herkese açık mekânlardan yararlanma imkânları oluşturma gibi aslında temel insan hakları olarak da ifade edilebilecek birçok ilke "kentli hakları" içerisinde yer almaktadır. Her türlü şiddetten uzak, kentsel çevrede demokratik haklar ile sosyal adalet ortamında kentsel hizmetlerden eşitlik esası temelinde yararlanabilmek şartın temel ilkeleri arasındadır (Karasu 2008).

Kentli hakları, kentte yaşayan herkes tarafından erişilebilir, güvenli, sağlıklı ve kaliteli yaşam şartları içerisinde, nitelikli ve yaşanabilir kentsel mekânlarda kentsel değerlerden eşit şekilde yararlanmak temelindeki haklardır. Bu haklardan herkes adil olarak, din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Hukuksal olarak ise Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde "hemşehri hukuku" başlığı altında kentlilerin haklarına yer verilmiş olup ikamet edilen yerleşimdeki "kenttaşların" belediyenin hizmetlerinden eşit şekilde yararlanabilme, karar ve hizmetlerinde rol alabilme hakları belirtilmiştir (Keleş, 2014; Balkır, 2010). Bu bağlamda kent hakkı olgusu kentlilerin kolektif çıkarlarını ve buna paralel "kamu yararını" korumak bakımından önemlidir.

Harvey (2003), kent hakkı kavramını hukuki düzlemde çok ahlaki düzlemde ele alınması gereken bir kavram olarak ifade etmektedir. Kent hakkının, kentsel hizmet ve değerlere ulaşma ve erişimdeki bireysel haklardan çok daha fazlası olduğunu belirtmektedir. Kentin değişimi ve gelişiminin buna paralel olarak kendimizi değiştirmek ve geliştirmek olduğunu ifade etmektedir. Marcuse (2009) ise kent hakkını yalnızca kamusal alan hakkı olarak ele almamakta olup bilgi edinme hakkı, kullanım hakları, kentsel hizmetlerden yararlanma hakkı vb. birden çok hakkın olduğuna dikkat çekmektedir. Kent hakkının bireysel bir haktan çok "kolektif bir hak" olduğuna değinmektedir.

Ancak Türkiye'de "kentli hakları" olgusu bakımından önemli eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Kentli haklarının halen hukuksal net bir tanımı ve bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu hakların verilmesinin yanında hakların geliştirilmesi ve korunması da önem taşımaktadır. Ayrıca karar alma süreçlerinde ve diğer uygulamalarda kentlilerin de etkin katılımı sağlanması gerekmektedir (Karasu 2008).

Bu bağlamda, kentte yaşayan hemşehriler (kenttaşlar) kentin yerlisi olması ya da göç yoluyla gelmesi fark etmeksizin kentli haklarından eşit biçimde faydalanmalı; güvenli ve kapsayıcı kentlerin oluşturulma süreçlerine katılımları artırılmalıdır. Güvenli ve kapsayıcı bir kentte yaşama hakkı doğrudan "kentli hakları" içerisinde tanımlanmaktadır. Özellikle yoğun göç alan ve göç veren kentlerde kapsayıcılık

olgusu önemlidir. Kapsayıcılık olgusu, eski ve yeni tüm kenttaşların eşit haklara sahip olması açısından önemlidir. Buna ek olarak, sosyo-mekânsal kutuplaşmayı önlemesi açısından kapsayıcılığın kentsel güvenliği artırıcı etkisi olduğu da düşünülmektedir.

YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmanın saha alanı olarak belirlenen Denizli'de göç alan mahalleler güvenli kentler perspektifinden incelenmiştir. Literatür taraması ardından il emniyet mensupları, akademisyenler, uzmanlar ve mahalle muhtarlarıyla yapılan mülakatlar, yerinde gözlemler ve Denizli merkez mahallelerinde yapılan karşılaştırmalı analizler ardından, detayda incelenmek üzere seçilen Karşıyaka Mahallesi, Lynch analizi tekniğiyle mekansallaştırılmış ve güvenli kent parametreleri ve ölçütleri üzerinden değerlendirilmiştir.

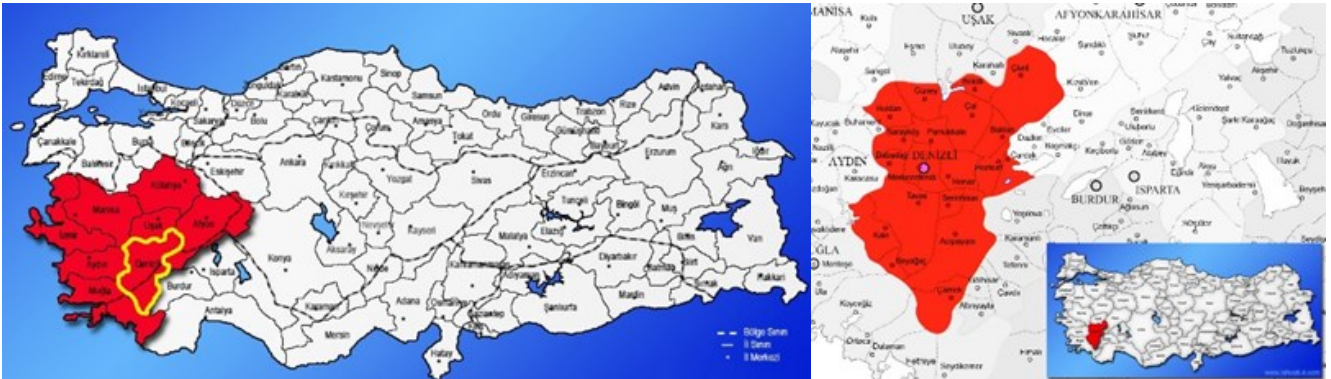
Güvenli kent parametreleri oluşturulurken çözüm önerilerinin geliştirilmesi bakımından önemli görülen 3 (üç) çalışma değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda, ODPM (2004) kılavuzunda, Koca ve Çolpan Erkan (2019) çalışmasında ve Rozhan ve arkadaşları (2015) çalışmalarında güvenli kentler oluşturulmasına yönelik mekânsal, ulaşım ve yasal-yönetimsel olmak üzere **3 (üç)** güvenli kent parametresi ve toplamda **42** güvenli kent ölçütü önerilmiştir (Tablo 3). Buna ek olarak, sahadan elde edilen bulgular ile tespit edilen sorun ve riskler üzerinden mekânsal, sosyo-kültürel, ekonomik ve hukuksal boyutta planlama parametreleri önerilmiştir.

Denizli

Denizli, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan, doğusunda Burdur ve Afyonkarahisar, batısında Aydın ve Manisa, kuzeyinde Uşak ve güneyinde ise Muğla ili ile sınırlı, 19 (on dokuz) ilçeye sahip bir ildir (Şekil 1).

Denizli, ekonomik kısıtlılıklardan dolayı 1960'lı ve 1970'li yıllarda kent dışına göçler vermiştir. 1973-1981 yıllarında Denizli'nin "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" kapsamına alınması, kentte büyük istihdamın sağlanmasında rolü olan sanayi kolunun gelişmesine ve fabrikaların artmasına katkı sağlamış; sanayi üzerindeki gelişmeler ile kente olan hareketlilikler artmış ve Denizli "göç alan bir kent" olarak kayıtlara geçmiştir. Kente gerçekleşen göçlerin gerekçeleri, özellikle dokuma ve tekstil alanındaki gelişmeler ve iş olanaklarının artması olarak gösterilmektedir. Ayrıca eğitim, hizmet ve sağlık sektöründeki gelişmeler ve iş olanaklarının artması sebebi ile kente çevre illerden göç artmıştır (İlimiz Denizli 1985; Gökburun 2019).

Şekil 1: Denizli'nin ülke ve bölge içindeki konumu ("Denizli kent konumu").

Tablo 3: Güvenli kent parametreleri ve ölçütleri (ODPM 2004; Koca ve Çolpan Erkan 2019; Rozhan vd. 2015 çalışmalarından geliştirilerek yazar tarafından oluşturulmuştur)

P	Güvenli Kent Ölçütleri
Mekânsal	M1 Kentlerde, arazi kullanım kararlarında güvenlik ilkesinin önemli bir parametre olarak alınması
	M2 Plansız kentleşmenin önüne geçilmesi
	M3 Kent planlamada plan kararlarında güvenlik olgusunun gözetilmesi
	M4 Herkes için tasarım ölçeğinde uygulanan mekânsal düzenlemeler (yaşlılar, engelliler ve tüm kentliler için)
	M5 Karma arazi kullanımının sağlanması
	M6 Gelişme konut bölgelerinde yoğunlukların iyi planlanması
	M7 Kent merkezlerine yönelik kararların güvenlik olgusu temelinde verilmesi
	M8 Kentlerde gelişime açılan bölgelerde belirsiz, tanımlanmamış alanların olmaması
	M9 Kentlerde terk edilmiş, yıkık yapıların olmaması, tarihi dokuların restorasyonunun yapılması
	M10 Kentlerde gerekli ve belirlenen bölgelerde koruma amaçlı plan ve çevre düzenlemelerinin hazırlanması
	M11 Kentlerde az kullanılan kullanışlar veya terk edilmiş yapı ve düzenlemelerin olmaması
	M12 Arazi kullanımında birbiri ile uyumlu yapılaşmaların olması
	M13 Doğal potansiyel gözetimi sağlayacak ve aktif cephelere sahip kentsel yapıların olması
	M14 Kentlerde tabela vb. düzenleme ve bilgilendirmeler ile güvenli rotaların bulunması
	M15 Kentlerde az kullanılan veya izole mekânların dönüştürülmesi ve bu tip kullanışların yer almamasının sağlanması
	M16 Gerekli ve iyi tasarlanan kent donatılarının bulunması
	M17 Seyrek kullanılan veya yetersiz olarak nitelendirilen güzergâhlardan ziyade canlı, aktif kullanışların düzenlenmesi
	M18 Kentlerde aktif kullanımı ile kendi kendini denetleyen kullanışların olması
	M19 Kentlerde kamu, yarı özel ve özel alan ayrımının net olması
	M20 Kentlerde güvenli kent dokularının varlığı
	M21 Kentlerde iyi aydınlatılan kamusal mekânlar
	M22 Kentlerde تنها mekânların olmaması
	M23 Kamusal mekânlarda görünürlüğü artırmak
	M24 Kentlerde ıssız mekânlar olmaması, iyi aydınlatılan, kamusal mekânlar
	M25 Kuytu bölge ve kör nokta oluşturmeyen tasarımların olması
Ulaşım (Erişilebilirlik)	U1 Kentte iyi, net tanımlanan sokaklar, caddeler ile iyi tanımlanan rotalar bulunması (yaya yolu, bisiklet yolu, araç yolu)
	U2 Duraklara ve istasyonlara güvenli erişim
	U3 İyi aydınlatılan yaya yolları, bisiklet yolları, kaldırımlar ve geçitler
	U4 Kentlerde ulaşım altyapısı ve yaya erişiminin güçlü olması
	U5 Kentlerde tüm ulaşım alternatiflerinin birbiri ile entegre olması
	U6 Arazi kullanımı bakımından ulaşılabilirliğin güvenli, gerekli hareket alanlarının tasarlandığı güzergâhların olması
	U7 Yaya yollarının geniş ve düz olarak tasarlanması
	U8 Yayaların, sürücülerin ya da diğer kullanıcıların yönünü kaybetmeden, kolay ulaşılabilir güzergâhların olması
	U9 Ulaşımında durak ve bekleme güzergâhlarının korunaklı ve güvenli olması
	U10 İyi aydınlatılmış, doğal gözetim ile kolay yönlendirmelerin olduğu otoparkların olması
	U11 Özel araçların park yerlerinin doğal gözetime uygun şekilde tasarlanması
	U12 Kentlerde doğrudan, net olarak kavranabilen, tanımlanan rotalar ile kolay yönlendirmenin sağlanması
Yasal-Yönetmelik	Y1 Güvenli kentlerin oluşturulmasında gerekli araçların aktif olarak yer alması ve yasa ve düzenlemelerin bulunması
	Y2 Güvenlik olgusunun önemli bir kamu politikası olarak benimsenmesi ve uygulamada dikkate alınması
	Y3 Kentlerde güvenli kentlere yönelik uygun planlama politikalarının uygulanması
	Y4 İdare, halk ve polis iş birliği ile güvenlik tedbirlerinin alınması
	Y5 Yerel değerlendirme ve niteliklerine uygun tasarım

İzmir İktisat Kongresi sonrası dönemde Türkiye'nin ilk anonim şirketi olan "Şemsi Terakki Debbağ" Denizli'de kurulmuştur. Kentte sanayinin gelişiminde öncü olan "Sümerbank İplik ve Bez Fabrikası" da önemli gelişmelere neden olmuştur. Bununla birlikte kentte küçük sanayi alanında da gelişmeler baş göstermiştir. Fabrikanın açılması Sümer ve Kirişhane mahallelerinin gelişimi için önemli bir adım olmuştur (Şen 2019). Sanayinin etkisi sonucunda kentleşme hızı artmıştır. Bu nüfus patlamasının etkileri özellikle 1980 sonrası dönemde açıkça görülmüş ve ekonomik olarak da gelişmenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Nüfus artışına paralel olarak, kent geleneksel dokusunu yitirmeye başlamıştır (Ciğeroğlu 2007).

Tekstil sektöründeki gelişmelere paralel olarak, kentte önemli bir geçmişe sahip olan haddecilik, deri işleme, ayakkabıcılık ve madeni ev eşya sanayi gibi farklı sanayi kollarında da önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu kapsamda Denizli, Kahramanmaraş, Kayseri ve Gaziantep kentleri, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği sürecinde ülkede şans verilen "Tekstilde Uzman İller" konumunda olmalarına koşut, sanayi ve ticarete önemli merkezler olmuşlardır. Göçler 1980-1990 yılları arasında artmıştır. Bu hareketlenmeler ile Denizli, bu süreçte en fazla göç alan kentler arasında yer almıştır (Denizli Valiliği 1998).

Nüfus kent merkezinde yoğunlaşırken çepere doğru düşük yoğunluklu olarak seyretmiştir. 1970'li yıllardan sonra Denizli kentinde artan nüfus ile konut talebi de artmıştır. Konut ihtiyacını gidermek üzere kent merkezi ve çevresinden çepere doğru konut gelişimi artmıştır. Denizli'de gerçekleşen ve kırılma noktası olarak görülen 1976 depremi sonrasında birçok bina hasar görmüştür. Özellikle kentin kuzeydoğu bölgesinde yer alan Dokuzkavaklar ve Karşıyaka mahalleleri ve yakın çevresindeki mahalleler bu depremden en fazla etkilenen yerleşim yerleri olmuştur. Çoğu yıkılan ve hasar gören binalar yıkılıp, çok katlı konutlar inşa edilmiştir. 1976 yılında imarsız alan olarak bilinen, günümüzde ise Merkezefendi ilçesine bağlı olan Şirinköy mevki Bahçelievler yerleşmesinde depremzedeler için deprem evleri yapılmıştır. Bu dönemde konut gereksinimine yönelik ihtiyaç, toplu konut gündemini ortaya çıkarmıştır (Gönüllü 2016; Yavuzçehre 2010; Özcan ve Özkan 2011; Denizli Belediyesi 1984).

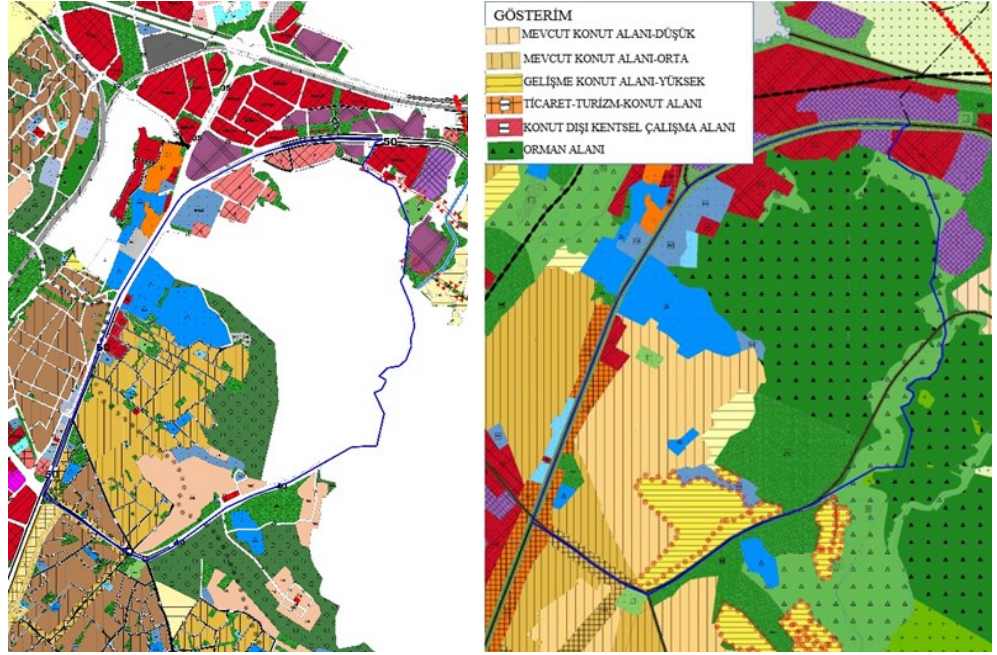
Kente yönelik göçler ile kentleşme hızının artması beraberinde kentin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde plansız-denetimsiz gelişmiş yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Karşıyaka ve Dokuzkavaklar mahallelerinin de bulunduğu kent çeperindeki gecekondulaşma ile denetimsiz, sağlıksız, niteliksiz mekânların oluşumu ve bu yapılaşmaların kent çeperinde yayılım göstermesi ile sanayi alanları kent içinde gömülü kalmıştır (Gönüllü 2016; Uysal 2016; Akay 2019).

Plansız-denetimsiz alanların dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi TOKİ ve Denizli Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde 2006-2009 yılları arasında toplu konut projeleri ile desteklenmiştir. Aktepe Konutları ve Gazeteciler Sitesi bu konut projelerine örnek olarak gösterilebilir. Mahallenin yakın çevresindeki "Gecekondu Gelişim ve Kentsel Yenileme Projeleri" arasında etaplar olarak geliştirilen "Kurudere Kentsel Yenileme Projesi" ve Dokuzkavaklar projeleri de niteliksiz, sağlıksız gelişen konutların ıslahına yönelik uygulamalar arasındadır (Özcan ve Özkan 2011; Yavuzçehre 2010).

Denizli'de 800.000 kişi için 1/5000 Nazım İmar Planı (NİP) 1960 yılında tamamlanmıştır. NİP 1/1000 uygulama planları da 1967 yılında tamamlanmıştır (Denizli Valiliği 1998). Bu kapsamda 1967 yılı NİP değerlendirildiğinde; 1960'lı yıllara kadar kentin plansız-denetimsiz gelişmesi ve bu doğrultuda planlı gelişmenin sağlanması adına plandaki demografik kestirimler ile kentsel talep ve hizmetlerin kontrol altında tutulması hedeflenmiştir. Kentin kuzeyinde sanayi alanlarının yer seçimi kararlarının verildiği ve Denizli-Ankara Karayolu ve

Denizli-İzmir Karayolu bağlantılarının önemli bağlantılar olduğu, ulaşım sistemi ile kentsel gelişmeye yön verildiği dikkat çekmektedir (Gönüllü 2016; Özkan 2010).

Denizli'de 1984 yılında 1/5000 Nazım İmar Planı (NİP) ve 2018 yılında 1/25.000 ölçekli İl Bütünü NİP yapılmış olup, detaylı araştırma alanı olarak seçilen Karşıyaka Mahallesi ve yakın çevresi bu planlar kapsamında Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Karşıyaka Mahallesi, 1/5000 ölçekli NİP (Denizli Belediyesi 1984) (solda); 1/25.000 NİP (Denizli Büyükşehir Belediyesi 2018) (sağda).

Denizli Kent Merkezine/Merkezinden Yapılan Göçler

1970'li yıllardan sonra ticaretin gelişmesi kent merkezine olan göçleri artırmıştır (Yavuzçehre, 2010). Kent merkezine yapılan göçler yoğun olarak, ilçelerinden ve çevre illerden olmuştur (Torlak ve Polat 2006). Göç ile gelen birey ya da grupların Denizli'ye bağlı ilçe ve köylerden, çevredeki illerin kent merkezleri, ilçe ve köylerinden, bunların yanı sıra Orta ve Doğu Anadolu illerinden gelip Denizli'ye yerleştiği görülmektedir (Şekil 3). Böylece kentin geçmiş dönemlerde olduğu gibi bugün de göç alan bir merkez konumunda olduğu ifade edilmektedir (Ünlütürk ve Kamber 2017; Şen 2019).

Denizli'ye en çok göç, çevre kentlerden ve İzmir, İstanbul gibi metropol kentlerden olup, Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinden göç ile gelenlerin kentin yakın çevrelerinden gelen göçmenlere göre daha az yoğunlukta olduğu söylenebilir. Denizli'de yeni mahallelerin oluşumunda hemşehrilik ilişkileri etken olmuş, ilçelerden kent merkezine göç eden birey ve gruplar, ilçe ile kent merkezine ulaşılan bölgelere yerleşmişlerdir. 1950 yılından itibaren kent merkezine doğru hareketlenmeler sonucu kırsal nitelikli yerleşmelerde nüfus kopmaları gerçekleşmiştir (İlimiz Denizli 1985).

Çal, Çivril, Çardak ve Baklan ilçelerinden göç edenler Karşıyaka ve Dokuzkavaklar mahallelerine yerleşirken, Tavas, Kale, Çameli ve Acıpayam ilçelerinden göç edenler Deliktaş ve Yenimahalle bölgesine, Doğu Anadolu Bölgesi'nden göç edenler ise Esentepe mahallesinde yoğunlaşmışlardır (Ünlütürk ve Kamber, 2017). Denizli'den diğer illere göç edenler kente bağlı ilçe, köy veya merkezinden, çevredeki illerin kent merkezleri, ilçe ve köylerine,

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Güvenli Kentler Perspektifinden Denizli'de Göç Alan Mahallelerin Değerlendirmesi"
Büşra Öztürk, Dalya Hazar Kalonya

Şekil 3: Denizli kentinin iller arası aldığı göç verileri (TÜİK ADNKS 2018).

Şekil 4: Denizli kentinin iller arası verdiği göç verileri (TÜİK ADNKS 2018).

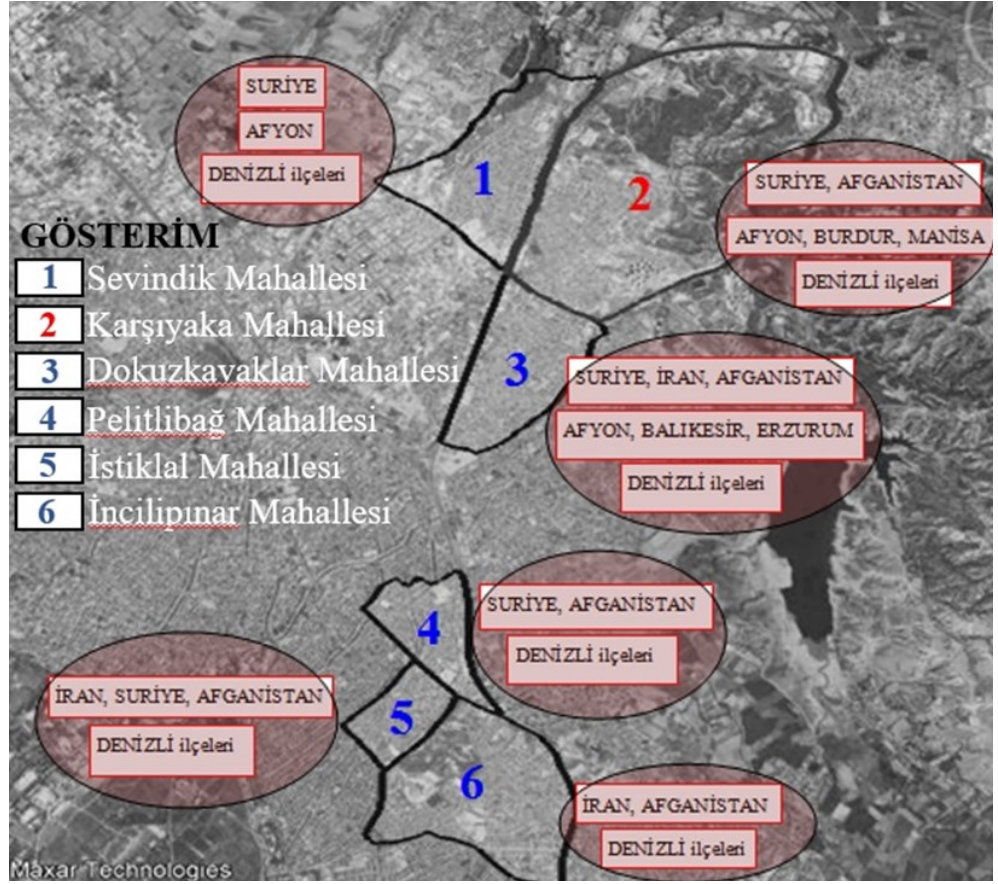
bunların yanı sıra metropol kentlere ve Orta ve Doğu Anadolu illerine göç ettikleri söylenebilir (Şekil 4).

Denizli'de göçmenlerin yerleştiği mahalleler değerlendirildiğinde kentte kira bakımından uygun bölgelerin tercih edildiği söylenebilir. Göçmenlerin mahallelerinin diğer yerleşim yerlerine göre daha cazip gelmesi, temel gereksinimlerini karşılayabilecekleri, aile içi ekonomik düzene dayandırılabilir. Denizli'de kira değerlerinin uygun bulunduğu bölgelerde göçmen nüfus yoğunlaşmaktadır. Göçmen nüfusun çoğunluğunu oluşturan Suriyelilerin kentte düşük gelirli iş sahalarında çalıştıkları ifade edilebilir. Bu bağlamda çalışmada mahalle muhtarlarıyla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar değerlendirilerek kent merkezinde bulunan Dokuzkavaklar, Sevindik, Karşıyaka, Pelitlibağ, İstiklal ve İncilipınar mahalleleri toplam nüfus, göçmen nüfus, dış göç, iç göç, meslek grupları ve güvenlik algısı detaylarında incelenmiş ve mekânsal ayrışma durumu sorgulanmıştır (Tablo 4 ve Tablo 5).

Dokuzkavaklar, Sevindik, Karşıyaka, Pelitlibağ, İstiklal ve İncilipınar mahalleleri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde; Suriyeli göçmenlerin yoğunlukta olduğu, İncilipınar mahallesinde ise İran ve Afganlı göçmenlerin yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5).

Mahalle muhtarlarından alınan bilgilere göre Dokuzkavaklar, Sevindik, Pelitlibağ, İstiklal mahallelerinde güvenlik sorunlarının bulunmadığı, İncilipınar ve Karşıyaka mahallelerinde güvenlik sorunlarının bulunduğu fakat geçmiş yıllara oranla daha az görüldüğü ifade edilmiştir. Karşıyaka mahallesinde ise göçmenlerin kentlilerin yakınına yerleşmesi ile mahallede mekânsal ayrışmanın olduğu tespit edilmiştir. Değerlendirmeye alınan diğer mahallelerde ise mekânsal ayrışmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda göç alan mahallelerin değerlendirilmesi ile mekânsal ayrışma tespit edilen *Karşıyaka Mahallesi* çalışmanın detaylı araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Şekil 5: Denizli mahalleleri göçmen grupları.

	Dokuzkavaklar (M_1)	Sevindik (M_2)	Karşıyaka (M_3)
Nüfus (Toplam)	13.620	10.000	20.000
Göçmen Nüfus	600	100	4.000
Dış Göç	Suriye, İran, Afganistan	Suriye	Suriye, Afganistan
İç Göç	Afyon, Balıkesir, Erzurum, Ağrı, Denizli ilçeleri: Çal, Çivril, Çardak, Baklan, Bozkurt	Afyon, Denizli ilçeleri: Çal, Çivril	Afyon, Burdur, Manisa Denizli ilçeleri: Çal, Çivril
Meslek Grupları	Tekstil, inşaat (Yerli & Göçmen) Esnaf (Yerli)	Sanayi (Yerli & Göçmen) Tekstil ve tamir işleri (Suriyeliler)	Sanayi (Yerli & Göçmen) Mermer, ambar ve fason gibi düşük gelirli işler (Suriyeliler)
Güvenlik	Güvenlik problemi yoktur.	Önceden güvenlik problemlerine rastlanırken günümüzde yoktur.	Önceden yaygın olan hırsızlık olayları günümüzde azalmıştır. 5000 kişi uyuşturucu kaçakçılığından mahkemelik olmuştur.
Mekânsal Ayrışma	Yok	Yok	Var

Tablo 4: Denizli mahalleleri göçmen nüfusu ve güvenlik algısı.

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Güvenli Kentler Perspektifinden Denizli'de Göç Alan Mahallelerin Değerlendirmesi"
Büşra Öztürk, Dalya Hazar Kalonya

	Pelitlibağ(M_4)	İstiklal(M_5)	İncilipınar(M_6)
Nüfus (Toplam)	11.807	19.000	20.000
Göçmen Nüfus	90	150	250
Dış Göç	Suriye, Afganistan	Suriye, İran, Afganistan	İran, Afganistan
İç Göç	Denizli ilçeleri: Acıpayam, Tavas	Denizli ilçeleri: Acıpayam, Çal, Tavas	Denizli ilçeleri: Acıpayam, Tavas, Kale
Meslek Grupları	Günübirlik işler- Yufkacılar (Suriyeliler) Tekstil (Afganlar)	Günübirlik işler (Afganlar) Çalışmıyor (İranlılar)	İnşaat sektörü, mermer (Afganlar)
Güvenlik	Güvenlik problemi yoktur.	Mahallede önceden hırsızlık ve kamu mallarına zarar olayları yaygın olup, günümüzde bu tür sorunlar azalmıştır.	İncilipınar Parkı'nda güvenliğe dair problemler mevcuttur. İranlılar İncilipınar Parkında gruplaşmaktadır (alkol ve uyuşturucu aldıkları belirtilmiştir)
Mekânsal Ayrışma	Yok	Yok	Yok

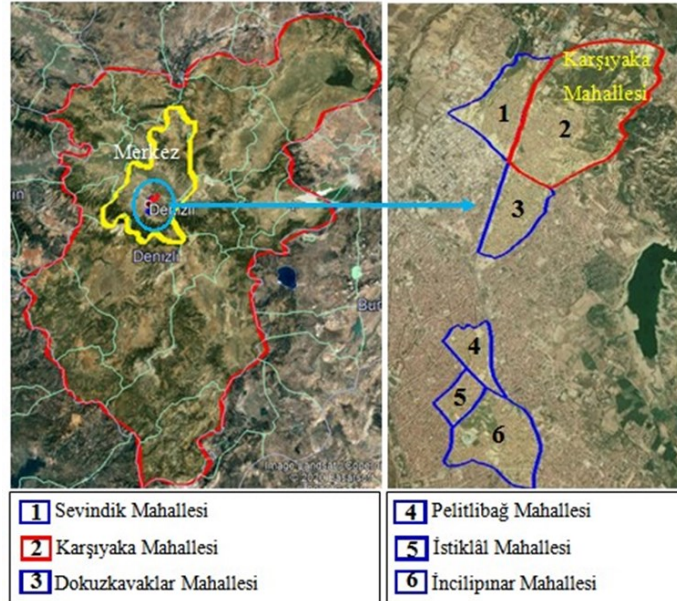
Tablo 5: Denizli mahalleleri göçmen nüfusu ve güvenlik algısı.

Karşıyaka Mahallesi

Pamukkale ilçesine bağlı olup, kent merkezine yaklaşık 3 kilometre uzaklıkta Ankara karayolu üzerinde bulunan Karşıyaka mahallesi, Dokuzkavaklar, Aktepe ve Akhan mahalleleri ile çevrilidir (Şekil 6).

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2019) verilerine göre mahallenin toplam nüfusu 14.174 kişidir. Fakat mahalle muhtarı, nüfusun yaklaşık 20.000 kişi olduğunu ifade etmektedir. Sayısal olarak farklı verilere ulaşılması mahallede kaçak olarak ikamet edilme durumuna bağlanabilir.

Kozmopolit özellik taşıyan mahallede, en çok Afyonkarahisar'ın Dinar ve Sandıklı gibi yakın ilçelerinden gelenler, Burdur'un Yeşilova ilçesinden gelenler ve Manisa kentinden gelip, alanda yaklaşık 300 kişi bulunduğu tespit edilen Romanlara kadar çok sayıda göçmen bulunmaktadır. Denizli'nin Çal ve Çivril ilçelerinden

Şekil 6: Karşıyaka Mahallesi kenti içindeki konumu hava fotoğrafı, 2019 ("Karşıyaka Mahallesi hava fotoğrafı").

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Güvenli Kentler Perspektifinden Denizli'de Göç Alan Mahallelerin Değerlendirmesi"
Büşra Öztürk, Dalya Hazar Kalonya

gelenler karayoluna yakın konumda bulunan bölgede yer seçmiştir. Mahallede Suriye'den gelenler de mevcut iken, İranlılar bulunmamaktadır. Her göçmen kendi hemşehriler ile yakın yer seçerken, farklı göçmen gruplar da kendi aralarında ayrılmaktadır. Kente yeni eklenen göçmenler hemşehrileri ile yakın ilişki kurarak uyum sağlamaktadır. Mekânsal olarak ayrışma gösteren grupların ayrı sokaklarda yer seçtiği tespit edilmiştir (Ünlütürk ve Kamber 2017).

Mahallede mekânsal açıdan konut bölgeleri değerlendirildiğinde geçmiş yıllarda gecekondulu tipi kaçak yapılaşmalar yaygın iken, günümüzde bu tip yapılaşmalar yerel yönetimler tarafından desteklenen ve uygulanan projeler ile azalmış durumdadır (Şekil 7 ve Şekil 8).

Şekil 7: Akvadi bölgesi gecekondulu yapıları (Kişisel Arşiv, 2015).

Şekil 8: Mahalledeki konut ve toplu konut bölgeleri (Kişisel Arşiv, 2020).

Denizli kenti, sanayileşmeye paralel olarak işgücü olanaklarının artması sürecinde nüfus çeken bir merkez konumuna ulaşmıştır. Özellikle tekstil sektöründeki iş sahalarının iyi olması ve ihracata yönelik gelişmeler bakımından 1980-1985'li yıllar ve sonrasında yoğun göç almış ve kente yeni gelenlere yeni iş imkânları sağlanmıştır.

Bu bağlamda Karşıyaka mahallesi sakinleri de ağırlıklı olarak sanayi sektöründe istihdam edilmektedir (Taşkın Karaçam 2006). Yapılan saha çalışmasında, mahalledeki Suriyelilerin ise genellikle mermer, ambar ve fason gibi düşük gelirli işlerde çalışmakta olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9: Karşıyaka Mahallesi ve yakın çevresi mermer fabrikaları (Kişisel Arşiv, 2020).

	Potansiyeller	Riskler
Mekânsal	<ul style="list-style-type: none"> -Kente alternatif karayolu, havayolu ve demiryolu ulaşımının varlığı -Tarihi ve kültürel değerlere yönelik kente arkeolojik, tarihi, kentsel ve doğal sit alanlarının bulunması -OSB'nin demiryoluna yakınlığı -Kentsel altyapının gelişmiş olması ve zengin, geliştirilebilir turizm potansiyeli -Termal Turizm Kentleri Projesi'nde kentin öncelikli bölgeler arasında yer alması -Tarihi-kültürel odak niteliği ile mekânsal işlevsel açıdan geliştirilebilir turizm potansiyeli 	<ul style="list-style-type: none"> -Sanayi tesislerinin yerleşim yerlerine olan yakınlığı ile risk oluşturmaları -Hızlı ve kontrolsüz mekânsal gelişmenin görülmesi -Sanayi tesislerinin varlığı ile çevre kirliliğinin artması -Bazı ilçelerde düzenli katı atık tesisinin olmamasından kaynaklı çevre sorunlarına neden olması -Bütüncül planlama yaklaşımının ele alınmamasından kaynaklı ekonomik ve mekânsal dengesizlikler
Sosyo-Kültürel	<ul style="list-style-type: none"> -Alternatif turizm çeşitlerinin varlığı -Kente özgü ürünlerin, yemeklerin varlığı -Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmeye yönelik teknoloji geliştirme merkezlerinin varlığı -Yeraltı ve yerüstü kaynaklar bakımından zengin olması -Doğa sporlarına imkân tanıyan uygun alanların varlığı -Kente üniversitenin varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> Kırsal kesimden kent merkezine gerçekleştirilen göçlerin sosyo-kültürel yapı üzerinde oluşturduğu sorunlar -STK'ların yerinde ve etkin görev alamaması -Tarımsal faaliyetler üzerinde etkin olmayan genç nüfus -Üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilememiş olması -İlçeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının bulunması -Bölge turizmüne katkı sağlayacak fuar, kongre kültürünün gelişmemiş olması -Kente konaklama tesislerinin yetersizliği
Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi ve maden üzerinde kentin gelişmiş olması -Turizme yönlendirilecek işgücünün varlığı -Eğitim ve sağlık üzerindeki yatırımlar -Büyük ölçekli firmaların varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> -AR-GE faaliyetlerindeki eksiklikler -Kente yatırımların eşitsiz dağılımı -Değişen iklim koşulları nedeniyle bitkisel üretim ve kalitesinin düşmesi
Ekolojik	<ul style="list-style-type: none"> Doğal kaynak ve değerlerin varlığı -Tarım alanlarının yeterliliği -Yeraltı kaynakları ve orman alanı bakımından zengin olmak -Uygun ekosistem alanlarının varlığı -İşletilebilir termal kaynak ve enerji kaynaklarının varlığı -Ürün çeşitliliğine yönelik toprak alanlarının varlığı -Turizm faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik termal kaynakların varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> -Turizm ve sanayi bölgelerinin doğal eşikler üzerinde baskı oluşturmaları -Tarımsal faaliyetlerdeki toprak kirliliği ve akarsu kirliliği -Sanayi faaliyetlerinde ortaya çıkan çevre kirliliği -Kontrolsüz kullanılan su kaynakları -Yeraltı kaynaklarının verimsiz kullanılması
Kurumsal	<ul style="list-style-type: none"> -Turizm tanıtım ve eğitim faaliyetlerinde derneklerin etkin rol alma potansiyeli -Turizm tanıtım ve eğitim faaliyetlerinde derneklerin etkin rol alma potansiyeli 	<ul style="list-style-type: none"> -Finansman ile ilgili sorunlar ve bazı işletmelerin küçük olmasından dolayı yatırımların da küçük olması -Kurumlar arası iletişim bağlarının zayıf olması -Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar -Ortak çalışma bilincinin paydaşlar arasında gelişmemiş olması

Tablo 6: Denizli kenti potansiyeller ve riskler (Denizli Büyükşehir Belediyesi, 2018 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

	Potansiyeller	Riskler
Mekânsal	<ul style="list-style-type: none"> -Mekânsal olarak Ankara karayolu üzerinde bulunması -Ulaşım imkânlarının kolay olması -Gecekondu yapılarının yerel yönetimlerin desteklediği ve uyguladığı projeler ile azalması 	<ul style="list-style-type: none"> -Konaklama imkânlarının kısıtlılığı -Yerleşmede teknik altyapı yetersizliği -Mahalledeki göç yoğunluğuna bağlı olarak işsizlik, konut ulaşım, eğitim, sağlık ve altyapıda yetersizlik -Mahallenin yakın çevresindeki sanayi alanının sosyal güvenlik riski oluşturması
Sosyo-Kültürel	<ul style="list-style-type: none"> -Kapalı pazaryeri vb. sosyal ihtiyaçların karşılanabileceği hizmetlerin varlığı -Mahallede meslek edindirmeye yönelik meslek lisesinin bulunması -Yetişmiş ve nitelikli işgücünün teşvik edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -Göçmenlerin hemşehrilerinin yakınında konumlanması ile diğer topluluklar ile etkileşime geçmemesi ve mekânsal ayrışma -Kentsel yaşam kalitesini artıracak eğlence ve alışveriş mekânlarının eksikliği -Eğitim hizmetleri ve sosyal ve kültürel faaliyetlerin yetersizliği -Mahalledeki göç yoğunluğuna bağlı olarak işsizlik, konut ulaşım, eğitim, sağlık ve altyapıda yetersizlik -Geçmiş yıllarda sık karşılaşılan hırsızlık olaylarına karşılık mahallede oluşan güvenlik kaygısı -Kentli olamamış birey sayısındaki artış ile toplumda bölünmeler yaşanması ve dolayısıyla toplumsal çatışmanın artışı -Göç ile gelen bireylerdeki sosyal inanışlar ve algıların aşılammaması -Sosyo-kültürel dışlanmaya bağlı olarak bireylerde suç oranlarındaki artış -Yerleşmedeki hareketliliklere bağlı olarak sosyo-kültürel anlaşmazlıkların ortaya çıkışı -Mahallenin sokak aralarında güvenlik bakımından rahat dolaşılammaması
Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> -Yerleşmede kira fiyatlarının uygun olması -Sanayi bölgesine olan yakınlığı ile istihdam edilebilme 	<ul style="list-style-type: none"> -Gelir kaynaklarının yetersiz olması -Yerleşme ekonomisinin yalnızca sanayi sektörü ağırlıklı olması
Ekolojik	<ul style="list-style-type: none"> -Doğal kaynak ve değerlerin varlığı -Akvadi parkına olan yakınlığı 	<ul style="list-style-type: none"> -Yeşil alan kullanımının yetersizliği ve sürekliliğin sağlanammaması -Ankara karayoluna yakınlığı ile hava ve gürültü kirliliğinin oluşması
Kurumsal	<ul style="list-style-type: none"> -Yerel yönetimler tarafından desteklenen ve uygulanan projeler ile kentlinin refah düzeyindeki artış -Yerleşmenin daha önce kentsel dönüşüm vb. projelerde yer alması 	<ul style="list-style-type: none"> -Yerleşmede yapılan proje ve yatırımların yetersizliği -Sivil toplum kuruluşlarının etkinlik olarak yetersizliği -Sokak aralarında gezinirken hizmet yetersizliğinden kaynaklı güvensizlik hissi

Tablo 7: Karşıyaka mahallesi potansiyeller ve riskler.

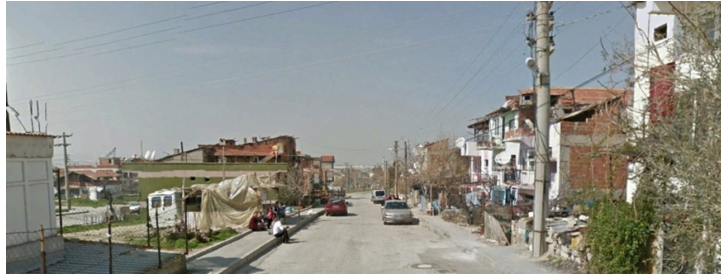
Mahalle güvenlik algısı açısından irdelendiğinde; kentte diğer mahallelerde bulunmayan kamera sistemine Karşıyaka mahallesinde ihtiyaç duyulduğu ve sokak aralarında farklı noktalara 15 kamera yerleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Emniyet mensupları ve mahalle muhtarıyla yapılan mülakatlarda, mahallede önceden hırsızlık olaylarıyla sık karşılaşıldığı ifade edilmiştir. Kentsel suçlar bakımından, çoğunlukla Romanlarından oluşan nüfus içerisinde yaklaşık 5.000 kişi mahkemelik olmuştur. Mahallede ise hemşehrilerin birbirine yakın ortak mekânlarda bulunmaları ve yaşayış biçimlerinin farklı olması mekânsal bir ayrışmanın olduğuna bağlanmaktadır.

Saha çalışmasında yapılan mülakatlar ve yerinde tespit ve gözlemler ile mevcut durum değerlendirilmiş olup, Denizli kent bütünü ve Karşıyaka mahallesine yönelik mekânsal, sosyo-kültürel, ekonomik, ekolojik ve kurumsal yapı üzerinden bir karşılaştırmalı analiz gerçekleştirilmiştir (Tablo 6 ve Tablo 7).

Özetle, Denizli'de sanayinin gelişmesi ve bu alanda yarattığı istihdam ile kente göçün arttığı ve bu duruma bağlı olarak hızlı kentleşmenin ve kontrolsüz mekânsal gelişmeler ile sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların baş gösterdiği görülmektedir. Kentin kuzeydoğu ve batı bölgelerinde plansız-denetimsiz yapılaşmalar meydana gelmiştir. Kentte sanayi faaliyetlerinin artması ile çevre kirliliği söz konusu olmuş ve ilçelerde düzenli katı atık tesisinin olmamasından kaynaklı çevre problemleri meydana gelmiştir. Bu durum, yeraltı kaynakları ve su kaynaklarının verimsiz ve kontrolsüz kullanılmasından kaynaklı problemleri de beraberinde getirmiştir.

Özetle, Karşıyaka mahallesi Denizli'nin demografik bakımdan kozmopolit özellik taşıyan, yoğun göç alan mahallelerinden biridir. Dolayısıyla göç eden bireyler hemşehrilerinin yakınında yer seçmeyi tercih etmiştir. Bu sebeple yerli halk ve diğer topluluklar ile komşuluk ilişkileri gelişmemiş ve kentle bütünleşme sağlanamamıştır. Kozmopolit özellik taşımasına koşut mahalle mekânsal, ekonomik, kurumsal, ekolojik ve sosyo-kültürel anlamda birçok sorun ve riski beraberinde getirmiştir. Yerleşmedeki hareketliliklere bağlı olarak sosyo-kültürel anlaşmazlıkların ortaya çıktığı ve göç yoğunluğuna bağlı olarak konut, eğitim, sağlık ve altyapıda yetersizlik meydana geldiği görülmektedir.

Mekânsal bağlamda, kentsel yaşam kalitesini artırabilecek kamusal alanlar değerlendirildiğinde mahallenin kuzeyinde dolmuş durağı yakın çevresindeki mevcut park alanının kentsel güvenlik problemlerine bağlı olarak aktif olarak kullanılmadığı ve dolmuş durağının yakın çevresindeki konut bölgelerinde güvenli olarak dolaşamadığı tespit edilmiştir (Şekil 10, Şekil 11 ve Şekil 12).

Şekil 10: Karşıyaka Mahallesi güvenlik riski taşıyan konut bölgesi (Kişisel Arşiv, 2020).

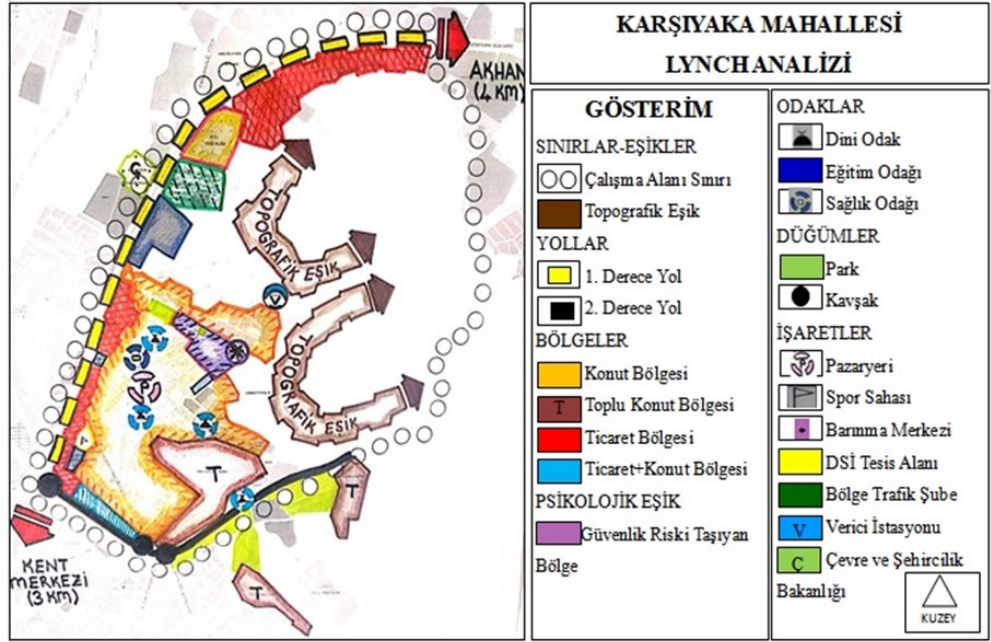

Şekil 11: Karşıyaka Mahallesi güvenlik riski taşıyan konut bölgesi (Kişisel Arşiv, 2020).

Şekil 12: Güvenlik riski taşıyan konut bölgesi (Kişisel Arşiv, 2020).

Eğlence ve alışveriş mekânlarının eksikliği, sosyal ve kültürel faaliyetlerdeki eksiklikler, toplumlar arası etkileşimin zayıf kalmasında belirleyici olmuş ve mahallenin sosyo-kültürel kent yaşamı zayıf kalmıştır. Mahallenin yakın çevresindeki sanayi alanının ise güvenlik riski oluşturması söz konusudur. Bu bağlamda, Karşıyaka Mahallesi'ndeki mülakatlar ve yerinde gözlemler doğrultusunda kentsel imgeleri ve fiziksel öğeler Lynch analizi tekniği kullanılarak mekansallaştırılmıştır (Şekil 13).

Şekil 13: Karşıyaka Mahallesi Lynch Analizi.

Karşıyaka mahallesinin fiziksel-yapısal kimliği değerlendirildiğinde; mahallenin ana bağlantılarını oluşturan Ankara Bulvarı ve odak-düğüm noktaları olarak kavşaklar ile mekânın tanımlanmasında okunabilir ve algılanabilir olduğu ifade edilebilir. Mahallenin zihinsel haritalarının okunmasında bağlantı noktalarının ve işaret öğelerinin tanımlayıcı olduğundan söz edilebilir.

Çalışma alanındaki tespit ve gözlemlere dayalı olarak mahallede aydınlatma sorununun bulunmadığı fakat geçmiş yıllarda artan suç olaylarına yönelik sokak aralarına kameralar yerleştirildiği gözlenmiştir. Mahallenin kuzeyinde, dolmuş durağının yakın çevresindeki konut bölgelerinde güvenlik problemi olduğu ve bu sebepten alanda yer alan parkın aktif olarak kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Mahallede sosyo-kültürel faaliyetlere yönelik eksiklikler bulunduğu gözlemlenmiştir. Bireylere yönelik eğitim düzeylerinin geliştirilmesi hususunda kursların düzenlendiği fakat hizmetlere yönelik merkezlerin bulunmaması sebebiyle (halk evi vb.), kursların okullarda verildiği gözlenmiştir. Geçmiş yıllarda gözlenen suç olaylarındaki artışlar ile ortaya çıkan suç olaylarının azaltılması ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması, sağlıklı, nitelikli mekânların oluşturulması amacıyla mahallenin güneyindeki konut alanları kentsel dönüşüme uğramıştır.

DEĞERLENDİRME

Karşıyaka Mahallesi, 3 (üç) güvenli kent parametresi ve 42 güvenli kent ölçütü bağlamında; mahallede tespit edilen her ölçüte 1 puan verilmek üzere; mekânsal parametreler 25 puan, ulaşım parametreleri 12 puan, yasal-yönetmelik parametreler 5 puan olmak üzere, toplamda 42 puan üzerinden değerlendirilmiştir (Tablo 8).

Buna göre, Karşıyaka Mahallesi, mekânsal parametrelerden toplamda **4 puan**, ulaşım parametrelerinden toplamda **4 puan** almış; yasal-yönetsel parametrelerden ise hiç puan alamamıştır. Sonuç olarak, Karşıyaka Mahallesi **42** puan üzerinden değerlendirilen "güvenli kent" ölçütlerinden toplamda **8** puan almıştır.

Parametreler	Ölçütler	Puan	Değerlendirme
Mekânsal	M5 -Karma arazi kullanımının sağlanması M6 -Gelişme konut bölgelerinde yoğunlukların iyi planlanması M12 -Arazi kullanımında birbiri ile uyumlu yapılaşmaların olması M21 -Kentlerde iyi aydınlatılan kamusal mekânlar	25	4
Ulaşım	U2 - Duraklara ve istasyonlara güvenli erişim U3 -İyi aydınlatılan yaya yolları, bisiklet yolları, kaldırımlar ve geçitler U8 -Yayaların, sürücülerin ya da diğer kullanıcıların yönünü kaybetmeden, kolay ulaşılabilir güzergâhların olması U9 -Ulaşımında durak ve bekleme güzergâhlarının korunaklı ve güvenli olması	12	4
Yasal-Yönetsel	-	5	0
		42	8

Tablo 8: Karşıyaka Mahallesi "güvenli kent" parametreleri ve ölçütleri değerlendirilmesi.

Bu kapsamda, Karşıyaka Mahallesi ölçeğinde, "güvenli kent" oluşturulmasına yönelik planlama ve kentsel tasarım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Mekânsal parametreler değerlendirildiğinde; güvenli kent yaklaşımına yönelik planlama hususunda gerekli parametrelerin dikkate alınmadığı, toplumsal güvenliğin sağlanması bakımından kentsel yapılarda doğal gözetimi sağlayacak aktif cephelerin olmaması ve mahallede az kullanılan ve terk edilmiş yapıların bulunması güvenlik kaygısına neden olmaktadır. Mahalle muhtarından edinilen bilgiler sonucunda mahallede bulunan yaklaşık 5.000-6.000 konut içerisinde 35 tanesi terk edilmiş olduğu ve bunların bir kısmının yıkıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, mahallede yakın gelecekte bir dönüşüm süreci olacağına da göstergesidir. Ancak, bu dönüşüm sürecinde kapsayıcı kentler oluşturulması için, mekânsal düzenlemelerin tüm kentliler için düşünülerek tasarlanması ölçütüne mahallede rastlanmamaktadır.

Mahallede, kamusal mekânlarda herkes için kullanılabilen mekânsal düzenlemelerin bulunmadığı ve parklarda kullanılan oyun elemanlarının yetersizliği dikkat çekmektedir. Güvenli kent yaklaşımı kapsamında önerilen ölçütlerden olan yerleşmelerde tabela vb. bilgilendirmelerin olmaması ile kolay yönlendirmelerin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bireylerin kendilerini güvende hissetmesi ve akşam saatlerinde görünürlüğün sağlanması bakımından mahallede aydınlatma kaynaklı problem olmadığı tespit edilmiştir.

Yayalar, sürücüler ve diğer kullanıcılar için sürekli olarak kullanılan, erişimin, kaliteli, kısa sürede ve kolay yönlendirilmesi bakımından ulaşım önemlidir. Güvenli kent yaklaşımı hususunda erişim ve hareket kısıtlılığı bulunmaksızın bireylerin ulaşımında problem yaşamaması yaklaşımın temel ölçütleri arasında yer almaktadır. Mahalle içerisinde yayalar için kaldırımların olmadığı, sürücüler ve yayaların aynı alanı kullandıkları tespit edilmiştir. Ulaşım olarak değerlendirildiğinde; yayalar ve bisikletliler için alanların olmadığı gözlenmiştir.

Mahalle, güvenli kent yaklaşımının oluşturulması, benimsenmesi ve uygulanmasında önemli bir parametre olan yasal-yönetsel boyutta puan

alamamıştır. Türkiye'de güvenli kent yaklaşımı hususunda hukuki düzenlemeler bakımından mevzuat yetersiz kalmaktadır. Mahallede kentsel güvenlik olgusu olarak güvenlik problemlerine ilişkin asayişin sağlanması bakımından kamera takip sistemleri faaliyet göstermekte olup güvenli kent yaklaşımı hedefindeki planlama ve tasarım yaklaşımları yetersiz kalmaktadır.

Çalışma kapsamında tespit edilen eksiklikler doğrultusunda öneri planlama parametreleri geliştirilmiştir. Bu parametrelerin, mevcut planlama sistemi ve uygulama sürecinin geliştirilmesi, karar vericiler ve uygulayıcıları bilgilendirmeye yönelik bir tür basitleştirme aracı olarak işlev görmesi ve uygulama sürecinin etkin denetlenmesi sonucunda güvenli ve kapsayıcı kentler tasarlanabileceği düşünülmektedir.

Bu bağlamda, Karşıyaka Mahallesi "güvenli kentler" perspektifinden tespit edilen eksikliklerin, sorun ve risklerin giderilmesi amacıyla "mekânsal", "ulaşım (erişilebilirlik)" ve "yasal-yönetmelik" parametreler önerilmiştir (Tablo 9).

Öneri Planlama Parametreleri	
Mekânsal	<ul style="list-style-type: none"> -Plansız ve denetimsiz gelişen konut bölgelerinin ıslah edilmesi -Kentlerde arazi kullanım kararlarında güvenlik ilkesinin önemli bir parametre olarak alınması -Arazi kullanımında birbiri ile uyumlu yapılaşmaların olması -Kent merkezlerine yönelik kararların güvenlik olgusu temelinde verilmesi -Kentlerde yıkık, terk edilmiş binaların düzenlenmesi -Kentlerde gerekli ve belirlenen bölgelerde koruma amaçlı plan ve çevre düzenlemelerinin hazırlanması -Gelişmiş kentsel teknik altyapı imkânı sağlanması, ulaşım ve iletişim ağlarının güçlendirilmesi -Güvenli kentsel mekânlar ve kentsel refah ortamının yaratılması -Karma arazi kullanımlarının çeşitlendirilmesi sağlanmalı -Gelişme konut bölgelerinde yoğunlukların iyi ayarlanması -Kentlerde gelişmeye açılan konut bölgelerinde belirsiz, tanımlanmamış alanlara yer verilmemesi -Kentsel yığılma ile sağlıksız gelişen mekânlarda kentsel tasarım projeleri ve sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının yapılması -Kentlerde az kullanılan veya izole mekânların dönüştürülmesi -Kentsel suça teşkil edecek mekânlar yaratılmaması -Bütüncül planlama yaklaşımı ele alınarak ekonomik ve mekânsal dengesizliklere yer verilmemesi
Ulaşım (Erişilebilirlik)	<ul style="list-style-type: none"> -Kamusal alan kullanımlarının aktif olarak kullanılabilmesi -Güvenli kentsel mekânların oluşturulabilmesi için proaktif adımlar geliştirilmesi -Kentsel yaşam kalitesini artıracak kamusal mekânların yeterliliğinin sağlanması -Ulaşım ve kentsel planların toplumsal değerler üzerinde problem oluşturmasının sağlanması -Kentsel hizmet ve değerlerden en üst düzeyde yararlanma olanağının sağlanması -Kentlerde tabela vb. düzenleme ve bilgilendirmeler ile güvenli rotaların oluşturulması -Sosyo-kültürel kent yaşamının canlandırılmasının sağlanması
Yasal-Yönetmelik	<ul style="list-style-type: none"> -Türkiye'de kentli hakları bakımından ciddi eksiklikler barındıran ulusal mevzuatın geliştirilmesi -Güvenli ve kapsayıcı kentlere yönelik detaylı planlama politikalarının geliştirilmesi -Göç ve güvenli kentlere ilişkin ilgili kurumların destekleri ile gerekli görülen dernek ve kurumların kurulması -Göç ve güvenli kentlere yönelik kurumlararası eşgüdüm sağlanması -Yerel yönetimlerin göç politikalarında etkin yer almasının sağlanması -STK'lar ile işbirliği sağlanması, yerinde ve etkin katılımın teşvik edilmesi

Tablo 9: Güvenli kentler için öneri planlama parametreleri.

Bu bağlamda, ilgili parametreler gözetilerek "güvenli kentler" perspektifinden planlama ve kentsel tasarım uygulamaları gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Kent merkezlerinde ve yerleşmelerde karma arazi kullanım mekânlarının çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır. Kamusal alan kullanımının aktif olarak kullanılabilmesi, her kent sakininin bu mekânlardan eşit şekilde yararlanması sağlanmalı; güvensizlik hissine neden olabilecek durumlara yer vermemek için yerleşmelerde sosyo-kültürel ilişkiler güçlendirilmelidir. "Göç", "güvenli kent" ve "kapsayıcı kent" kavramlarına ilişkin mevzuatlardaki eksikliklerin giderilmesi ve planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının ve kentsel politikaların bu yaklaşımlara göre yenilenmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kentleşme, göç oranları ve nüfus yoğunluğu arttıkça kentlerde sosyal kutuplaşma ve yabancılaşma, uyum sorunu ve insanlar arasında mesafeli davranışların da arttığı görülmektedir. Sosyal kutuplaşma, toplumların heterojen yapısından kaynaklanmakta olup, bireyler ve topluluklar arasındaki adalet, barış ve toplumsal güvenliği tehdit etmektedir. Toplumlar arasındaki etnik ayrım ve kimliklerinden dolayı temel insan haklarına tezat davranılarak bireylerin ayrıştırılması sosyal kutuplaşmayı artırmaktadır. Bu sosyal kutuplaşma sonucunda bireylerin birbirlerine duydukları güven duygusu azalmakta ve buna bağlı olarak da kentlerde güvenlik kaygısı oluşmaktadır.

Sosyo-kültürel uyumsuzlukların yanı sıra ekonomik kısıtlılıkların yol açtığı sorunlar da güvensiz kentlerin oluşumunda aktif rol almaktadır. Bu bağlamda oldukça karmaşık toplumsal bir olgu olan göçün, yalnızca sosyo-kültürel ve fiziksel yapıyı değiştirmekle kalmayıp, kentlerin gelişim, değişim ve dönüşümde de etkili bir olgu olduğu görülmektedir. Kentleşmenin hızlanmasına koşut nüfusun heterojenleşmesi ile sosyo-kültürel bütünleşmenin sağlanamaması ve kentsel mekânlarda denetim mekanizmasının güçleşmesi, sosyo-kültürel uyumsuzlukları artırabilmektedir. Toplumlarda yaşamsal faaliyetlerin devam ettiği, sosyo-kültürel uyumsuzluklar ve sosyal dışlanma gibi çatışma kültürünün olduğu mekânlar kentleri ve kent algısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bugünün kentleri incelendiğinde, sağlıklı, yaşam kalitesi yüksek ve nitelikli kabul edilen mekânların yeterli kamusal alanlara, güvenli sokaklara, kaliteli teknik ve sosyal altyapı hizmetlerine ve güçlü iletişim ve ulaşım bağlantılarına sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin gereksinimlerinden biri olan karşılıklı iletişim, komşuluk ilişkileri, kültürel entegrasyon, sosyo-kültürel yaşam ve ilişkiler, mekânsal yakınlık ile birbirini destekleyerek kentlerde, kentsel yaşantının ve toplumlar arasındaki mekânsal çeşitliliğin oluşumunu desteklemektedir. Bu bağlamda komşuluk ilişkileri ve sosyo-kültürel kent yaşamı farklı kültürlerin uyum ve adaptasyon süreçlerinde önemli görülmektedir.

Kentlerde sosyal kutuplaşma olgusunun engellenmesi ve güvenli ve kapsayıcı kentlerin oluşturulması bağlamında, kamu yönetimi, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerine olduğu kadar, planlama ve kentsel tasarım disiplinlerine de önemli görevler düşmektedir. Kent planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının, aktif ve erişilebilir kamusal alanlar, ulaşım planlaması, kentsel bilgi-denetim sistemleri vb. kentsel güvenliği artırıcı uygulamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Sosyo-mekânsal kutuplaşmaların önlenmesi için öncelikle plansız ve denetimsiz gelişen yerleşim alanlarının dönüşümünün sağlanması gerekmektedir.

Buna ek olarak, kapsayıcılık algısı ve kapsayıcı kentsel politikalar ile sosyal kutuplaşmanın önlenmesi gerekmektedir. Kapsayıcılık algısı ile eşit erişim koşullarının sağlanarak bireylerin kentsel aktivite ve hizmetlere erişiminde sosyal kutuplaşma olgusu olmadan sosyo-kültürel yaşantının devam ettirilmesi ve güvenli kentlerin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Türkiye'deki ulusal mevzuatlar değerlendirildiğinde; güvenli kent ve kapsayıcı kent yaklaşımları bakımından mevzuatların yetersiz kaldığı görülmektedir. Aynı zamanda planlama ve kentsel tasarım uygulamaları da mevcut sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de kentsel güvenlik bakımından yalnızca kolluk kuvvetleri görev almakta ve kamera sistemleri gibi izleme denetleme sistemleri işletilmektedir. Oysa, doğru planlama ve tasarım politikalarıyla aktif kullanılan, canlı kamusal ve yarı-kamusal mekânlar oluşturularak kentler kendiliğinden daha güvenli mekânlar haline getirilebilir.

Saha alanı olarak seçilen Denizli ili Pamukkale ilçesi Karşıyaka Mahallesi, sosyo-mekânsal heterojen yapısını devam ettiren göç almış mahallelerden biridir. Gelen bireyler hemşehrilerinin yakınlarına yerleşmişlerdir. Bu nedenle komşuluk bağları zayıflamış ve kentle bütünleşme sağlanamamıştır. Yerleşmelerdeki hareketliliklere bağlı olarak konut, eğitim, sağlık vb. sosyal ve teknik altyapıda yetersizlikler meydana gelmiştir. Mahallede mevcut olan park alanının ise kentsel güvenlik problemlerine bağlı olarak aktif kullanılmadığı ve dolmuş durağının yakın çevresindeki konut bölgelerinde güvenli olarak dolaşamadığı tespit edilmiştir. Mahallede arazi kullanım çeşitliliği bulunmaması, sosyo-kültürel faaliyetlerdeki eksiklikler ve eğlence ve alışveriş mekânlarının eksikliği gibi etmenler toplumlar arası etkileşimin zayıf kalmasında belirleyici olmuştur. Sonuç olarak, mahallenin sosyo-kültürel kent yaşamı zayıf kalmıştır.

Karşıyaka Mahallesi'nde daha güvenli mekânların oluşturulması kapsamında kamusal alanların güvenli hale getirilmesi sağlanmalı, çeşitli sosyo-kültürel gurupların bulunduğu bu alanlarda sosyalleşme mekânları oluşturulmalıdır. Mahalledeki kamusal alanlar herkes tarafından erişilebilir olmalı ve kent içerisindeki sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Kuytu bölgeler ve kör noktalar oluşturmayan tasarımlar ile kamusal mekânlarda görünürlüğün/şeffaflığın artırılması sağlanmalıdır.

Mahallede az kullanılan, yıkık veya terk edilmiş yapılar tespit edilmeli, belirsiz, tanımlanmamış, boş alanlar işlevlendirilerek kentsel tasarım çalışmaları ile desteklenmelidir. Bu alanlarda gerekli ve iyi tasarlanan kentsel donatılar bulunmalı, erişilebilirlik imkânları artırılmalı, mahallede yayalar ve bisikletliler için engelsiz mekânlar tasarlanarak erişim ve hareket kısıtlılığı ortadan kaldırılmalıdır.

Bu yaklaşımlardan hareketle kentlerde sosyal kutuplaşma olgusu olmaksızın güvenli ve kapsayıcı kentlerin oluşturulması bağlamında önemli parametreler bulunmaktadır. Bu parametrelerin kentlerde planlama sürecinde değerlendirilmesi ve kentsel tasarım uygulamaları ile güvenli kentlerin oluşturulması önemlidir. Bu uygulamalarda yasal-yönetimsel düzenlemelerdeki eksikliklerin giderilerek yerel yönetimlerin yetkinlikleri artırılmalı ve kamuoyuna farkındalık kazandırılmalıdır.

Kapsayıcı kentlerin oluşturulması için kentlerde yerel yönetimlerin geliştirmesi gereken strateji ve uygulamalar bulunmaktadır. Kentlerde sosyo-kültürel ve mekânsal verilerin sorgulanarak incelenmesi yalnızca politikalar üzerinden olmaksızın planlama ve kentsel tasarım ölçeklerinde problemlerin çözümü kapsamında önemlidir.

Planlama-kent hakkı bağlamında;

Kentli hakları, temiz ve sağlıklı bir kentte yaşama, kentin sosyo-kültürel değerlerinden yararlanılabilen, sokaklarında güvenle dolaşılabilen, toplumsal katılımın teşvik edildiği, herkese açık mekânların olanaklarından yararlanan imkânların oluşturulması temelinde, bireylerin kentsel değerler üzerindeki haklarını kapsamaktadır. Kentlerde sosyal-kültürel imkânların tanınarak, ulaşım ve kentsel planlara toplumsal değerler üzerinde problem teşkil etmeyecek şekilde yön verilmesi sağlanmalıdır. Karma arazi kullanımlarının çeşitlendirilerek kentlerin planlanmasında demografik kestirimlere yönelik kentsel açık ve yeşil alanların yeterli düzeyde sağlanması gerekliliği kentli hakları bakımından önemlidir. Kentsel refah ortamının yaratılması ve güvenli mekânların oluşturulması ile gelişmiş kentsel teknik altyapı ve kentsel hizmet ve değerlerden en üst düzeyde yararlanma imkânı tanıyacak projeler üretilmelidir. Kentli haklarının korunması ve geliştirilmesi için hukuksal düzenlemelerin bağlayıcı olmasının sağlanmasının yanında planlı kentleşmenin sağlanması ve kentli haklarının ihlal edilmemesi için yaşanabilir, nitelikli, kentli haklarının korunduğu, güvenli kentler oluşturulmalıdır.

Türkiye bu bağlamda irdelendiğinde; ulusal hukuksal düzenlemelerde "kentli hakları" olgusu bakımından önemli eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Eksikliklerin giderilmesi, problem olarak görülen açıkların tespit edilerek kentlilerin en üst düzeyde verim almasına yönelik somut uygulamalar geliştirilmelidir.

Kentli haklarının hukuksal düzenlemelerle net bir tanımının yapılarak bağlayıcı olması sağlanmalıdır. Bu hakların kamuoyunda bilinç oluşturularak kenttaşlar tarafından talep edilmesi ve edinilmesi yanında bu hakların geliştirilmesi ve korunması gerekliliği de önem taşımaktadır. Karar alıcılara istinaden karar alma süreçlerinde ve diğer uygulamalarda kentlilerin de etkin katılımının sağlanması gerekmektedir.

Denizli kent bütünü ve planlama kararları bağlamında;

Sanayileşmenin başlaması ve kentleşmenin hızlanması ile kentler değişim-dönüşüme uğramaktadır. Hızlı kentleşme, yoğun yapılaşmalar neticesinde çarpık kentleşmeye sebep olmaktadır. Denizli'de sanayileşmenin hızlanması ile 1970'li yıllardan sonra kırsal kesimlerden kent merkezine gerçekleştirilen göçler sonucunda kent nüfusu artmıştır. Kentte göçlerin artması ile fark edilecek büyüklükte mekânsal, sosyo-kültürel ve çevresel dönüşümler gerçekleşmektedir. Kentsel değişim-dönüşüm süreçleri sonucunda Denizli'de yerleşim bölgeleri arasında sosyo-ekonomik ayrışmalar gözle görünür hale gelmiştir. Nüfusun artması ile birlikte Denizli'de kent merkezinde yoğunlaşan nüfus yoğunluğu merkezden uzaklaştıkça azalmaktadır.

Dönemsel olarak irdelendiğinde, Denizli'de ilk yerleşim Kaleiçi ve çevresinde yoğunlaşırken, günümüzde ise kent merkezinden uzaklaştıkça kentin güney ve güneybatı bölgelerine doğru kentsel gelişimin olduğu izlenmektedir. Bu bölgeler, özellikle kentin gürültüsünden kaçıp daha sakin mekânları tercih eden üst gelir gruplarına hitap etmeye başlamıştır. Kentin kuzeydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde yer alan Karşıyaka, Sevindik, Dokuzkavaklar ve İlbade mahallelerinde ise daha çok alt gelir grubundan kentliler ikamet etmektedir. Bu mahallelerde plansız ve denetimsiz biçimde gelişen gecekondu bölgelerinin artması sonucunda alanların ıslah edilmesine yönelik toplu konut projeleri gerçekleştirilmiştir.

Kentsel planlama süreçleri değerlendirildiğinde; Denizli kentsel gelişiminin bütüncül planlama yaklaşımları ile ele alınarak kentsel gelişimin planlama

kararlarının doğal kaynak ve değerler üzerindeki baskının azaltılması sağlanacak şekilde alınması gerektiği görülmektedir. Bu kapsamda, kentlerde plansız-denetimsiz gelişen konut alanları engellenmeli ve mevcutta bulunan gecekondular ve kaçak yapılaşma alanlarının dönüşümü sağlanmalıdır. Planlama boyutunda ise sosyo-kültürel uyumsuzluklar teşkil edecek mekân oluşumunun önüne geçilmeli, kentsel boşluklarda kentsel tasarım uygulamaları gerçekleştirilerek yeni kamusal alanlar oluşturulmalı, karma arazi kullanım kararlarıyla kentsel mekânın çeşitlendirilmesi ve canlandırılması sağlanmalıdır.

Planlama ve tasarım ölçeği bağlamında;

Çalışmada, Karşıyaka Mahallesi'nde ikamet eden bireyler arasında ayrım gözetmeksizin, mahallenin yaşanabilir ve nitelikli bir mekân olması amacıyla teknik ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilerek, sağlıklı, temiz ve güvenilir mekânların oluşturulması; mahalledeki sorun ve risklerin giderilerek kentsel güvenliğin sağlanmasına ilişkin projeler geliştirilmelidir. Kentsel güvenlik riski oluşturabilecek mekânların, olguların önlenmesi mahallede yaşayanlar açısından önemlidir.

Mahallede yerli nüfus ile göçle gelen nüfus arasında sosyo-kültürel etkileşimin ve adaptasyonun güçlendirilmesi sağlanmalı; sosyo-mekânsal ayrışmaya yer vermemek üzere komşuluk üniteleri ve komşuluk ilişkileri güçlendirilmelidir. Kamusal alanların aktif olarak kullanılabilmesi ve her kent sakininin bu mekânlardan eşit şekilde yararlanması sağlanmalı; güvensizlik hissine neden olabilecek durumlara yer vermemek için mahallede kentsel tasarım uygulamaları yapılmalıdır.

Buna ek olarak, kentlilerin adaptasyon süreçlerine yönelik, eğitim ve aktivitelerin geliştirilmesi amacıyla yerel yönetimler ve ilgili STK'lar tarafından halk evleri, meslek edindirme kurs merkezleri, belediye kreşleri vb. kamu hizmetlerinin artırılması gerekmektedir. Mahallede tespit edilen sorun ve risklerin giderilmesine ilişkin ilgili kurumlar tarafından proje ve çalışmalar yürütülmesi sağlanmalı, gerekli görüldüğü durumlarda mahalle derneği vb. kuruluşların kurulması desteklenmelidir.

Mahallede güvenli bir kentsel mekânın oluşturulması, sosyo-kültürel uyumsuzlukların önlenmesi ve sokaklarında rahat ve güvenli olarak dolaşılabilmesi amacıyla proaktif adımlar atılması, mahallenin canlandırılması, sorunlu bölgelerde yasal ve yönetsel caydırıcı önlemler alınması; mahalledeki karma arazi kullanım mekânlarının çeşitlendirilmesi ve özellikle kamusal alanların kentsel çekiciliğinin artırılarak aktif kullanımının teşvik edilmesi vb. politikalar uygulanmalıdır.

Bu kapsamda ileride yapılacak çalışmalarda, kentlerde ağırlıklı göç alan ve sosyo-mekânsal ayrışma tespit edilen bölgelerde daha çok detaylı araştırma yapılması, yerel yönetimler, ilgili STK'lar ve tespit edilen bölgelerdeki kenttaşlarla kent hakkı perspektifinden detaylı mülakatlar ve yerinde gözlemler yapılması, konuya dair bilimsel veri üretilmesinin kamuoyu oluşturulması ve katılımcı planlama perspektifi açılarından önemli olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak, ileride yapılacak çalışmalarda güvenli ve kapsayıcı kentlere ilişkin daha geniş kapsamlı ölçütlerin belirlenerek, kentlerde, ilçelerde ve mahallelerde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

Kaynakça

- "Denizli kent konumu." Erişim tarihi: 18.04.2021. <http://www.denizli.gov.tr>
- "Karşıyaka Mahallesi hava fotoğrafı." Erişim tarihi: 16.12.2020. <http://earth.google.com>
- Akay, S. 2019. "Kent Formunun Morfolojik Analizi: Denizli Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Aksoy, E. 2007. "Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı." *Dosya 6: Kent ve Suç*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 11-15.
- Aksoy, E. 2011. "Güvenli Kent Planlama İlkeleri, Kentsel Suçları Önleme Kapsam ve Yöntemleri: Ankara Kenti Örneği." Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Alacadağlı, E. 2020. "Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme." *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6 (2): 152-167.
- Ataç, E. 2008. "Kent, Güvenlik ve Güvenli Kent Planlaması; Bursa Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Balkır, Z. G. 2010. "Konut Hakkı ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu." *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, 339-358. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Bayhan, İ. H. 1969. *Şehir Planlaması*. İstanbul: İskender Matbaası.
- Bilgi, L. 2006. "Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Bilgiç, M. S., F. S. Koydemir ve S. Akyürek. 2014. "Türkiye'de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi." *Bilge Strateji* 6 (11), 163-205.
- Borjas, G. J. 1990. *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the US Economy*. New York: Basic Books.
- Bostan, H. 2017. "Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri." *Coğrafya Dergisi* 35: 1-16.
- Bozkurt, G. S. 2010. "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 10(2): 51-95.
- Can, Y. 2011. "Göç ve Kent: 1989'dan Günümüze Göç Eden İnsanların Kent Adaptasyonu Diyarbakır Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Candaş, E. 2007. "İstanbul'da Dışa Kapalı Konut Sitelerinin Tasarımında Güvenlik Konusunun İrdelenmesi." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Castles, S. ve M. J. Miller. 2008. *Göçler Çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve I. Uslu. 2019. "Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 36: 199-221.
- Ciğeroğlu, M. 2007. "Denizli Kentsel Alanın Yönetim Alternatifleri." Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Çavuşoğlu, H. 2007. "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri." *Bilgi Dergisi* 41: 123-154.
- Çelikyay, H. S. 2017. "Kent İmgelerinin Kamusal Alanı Tariflemesindeki Rolü." *Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu* içinde, der. H. S. Çelikyay, 19-41. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Denizli Belediyesi. 1984. *Denizli (Merkez) Nazım İmar Planı Raporu*. Denizli: Denizli Belediyesi Arşivi.
- Denizli Belediyesi. 2007. *Denizli 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu*. Denizli: Denizli Belediyesi.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi. 2018. *1/25.000 Ölçekli Denizli Kent Bütünü Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi.
- Denizli Valiliği. 1998. *Türkiye'nin Parlayan Yıldızı Denizli*. Denizli: Denizli Valiliği Yayınları.
- Doğanay, F. 1997. "Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Toplum ve Göç." *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi* içinde. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Sosyoloji Derneği Yayını.
- Emgili, F. 2017. "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış." *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi* 1 (1): 29-54.
- Eraydın, Z. 2016. "Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği." *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi* 7 (20): 830-855.
- Erman, T. 2002. "Kent Yoksulu ve Şiddet: Gecekondu Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım." *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde, der. Y. Özdek, 193-202. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.

- Ertürk, H. 1996. *Çevre Bilimlerine Giriş*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Bilimsel Araştırma ve Basın Yayın İşletmesi.
- Frevel, B. 2006. "Urban Safety." *German Policy Studies* 3 (1): 1-18.
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). 2016. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivleri.
- Gökburun, İ. 2019. "Ekonomik Gelişmişliğin Göçler Üzerindeki Etkisi." *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 2 (3): 564-582.
- Gökulu, G. 2010. "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 24 (1): 209-226.
- Gönüllü, H. 2016. *Denizli Kentinin Büyük Ameliyatı*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Güler, A. 2016. "Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi." *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi* 13 (51): 41-61.
- Gündüzöz, İ. 2016. "Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?" *Türk İdare Dergisi* 483: 335-368.
- Güzel, S. 2013. "Göçmen Çocuklar ve Denizli'de Yaşam Koşulları." *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi* 6 (2): 1-36.
- Harari, Y. N. 2017. *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. Çev. E. Genç. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harvey, D. 2003. "The Right to the City." *International Journal of Urban and Regional Research* 27 (4): 939-994.
- Işık, Ş. 2005. "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri." *Ege Coğrafya Dergisi* 14 (2005): 57-71.
- İlimiz Denizli*. 1985. Isparta: Özgül Yayınları.
- Karasu, M. A. 2008. "Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları." *TBB Dergisi* 78: 37-52.
- Karpat, K. H. 2003. *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kaypak, Ş. 2016. "Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 33: 35-50.
- Keleş, R. 2000. *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. 2014. *100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*. Denizli: Cem Yayınevi.
- Kınık, K. 2010. "Göç, Sürgün ve İltica." *Hayat Sağlık Dergisi* 36-39.
- King, L. 2019. "Henri Lefebvre and the Right to the City." *Philosophy of the City Handbook* içinde, der. S. Meagher, S. Noll ve J. Biehl. London: Routledge.
- Koca, T. ve N. Çolpan Erkan. 2019. "Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Bir Etmen: Mekânsal Güvenlik Ölçütleri." *MEGARON* 14 (Özel Sayı): 167-176.
- Kocacık, F. 1980. "*Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)*." Osmanlı Araştırmaları 1 içinde.
- Kocadaş, B. 2016. "Cumhuriyet Döneminde Yapılan İç ve Dış Göçlerin Toplumsal Etkileri." *Sosyolojik Düşün* 1 (1): 11-18.
- Koçak, Y. ve E. Terzi. 2012. "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3 (3): 163-184.
- Koçdemir, K. 1999. "Yeni Bin Yılın Derdi Göç ve İltica." *Türk İdare Dergisi* 71 (423): 85-108.
- Kutlu, T. C. 1973-74. "Göç Katliam Sürgün." *Kuzey Kafkasya Dergisi* 4: 24-27.
- Kürkçüoğlu, E., ve M. Ocakçı. 2015. "Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı-Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşısı Bölgesi." *MEGARON* 10 (3): 365-388.
- Lefebvre, H. 1967. *Şehir Hakkı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. 2010. *Kent İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marcuse, P. 2009. "From Critical Urban Theory to the Right to the City." *City* 13 (2): 185-197.
- Mimarlar Odası Ankara Şubesi. 1992. "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu." Erişim tarihi: 16.11.2021. <http://www.mimarlarodasiankara.org/?id=964>
- Mullick, A. ve E. Steinfeld. 1997. "Universal Design: What it is and isn't." *Innovation* 16 (1): 14-18.
- ODPM (Office of the Deputy Prime Minister). 2004. *Safer Places: The Planning System and Crime Prevention*. London: ODPM Publications.
- Ögçe, H. 2020. "Kent İmgesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi.
- Özcan, K., ve H. T. Özkan. 2011. "Denizli Kentinin Planlama Deneyimi." *Doğu Coğrafya Dergisi* 17 (27): 233-250.
- Özdemir, M. 2007. "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri." Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Özden, P. P. 2008. *Kentsel Yenileme, Yasal-Yönetimsel Boyut, Planlama ve Uygulama*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özer, A. 2008. "Strategies for Creating Inclusive Urban Spaces Along the European Shore of the Bosphorus." Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Özkan, H. T. 2010. "Denizli Kentinin Planlama Deneyimi Üzerine Bir Süreç Değerlendirmesi." Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Öztürk, B. 2021. "Güvenli Kentler Perspektifinden Denizli'de Göç Alan Mahallelerin Değerlendirmesi." Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Pineda, V. S. 2008. "Enabling Justice: Spatializing Disability in the Built Environment." *Critical Planning Journal* 15 (Summer): 111-123.
- Rozhan, A., M. Y. M. Yunus, M. A. O. Mydin ve N. K. M. Isa. 2015. "Building the Safe City Planning Concept: An Analysis of Preceding Studies." *Jurnal Teknologi* 75 (9): 95-100.
- Sertkaya Doğan, Ö. 2015. "Population Movements in Turkey Internal Migration." *Contemporary Studies in Humanities* içinde, der. H. Arslan, M. A. Icbay ve S. M. Stanciu, 18-30. Ehrmann Verlag Liber Antiquus, Early Imprinted Books in Germany.
- Sever, M., H. Cinoğlu ve O. Başbüyük. 2010. *Terörün Sosyal Psikolojisi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şen, C. 2019. "Demokrat Parti Döneminde Denizli'de Siyasal Hayat (1950-1960)." Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Taşkın Karaçam, N. 2006. "Denizli Ekonomisi (1920-1980)." Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Tekeli, İ., T. Okyay ve Y. Gülöksüz. 2020. *Dolmuşlu, Gecekondu, İşportalı Şehir*. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Tortlak, S. E. ve F. Polat. 2006. "Kentleşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli'de İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi." *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8 (2): 167-186.
- TÜİK ADNKS (Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi). 2018. Erişim tarihi: 16.06.2020. <http://www.tuik.gov.tr>
- Tümtaş, S. ve C. Ergun. 2016. "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 21 (4): 1347-1359.
- UN (United Nations). 2005. *United-Nations Habitat Safer Cities Programme: Making Cities Safer From Crime*. Kenya: UN-Habitat Publishes.
- Uslu, L. 2012. "Göçmenlerde Yoksulluk Yansımaları: Denizli Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Uysal, M. A. 2016. *Her Yönüyle Denizli Kazası*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve A. Kamber. 2017. "İç Göç ve Mekânsal Dışlanma." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (4): 1-13.
- Wekerle, G. R. ve C. Whitzman. 1995. *Safe Cities: Guidelines for Planning Design and Management*. A Division of International Thomson Publishing, U.S.A.
- Yalçın, C. 2004. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçın Ercoşkun, Ö. 2005. "Sustainable City Plans Against Development Plans." *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 18 (3): 529-544.
- Yavuzçehre Savaş, P. 2010. *Kentsel Mekânda Değişim: Denizli*. Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yazgan, Ç. Ü. 2010. "Tarihi Süreçte Toplum- Çevre İlişkileri ve Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı." *E-Journal of New World Sciences Academy* 5 (1): 227-244.
- Yıldırım, A. 2004. "Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Evaluation of Immigrant Neighborhoods in Denizli from the Perspective of Safe Cities

Büşra ÖZTÜRK*

Dalya HAZAR KALONYA**

* Urban Planner, MSc.

** Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture and Design, Pamukkale University

Abstract

Migrations, which have been effective in the change and development of the social structure, have left great marks throughout history. Today, it is possible to find these traces of the past in the names of places and historical ruins. When we look at the migration process in Turkey, it is seen that urban politics and Marshall aid, which has great effects on country's economic, political, cultural and many other fields, started the mechanization in agriculture, decreased the need for human labor with the transition to the modern process and eventually, triggered the rural-urban migration. As a result of migration, relations between local people and immigrants, adaptation processes, urban perception and urban security are important aspects in terms of "safe city" approach. In the study, the neighborhoods which have immigration and socio-spatial segregation in Denizli were examined in the axis of safe and inclusive cities. In this context, the effects of poverty and unemployment caused by immigration on security through socio-cultural changes were examined and evaluated, focusing on basic legal processes, planning processes, current situation, urban perception, and the phenomenon of safe cities. Karşıyaka Neighborhood was evaluated as the case study area, in terms of "safe city" parameters and indicators and several planning parameters were proposed for creating safe cities in immigrant neighborhoods.

Submitted | Gönderim: 27.08.2021
Accepted | Kabul: 16.12.2021

Correspondence | İletişim:
dalyahazar@gmail.com

doi: 10.5505/sjcrp.2021.80299

Keywords: Urban Planning, Migration, Safe City, Inclusive City, Urban Perception

BÖLGESEL AZGELİŞMİŞLİK BAĞLAMINDA DOĞU ANADOLU KENTLERİNDE AKILLI KENT STRATEJİSİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME: BİNGÖL, KARS, BİTLİS VE HAKKARİ ÖRNEĞİ ⁽¹⁾

Ahmet YAZAR*

Müge MANGA**

Suat TUYSUZ ***

* Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

** İktisat Politikası Anabilim Dalı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

*** Bölgesel Coğrafya Anabilim Dalı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Özet

Akıllı Kent günümüzde kent insanının yaşam kalitesini artırmaya yönelik olarak önerilen yeni bir yaklaşımdır. Türkiye gibi ülkelerde hızlı kentleşmenin getirdiği sorunların giderilmesi için birer çıkış yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle strateji belgelerinde, kararnamelerde, genelgelerde bu yaklaşım kentleşme alanında ulusal politika olarak benimsenmiş durumdadır. Ancak Türkiye bölgesel eşitsizliklerin olduğu bir ülkedir ve özellikle az gelişmiş bölgelerde bu politika önerilerinin uygulanabilmesinin önünde yönetsel ve sosyo-ekonomik engeller bulunmaktadır. Çünkü bu tür politika önerileri kurumsal kapasite, altyapı, kentler arası işbirlikleri, kaynak tahsisi ve toplumsal bilinç gerektirmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, bu yeni politika önerisinin bölgesel az gelişmişlik koşulları altındaki kentlerimiz açısından uygulanabilirliğini tartışmaya açmaktır. Araştırmada az gelişmiş bölge özelliği gösteren Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Bingöl, Kars, Bitlis ve Hakkari kentlerinin gelişme göstergelerine ait verileri değerlendirilmiş olup kentlerin mevcut durumları ve kapasiteleri üzerinden bu politika önerisinin uygulanabilirliği analiz edilmiştir. Araştırma alanını oluşturan illerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerinin, hangi açılardan gelişmişlik farkı yaşadıklarının ortaya konulması açısından 1996, 2003, 2011 ve 2017 yıllarında yayımlanan SEGE verileri ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan 2015 İllerde Yaşam Endeksi verileri ve farklı araştırmacılar tarafından Türkiye'deki kentlerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili yapılmış olan araştırmalardan elde edilen veriler 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda belirtilen hedefler bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda bütüncül bir yaklaşımla bölgesel gelir dağılımı ve kaynak tahsisi adaletsizliğinin giderilmesi, bölgesel eşitsizliklerin yapısal karakterinin eşitsizliğin sürekliliğini besleyen çarpıklıklardan arındırılması gerektiği tartışmaya açılmıştır.

(1) Bu makale 10-12 Eylül 2020 tarihleri arasında düzenlenen 7. KentSEL ve Bölgesel Araştırmalar Ağı (KBAM) Sempozyumu kapsamında sunulan aynı isimli bildirinin tam metnidir.

Submitted | Gönderim: 15.01.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondence | İletişim:
ahmet.yazar@erzincan.edu.tr

doi: 10.5505/sjcrp.2021.62207

Anahtar Kelimeler: Az gelişmişlik, Sosyo-ekonomik gelişme, Akıllı kentler

GİRİŞ

Dünya genelindeki yaşam koşullarının tarihsel evrimi ele alındığında az gelişmişlik sorununun önemli bir boyutta olduğu görülmektedir. Günümüzde de az gelişmişliğin önemli bir unsur olmasında bu kavramın sosyal ve ekonomik göstergeler ile anılması önemli bir etkidir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren en temel kavramlardan biri gelir düzeyindeki değişimlerdir. Bununla ilişkili olarak 2020 yılı Dünya Bankası sınıflandırmasına göre, dünya ülkeleri Tablo 1'deki şekilde sınıflandırılmıştır.

	Gelir Düzeyi Aralığı	Ülke Sayısı
Düşük Gelirli Ekonomiler	1.035 \$ ve altı	29
Orta Gelirli Ekonomiler	1.036\$ -12.536 \$	116
-Düşük Orta Gelirli Ekonomiler	1.036\$- 4.045 \$	50
-Yüksek Orta Gelirli Ekonomiler	4.046 \$- 12.535 \$	56
Yüksek Gelirli Ekonomiler	12.536 \$ ve üzeri	83

Tablo 1: Dünya ülkeleri gelir düzeyi ve sınıflandırması (kişi başına düşen gelir)
Kaynak: Dünya Bankası 2020

Tablo 1'de görüldüğü üzere genel olarak dünya genelindeki ülkelerin büyük çoğunluğu gelişmekte olan (orta gelirli ekonomiler) ülke sınıfında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülke sınıfında yer alan ve az gelişmişlik sorunu ile karşı karşıya olan (düşük orta gelirli ekonomiler) ülke gruplarının temel sorunları ise Tablo 2'de yer almaktadır.

Eşitsizlik, Refah ve Sosyal Politika	Kapsayıcı Büyüme ve Rekabet Gücü
<ul style="list-style-type: none"> Coğrafi eşitsizlik Sektörel eşitsizlik Bölgesel gelir farklılığı Hane halkı gelir eşitsizliği Temel kaynak ve hizmetlere erişimde eşitsizlik Eğitim ve işgücü piyasasına erişimde eşitsizlik Nüfus yavaşlaması Gelir dağılımı politikasının uygulanmasındaki başarısızlıklar 	<ul style="list-style-type: none"> Piyasadaki girdileri arttırmada yaşanan sorunlar Yüksek ücret düzeyi Aşırı kamu yatırımları Ekonomik koordinasyon sorunları Ar-Ge faaliyetlerinde kısıtlar Üretim ihracatına aşırı bağımlılık Kendi kendine yeterlilik ve dışa bağımlılıktaki sorunlar
Ekonomik ve Finansal Krizler	İklimsel Değişim ve Çevreci Büyüme
<ul style="list-style-type: none"> Finansal temellerdeki sorunlar Emtia piyasalarına bağımlılık Küresel finansal krizlerin etkisi 	<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliklerinin etkisi Sürdürülebilir büyümedeki sorunlar Çevreci büyümedeki temel sorunlar

Tablo 2: Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunları
Kaynak: Paus 2013, 4; Egawa 2013, 4 aktaran Manga 2018)

Bölgelerin gelişmesi ile ilgili olarak kaynakların yeryüzünde eşit dağılmamış olmasını önemli bir neden olarak ele alan görüşler de mevcuttur. Bu görüş paylaşımlara göre bazı bölgeler zengin kaynaklara sahipken bazı bölgeler kaynak açısından kıt veya erişilmesi zor kaynaklar nedeniyle diğer bölgelere göre daha az gelişmiş durumdadır (Tekkanat ve Mermer 2018, 93).

Bölgesel gelişme farklılıkları özellikle kapitalist ekonomik ve toplumsal koşullarının etkisiyle de artmaktadır. Zaman zaman kamu müdahaleleri ile bu eşitsiz gelişme süreci hafifletilmeye çalışılmaktadır. Ancak mekânın sermayenin birikim ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılanması ve özel sektörün yatırım tercihleri doğrultusunda gelişen ülke ekonomisi eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmekte, böyle olunca özel kesim yatırım tercihleri gelişmiş bölgeler lehine sürekli bir ivme kazanmaktadır (Eşiyok 2012, 220).

(2) Vurgu özellikle yazarlar tarafından yapılmıştır.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede illerin gelişimi ülkenin gelişmesi için bir itki işlevi görmektedir.⁽²⁾ Ancak bu durum bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesine çare değildir. Öte yandan yönetsel ve sosyo-ekonomik açıdan iller, yerel birimler olarak planlı kalkınma açısından temel hareket noktası teşkil etmektedir. Yine de bu yaklaşım bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesinde de öncelikle yerel yerleşim alanlarının dikkate alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (Çetin ve Sevüktekin 2016).

Bölgesel veya yerel gelişmeye ilişkin değerlendirmeleri kentten bağımsız düşünmek mümkün değildir. Sürekli kentsel gelişmenin genel koşulları, yerel gerçekler ile küresel sosyo-politik ve ekonomik gelişmeleri birleştirmektedir (Yates ve Cheng 2002; Tsenkova 2006). Kent bağlamında gelişmenin yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde ele alındığı en önemli stratejik yaklaşım ve modellerden biri de akıllı kentlerdir. Hem yerel yerleşimlerin dikkate alınması hem de küresel sosyo-politik ve ekonomik gelişmeleri birleştirmesi bakımından çok geniş ölçekli bir içeriğe sahip olan akıllı kentler gelişmenin ve kalkınmanın yeni itici gücü olarak görülmektedir.

AKILLI KENT YAKLAŞIMINA ELEŞTİREL BAKIŞIN GEREKLİLİĞİ

Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 olarak tanımlanan çerçeveler nesnelerin interneti şeklindeki bir mantığa dayalı olarak her alanda dijitalleşmiş bir dünya düzenini ifade etmektedir. Bu bağlamda endüstri 4.0, teknolojiye üretime odaklanırken, Toplum 5.0, yaşam kalitesini, sosyal sorumluluğu ve sürdürülebilirliği iyileştirmede endüstri 4.0'ın yarattığı sonuçlardan ve teknolojiden daha fazla yarar sağlayarak insanların refah düzeyinin artmasına odaklanmaktadır (Saracel ve Aksoy 2020, 29). Söz konusu dünya düzeninin kentlere yansması ise akıllı kentlerin oluşturulmak istenmesi şeklinde bir karşılık bulmuştur. Ülkemiz açısından 2020-2023 ulusal akıllı şehirler stratejisi ve eylem planı gibi strateji belgelerinin ve planların oluşturulması akıllı kentler üzerinden gelişmeye yönelik bir politika önerisinin varlığına işaret etmektedir. Bu politika önerisinin üzerine bina edildiği akıllı kent kavramsallaştırması, teknolojik imkanların kullanılarak etkinlik ve verimliliğin arttığı, kentte yaşayan bireylerin hizmetlerden maksimum düzeyde faydalanabildiği bir yapıyı ifade etmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik çerçevesinde çevresel zararların minimize edilerek kentlerin doğa dostu ve doğaya uyumlu ve saygılı bir biçimde planlanması da kavramın içeriğine ilişkin vurgulanması gereken bir noktadır (Varol 2017). Kentin akıllı hale dönüştürülmesinde teknolojiden maksimum düzeyde faydalanılması söz konusu kavramsallaştırmanın odağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra sürecin, kentli pek çok paydaşla birlikte yönetişime dayalı şeffaf bir anlayışla sürdürülmesi sürecin daha etkin işlemesi için önemlidir. Dolayısıyla akıllı kent kavramı bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılarak toplumun ihtiyacının giderilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasıyla ilişkilidir (Varol 2017). Özü itibarıyla teknoloji, katılımcılık (yönetişim-şeffaflık), sürdürülebilirlik (özellikle çevresel anlamda), kaynakların etkin ve verimli bir biçimde yönetilmesi gibi hususların akıllı kent kavramsallaştırmasında ön plana çıkan özellikler olduğu belirtilebilir (Varol 2017; Akdamar 2017).

Diğer taraftan kentlerin "teknoloji laboratuvarları"na dönüşmesi, sürekli teknolojik yeniliklerin kente uyarlanmasına odaklanması, teknolojinin yaşam kalitesini artıran bir araç olmaktan çıkarak amaç haline dönüşmesi ve bu sürecin rekabete yönelik bir markalaşma çabasına evrilmiş olması önemli bir sorundur. Akıllı kent denildiğinde piyasacı bir bakışla ve tekil uygulamalarla değil bütüncül ve kamusal bir bakışla bu aklın oluşması süreci üzerinde durulmalıdır (Ateş ve Önder 2019, 49).

Akıllı kentlerin teknoloji güdümlü bir yapıya teşne olması hem devlet hem de toplum tarafında iki önemli sorunu da beraberinde getirmektedir. Devlet tarafında olan sorun, daha çok illerdeki koordinasyon eksikliği, bürokratik engeller ve ihale süreçleri olarak sıralanabilir (Türkiye Akıllı Şehirler Değerlendirme Raporu 2016, 40). İkincisi ise toplum tarafında yaşanabilecek olandır. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak kurgulanan akıllı kentler ancak bunu aktif kullanabilecek bir toplum var olduğu sürece anlamlı olabilmektedir. Özellikle belli eğitim düzeylerinde ve belli yaş gruplarında teknoloji kullanımının zayıf olduğu düşünüldüğünde akıllı kente ilişkin tasarlanan dijital ortamın toplumun her kesimi tarafından kullanılamayacağına ilişkin bir algı oluşmaktadır.

Sözü edilen sorunların benzerleri az gelişmiş ve gelişmekte olan başka ülkelerde de mevcuttur. Ülkemizdeki uygulamalar açısından benzer zorlukların yaşanmaması adına dünyada akıllı kentlerle ilgili yaşanan sorunlar dikkate alınmalıdır. Bu konuda Vu ve Hartley (2017) tarafından Vietnam'da ikincil kentlerde yürütülen bir çalışma akıllı kent uygulamaları açısından öncelikli çözümlenmesi gereken sorunların teknolojik değil altyapı ve yönetim odaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) uygulamalarına dayalı akıllı ulaşım sisteminin entegre biçimde oluşturulması, enerji, sağlık, su, kamu güvenliği, bankacılık gibi ulaşım dışı hizmetlerin tedariki ile hükümet, meslek örgütleri ve yerel kamu kurumları arasında kurulacak koordinasyon yetkin ve yoğunluklu alt yapının oluşturulmasına bağlıdır. Diğer bir husus da yönetsel açıdan akıllı kentin en önemli bileşenlerinden biri olan yönetim alanındaki zorlukların akıllı kent uygulamalarının önündeki önemli bir engel olarak ortaya çıkmasıdır. Kurumsal anlayış farklılıkları, kurumlar arası işbirliği eksiklikleri, vatandaş katılımının sağlanamaması ve kent yönetiminde vizyoner liderlik eksikliği akıllı kent uygulamaları açısından önemli yönetsel sorunlar olarak ifade edilebilir. Özellikle değişimi yönetme kabiliyetindeki eksikliğin kentliler tarafından akıllı kent uygulamaları için bir engel olarak görülmesi vizyoner liderlik sorunu üzerinden değerlendirilebilir. Öte yandan planlamanın gelişigüzel yapılması, veri paylaşımının nadiren yapılması, yatırımların bütüncül olmaması gibi verimsizliğe neden olan durumlar ve nepotik tutumlara dayalı yolsuzluk gibi yönetsel sorunların giderilmesi yönetim kalitesine güveni artıracaktır. Bu güvenin tesis edilmesi yönetime katılma ihtimalini de artıracaktır. Böylelikle akıllı kent uygulamaları sadece elit bir kesimin yararlandığı hizmet olmaktan çıkıp eğitim ve sağlık alanında yoğun olarak tüm vatandaşlarca benimsenen bir hal alabilir. Ayrıca şeffaflığın artması, sivil toplum kuruluşları ve diğer aktörler tarafından tespit edilen akıllı kent uygulamalarındaki aksaklıkların giderilmesi ve yönetişimin iyileştirilmesi için önemli bir fırsat yaratabilir.

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından akıllı kentlerle ilgili hâlihazırda en büyük engellerden biri de finansman sorunudur. Hem uygun alt yapının oluşturulması hem de yönetişimin sağlıklı bir şekilde tesisi için gerekli koordinasyon belirli bir mali yük getirmektedir. Kaynak tahsisine, yatırım ve teşviklere ilişkin politik tutumun istikrarı, kaynakların doğru kullanımı önemlidir. Aksi halde gelişmemiş bölgelere yapılan kamu yatırımları ve yardımların, verimli kullanılamazsa geri kazanımının mümkün olmaması sorunu ortaya çıkabilir (Yurdakul ve Şentürk 2019, 107). Bu bakımdan gelişmemiş bölgelere kaynak tahsisinin yatırımların sürdürülebilirliğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü verimsizliğin ortaya çıkması durumunda kamu yatırımlarından vazgeçilmesi sonucu ortaya çıkabilir.

Tüm bu sözü edilen hususlar bağlamında Vu ve Hartley (2017) akıllı kentleri bir gelişme alternatifi değil, kritik bir stratejik seçim olarak görmektedirler. Ancak bu stratejik tercihin, strateji belgelerinde ve eylem planlarında kalkınmanın ve gelişmenin koşulu gibi görülmesi üzerinde tartışılmalıdır.

KAPSAM VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında Türkiye’de İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırmasında (İBBS) düzey 1 ve düzey 2 ölçeği dikkate alınmıştır. Düzey 1’de yer alan 12 bölgeden Kuzeydoğu Anadolu (TRA) ve Ortadoğu Anadolu (TRB) bölgeleri diğer bölgelere göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile birlikte sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından daha düşük gelişmişlik düzeyine sahip olan illeri bünyesinde barındırması bakımından bu araştırma kapsamında araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Düzey 1 TRA; TRA1 Erzurum alt bölgesi ve TRA2 Ağrı alt bölgesinden oluşurken, Düzey 1 TRB; TRB1 Malatya alt bölgesi ile TRB2 Van alt bölgesinden oluşmaktadır. Bu noktada araştırma sahasının düzey 1’deki her iki alt bölgesini de temsil etmesi açısından Bingöl (TRB1 Malatya alt bölgesi), Bitlis (TRB2 Van alt bölgesi) ve Hakkari (TRB2 Van alt bölgesi) illerinin yanı sıra Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi kapsamında yer alan Kars (TRA2 Ağrı alt bölgesi) ili de araştırmaya dahil edilmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi’nin genel anlamda Türkiye ortalamasının altında kalan verilerini daha da aşağılara çeken, nispeten bölgedeki diğer illere göre sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi daha az olan ve gelişme sorununu daha yoğun ve yıllara yaygın biçimde yaşayan iller dikkate alınmıştır. Buna ek olarak Düzey 1 içerisinde yer alan TRA ve TRB istatistiki bölgelerinin yaşadığı sorunları en belirgin biçimde taşıyor olmaları açısından Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE) istatistiklerinde çeşitli kategorilerde en son sıralarda yer alan bu dört il araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Araştırmanın sorunsal akıllı kent yaklaşımının gelişmiş kentlerde akıllı dijital uygulamalar aracılığıyla görece kolay ve hızlı biçimde yaşama geçirilmesi mümkünken bunun gelişmişlik düzeyi düşük kentlerde uygulanmasının önünde engellerin olup olmadığı hususudur. Akıllı kent uygulamalarının bir kısmının hayata geçirilmesinin bir kente akıllı kent denilmesini sağladığı varsayıldığında dahi gelişmişlik düzeyi düşük kentlerin bu uygulamalardan birinin bile sürdürülebilirliğini sağlayacak bir yönetsel mekanizmayı, katılımı ve altyapı tesis edebilmesinin zorluğu, üzerinde durulmaya muhtaç bir husustur. Bu bakımdan araştırmanın varsayımı akıllı kent yaklaşımı bir politika önerisi gibi sunularak aslında az gelişmiş kentleri bir stratejik tercihe zorlamakta ve kalkınma için bu kentlerin potansiyelini harekete geçirecek bir tedavi yöntemi olarak önerilmektedir. Ancak kentleri bu tercihe sevk etmek kentlerin ve ülkenin potansiyelinin keşfinden çok, eksik yönlerin objektif biçimde verilerle ortaya konulabilmesi için bir fırsat yaratabilir. Araştırmanın amacı, akıllı kent politika önerisinin bölgesel az gelişmişlik koşulları altındaki kentlerimizde uygulanabilirliğini tartışmaya açmaktır.

Çalışma akıllı kent stratejisinin bir reddiyesi değildir. Ancak çalışmanın varsayımını açıklamak adına akıllı kent uygulamalarının salt dijital bir adaptasyon meselesi olarak görülmesi halinde karşılaşılabilecek yönetsel, ekonomik, toplumsal, çevresel sürdürülebilirlik kısıtlarıyla karşılaştırılması ihtimali vurgulanmaya muhtaçtır. Bu açıdan son yıllarda akıllı kentin özellikle dijital uygulamalar bakımından övgüye mazhar olan yönünün az gelişmişlik sarmalındaki kentlerde bir şekilde hayata geçirilmesi mümkün olabilir. Ancak sürdürülebilirliğin tek boyutlu değil çok boyutlu olduğu, yönetsel ve toplumsal boyutun en az dijital uygulamalar kadar önemli olduğu unutulmamalıdır. Az gelişmişlik koşulları altındaki kentlerimizde yönetsel ve toplumsal boyutun dijital uygulamaların sürdürülebilirliği açısından da önemli olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.

Araştırma alanını oluşturan illerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerinin, hangi açılardan gelişmişlik farkı yaşadıklarının ortaya konulması açısından 1996, 2003,

2011 ve 2017 yıllarında yayımlanan SEGE verileri ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan 2015 İllerde Yaşam Endeksi verileri ve farklı araştırmacılar tarafından Türkiye'deki kentlerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili yapılmış olan araştırmalardan elde edilen veriler 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda belirtilen hedefler bağlamında değerlendirilmiştir.

2020-2023 ulusal akıllı şehirler stratejisi ve eylem planı çerçevesinde projelendirilerek 3 yıllık bir süreç sonunda sonuçlandırılması hedeflenen akıllı şehir olgunluk değerlendirme çalışmaları kapsamında referans kabul edilen modellerden biri olan Morgenstadt modeli akıllı şehirlerde sürdürülebilir kentsel gelişmeyle ilgili temel göstergeleri sıralamaktadır. Ancak bu çalışmada bu tür bir gösterge topluluğundan hareketle kentlerin akıllı kent olgunluk düzeyi test edilmemiştir.

Bu bölgede yer alan illere ilişkin istatistiki çalışmaların ve raporların çok sık yayımlanmamış olması nedeniyle illere ilişkin veri toplama sorunu çalışma açısından önemli bir zorluk olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmada gelişme kavramının özellikle kalkınmaya ilişkin yönünü de ortaya koyabilme potansiyeli açısından sosyo-ekonomik gelişmişlikle ilgili raporlar incelenmiştir. Farklı sosyo-ekonomik alt başlıklardan bazıları olan, kamu yatırımları, çalışma yaşamı, rekabetçilik açısından da sunulan veriler çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.

AZGELİŞMİŞLİĞİN SÜREĞENLİĞİ: BİNGÖL, BİTLİS, HAKKARİ VE KARS ÖRNEĞİ

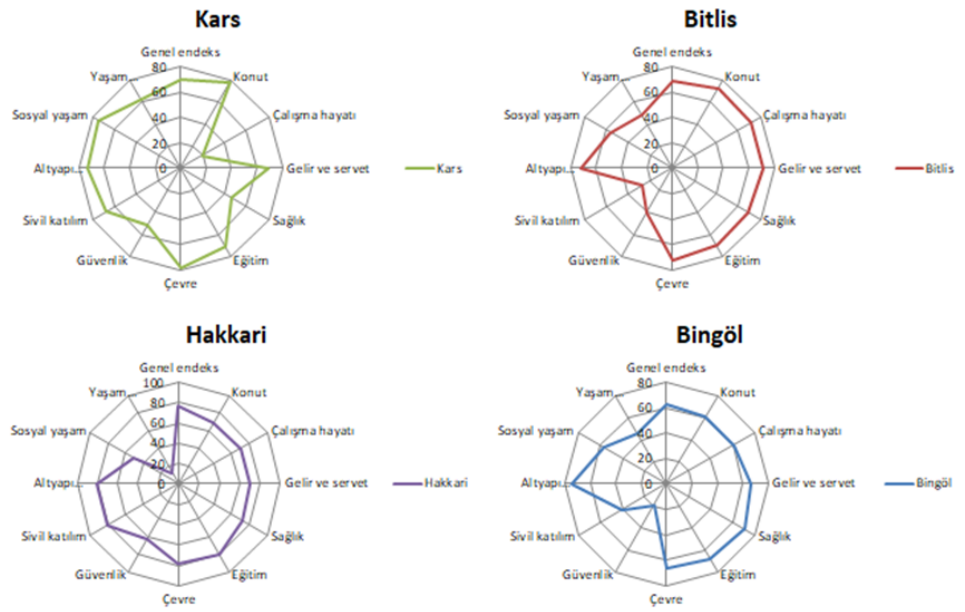
İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına (SEGE) ilişkin olarak 1996 yılında yapılan araştırmada Kars 62, Hakkari 70, Bitlis 71 ve Bingöl 73. sırada yer almıştır. Sonrasında yayımlanan SEGE 2003 verilerine göre; Kars 67, Bingöl 76, Hakkari 77 ve Bitlis 79. sırada yer almıştır ve bu illerin tamamı 2003 yılı endeks sınıflandırmasında 5. kademe gelişmiş iller arasında yer almaktadır.

SEGE 2003 verilerinde alt boyutlara ilişkin olarak imalat sanayi sıralamasında Kars 70, Bitlis 73, Bingöl 75 ve Hakkari 79. sırada yer almıştır. Sağlık sektörü gelişmişlik sıralaması bakımından Kars 70, Bingöl 72, Bitlis 74 ve Hakkari 80. sırada yer almıştır. Eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında ise Kars 59, Hakkari 70, Bingöl 71, Bitlis 76. sırada yer almıştır.

SEGE 2011 sınıflandırmasında ise sınıflandırma 6 kademe üzerinden yapılmış olup bu illerin tamamı 6. Kademe gelişmiş iller arasında yer almıştır. SEGE 2011 verilerine göre; sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Kars 68, Bingöl 72, Bitlis, 76 ve Hakkari 80. sırada bulunmaktadır. Alt boyutlar bakımından Hakkari ve Bingöl'de imalat sanayi elektrik tüketimi sifıra yakın olup on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı Bingöl ve Bitlis'te sifıra yakındır. Yeşilkart sahibi nüfusun toplam il nüfusu içerisindeki payına göre Bitlis ve Hakkari en üst sıralarda yer almaktadır. Kars ve Bitlis illerinin ülke ihracatından aldıkları pay neredeyse sifıra yakındır. Kişi başına düşen GSM abone sayısı gelişmiş illerde 1'in üzerindeyken Hakkari ve Bitlis'te 0,5 düzeyindedir. Erişilebilirlik göstergeleri bakımından asfalt-beton köy yolu oranı Kars'ta yüzde 10 düzeyindedir. İmalat sanayii verilerine bakıldığında Hakkari, istihdamın toplam sigortalı istihdamı içerisindeki payının en düşük olduğu 3 ilden biridir. Kişi başına düşen mesken elektrik tüketiminde Hakkari son 3 sıradaki illerden biridir. Taşıt sayısının nüfusa oranı açısından Hakkari'deki oran yüzde 10'lar düzeyindedir. Sosyal güvenlik

kapsamı dışında kalan nüfus oranı bakımından Hakkari yüzde 15 ve üzeri değerlere sahip ilk 3 ilden biridir.

TEPAV bünyesinde Özpınar ve Koyuncu (2016) tarafından ağırlıklı olarak 2013 yılı verileri dikkate alınarak yapılan çalışmada illerin insani gelişmişlik düzeyi tespit edilmiş olup, Türkiye'nin batısında yer alan illerin yüksek insani gelişmişliğe; doğusunda yer alan illerin ise orta insani gelişmişliğe sahip olduğu ortaya konulmuştur. Ancak araştırmayı özgün kılan nokta, sağlık, eğitim ve gelir gibi alt endekslerde en iyi ve en kötü performansı gösteren illerin değerleri referans alınarak yapılan iller arası karşılaştırmalı insani gelişmişlik hesaplamasında Bingöl, Bitlis ve Hakkari çok düşük insani gelişme düzeyinde iken Kars düşük insani gelişme düzeyindeki iller arasında yer almıştır.

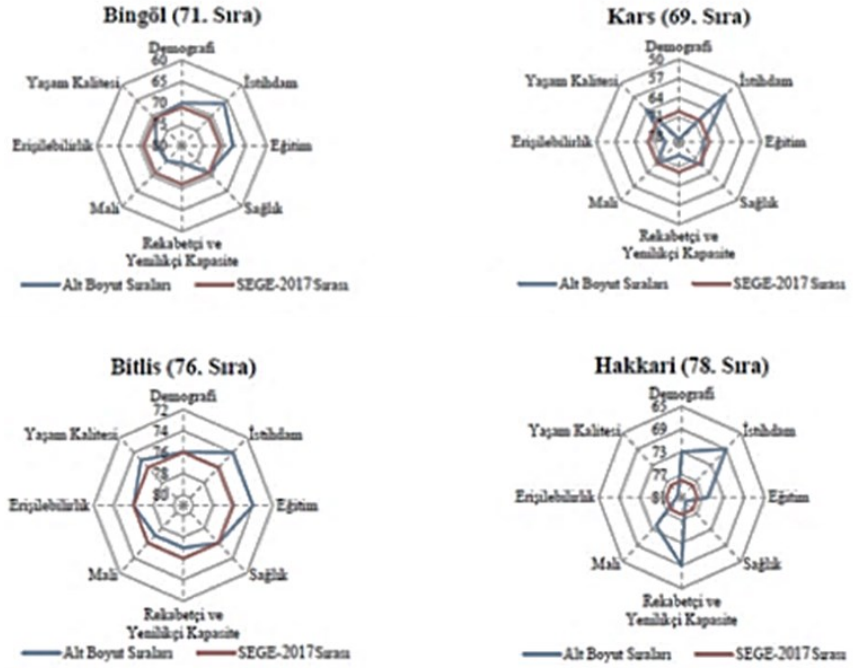
Şekil 1: 2015 yılı illerde yaşam endeksi
Kaynak: TÜİK 2016

Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişmişlik bağlamında dikkate alınabilecek önemli araştırmalardan biri de 2015 yılında yapılan İllerde Yaşam Endeksi araştırmasıdır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre genel sıralamada Bingöl 63, Bitlis 68, Kars 70 ve Hakkari 76. sırada yer almıştır.

Şekil 1'de de görülebileceği gibi alt endeks sıralamaları illerin genel sıralamasından çok farklı değildir. Eğitim, alt yapı hizmetlerine erişim ve sivil katılım endeks değeri en düşük il Hakkari olmuştur. Çevre endeksinde Hakkari son 3 il arasında yer almıştır. Kars, çalışma hayatı ve sağlık; Bitlis, sivil katılım ve yaşam memnuniyeti; Hakkari, yaşam memnuniyeti ve Bingöl, güvenlik alt endekslerinde üst sıralarda yer almıştır.

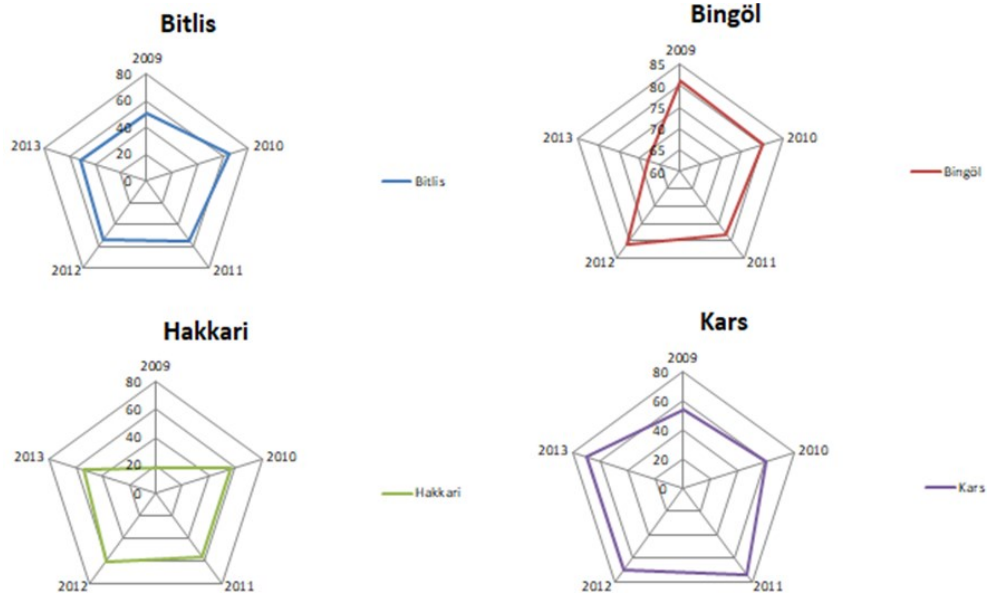
Günel ve arkadaşları (2016) tarafından sağlık, eğitim ve gelir endeksleri üzerinden yapılan insani gelişme endeksi hesaplamasında ise genel sıralamada 81 il arasında Kars 70, Bingöl 73, Hakkari 75 ve Bitlis 76. sırada yer almıştır.

2017 yılında yine SEGE verileri yayımlanmış olup raporun önceki yıllarda yapılan çalışmalardan çok fazla ayrışan bir niteliğe sahip olduğunu söylemek zordur. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Kars 69, Bingöl 71, Bitlis 76 ve Hakkari 78. sırada yer almıştır. 2017 yılı değerlendirmesinde de yine bu 4 ilin 6. kademe iller arasında yer aldıkları ve 2011 yılı raporuna göre sıralamadaki yerlerinde önemli bir değişimin olmadığı görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: SEGE 2017 sıralamaları

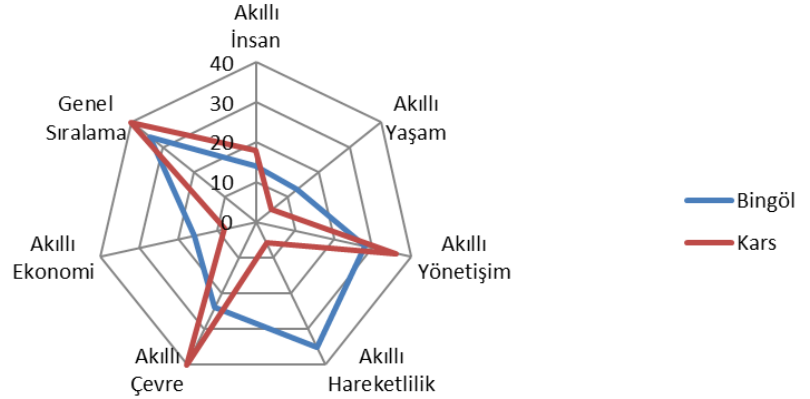
Şekil 3'te de görülebileceği gibi, Saraç ve Alptekin'in (2017) illerin sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre 2009-2013 yılları arasında kapsayan veriler doğrultusunda yaptıkları araştırmada ortalama olarak Hakkari 49, Bitlis 55, Kars 66 ve Bingöl 78. sırada yer almıştır.

Şekil 3: Sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre sıralama

Aihemaiti ve Zaim (2018) tarafından yapılan ve 40'li kapsayan çalışmada ise akıllı kent alt boyutlarına göre kentlerin akıllı kent olabilme potansiyellerini gösteren performans değerleri hesaplanmış ve ortaya konulan genel sıralamada Bingöl 34. sırada, Kars ise son sırada yer almıştır (Şekil 4).

Aihemaiti ve Zaim (2018)'in çalışmasında Kars'ın özellikle akıllı yaşam, akıllı hareketlilik ve akıllı ekonomi alt boyutlarında üst sıralarda olduğu, Bingöl'ün ise akıllı yaşam ve akıllı ekonomi alt boyutlarında önemli potansiyele sahip olduğu ifade edilebilir.

Şekil 4: İllerin akıllı kent performansı
Kaynak: Aihemaiti ve Zaim 2018

Görülmektedir ki, bu dört il geçmişten bugüne kadar sosyo-ekonomik açıdan gelişme sorunu ile karşı karşıyadır. Bunu aşabilmek için ne yapıldığı sorusuna yanıt bulabilmek adına özellikle kamu kaynaklarının dağıtılması ile ilgili verilere bakılabilir. Çünkü insanların sürekli ve kalıcı biçimde yaşam kalitesinin artırılması için illere kaynak sağlamak, kamu yatırımları yapmak, devletin önemli görevlerinden biri olarak değerlendirilebilir (Yurdakul ve Şentürk 2019, 107).

AZGELİŞMİŞLİK KOŞULLARI ALTINDA AKILLI KENT YAKLAŞIMININ UYGULANABİLİRLİĞİ

Akıllı kentler günümüzün en çok üzerinde durulan kent modellerinden birini oluştururken bu tür kentlerin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli politik tutumun, belirlenen stratejik hedeflerin sadece bir söylemden ibaret kalmaması için mali kaynaklarla desteklenmesi son derece önemlidir. Bu bakımdan öncelikle akıllı kentlerin oluşturulmasında özel sektörün girişimciliğine ve kapasitesine büyük önem atfedilmektedir. Ancak unutulmamalı ki, özel sektör yatırımları büyük oranda kamu yatırımları ile ilişkilidir. Özellikle kamu tarafından finanse edilen altyapı yatırımları özel sektör yatırımlarını çekmesi bakımından önemlidir (Altunç ve Şentürk 2010, 544). Buna ek olarak bir bölgede veya kentte gelişmişliğin etkeni sadece kamu yatırımları, hibeler ve teşvikler olmamakla birlikte dikkat çekilmesi gereken nokta kurumsal, örgütsel, siyasal ve iktisadi mekanizmaların dezavantajlı bölgelerin gelişimini artıracak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekliliğidir (Harvey 2009, 111).

Konuya öncelikli olarak kamu yatırımları açısından bakıldığında Türkiye'de kamu yatırımları büyük oranda nüfusu yoğun olan illerde gerçekleşmektedir. Nitekim kamu yatırımlarının ve aynı zamanda nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu iller, İstanbul (TR10), Ankara (TR51) ve İzmir (TR31) olarak gerçekleşmiştir. Bu illerin 2017 yılı GSYH değerleri de, diğer illere göre fazladır. Diğer tarafta ise Doğu Anadolu bölgesi içinde yer alan TRA1, TRA2, TRB1, TRB2 bölgelerinde kamu yatırımlarının Türkiye'nin diğer illerine göre oldukça az olduğu tespiti yapılabilir (Yurdakul ve Şentürk, 2019: 116). Teşviklerin bölgesel dağılımında yine Doğu Anadolu Bölgesi diğer bölgeler arasında en az payı alan bölge konumundadır (Eşiyok 2012).

Tablo 3'te görüldüğü gibi 2000-2018 yılları arasında Türkiye'de yatırımların en fazla yapıldığı iller İstanbul, Ankara ve İzmir'dir. Mirghaemi (2019) tarafından yapılan araştırmanın bulguları arasında da belirtildiği gibi, yatırımlardan en çok payı alan bu kentler aynı zamanda akıllı kent uygulamalarında da öncü konumdadır. Bingöl, Bitlis, Hakkari ve Kars ise bu yıllar arasında en az kamu yatırımı almış iller arasında yer almaktadır.

YATIRIM PROGRAMI BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ (Bin TL, Cari Fiyatlarla)

İller	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
İstanbul	515.775	1.769.925	4.079.774	6.392.505	8.220.294	12.022.983	10.258.357
Ankara	409.993	816.127	1.352.762	4.255.158	4.534.169	5.840.055	5.111.814
İzmir	186.099	527.533	457.054	1.639.470	1.762.975	2.751.278	2.083.263
Bingöl	27.721	45.714	178.301	294.358	326.191	213.549	70.004
Bitlis	5.691	50.603	70.238	101.772	136.714	158.780	85.423
Hakkari	5.956	16.308	77.271	170.181	230.649	165.715	44.846
Kars	7.021	32.696	84.771	191.890	232.159	256.140	102.506

Tablo 3: 2000-2018 arasında illere göre yatırım miktarları
Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2018

Bu dört ilin akıllı kent uygulamalarından tamamen soyutlanmış olduğunu iddia etmek mümkün olmamakla birlikte bu uygulamaların tekil birkaç örnekle sınırlı kaldığını belirtmek gerekir. Örneğin 2017 yılında Kars'ta Türk Telekom tarafından yürütülen Akıllı Kentler Projesi kapsamında Akıllı Kent Yönetim Sistem Merkezi açılmıştır. "Parklarda ücretsiz Wi-Fi İnternet Hizmeti (Mesut Yılmaz Parkı, Atatürk Çay Bahçesi, Harakani Türbesi), Şehir Erişim Noktaları / Bilgilendirme Noktaları (Kiosklar), Şehir genelindeki muhtelif lokasyonlarda Akıllı Kavşak, Akıllı Durak ve Akıllı Aydınlatma uygulamaları, Sarıkamış Kayak Merkezi Geçiş Sistemi, BuluTT Göz (Güvenlik için yüksek çözünürlüklü görüntülerin Türk Telekom veri merkezine kaydedilmesi), Akıllı telefonlar üzerinden Kars ilimize ait tarihi, kültürel, turizm vb. bilgilere ulaşılabilecek Kars Mobil uygulaması, Sesli Adımlar Projesi'nin önce Kars Valilik ardından adliye ve hastane binasına uygulanması, Engelli vatandaşlara daha iyi hizmet verebilmek için Engelsiz SMS uygulaması, Meteorolojik ölçümleme ile Kars'ın hava kalitesinin takibi, ısı ve kar kalınlığı hakkında düzenli bilgilendirme" gibi uygulamaların aynı proje kapsamında gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (Kars Valiliği 2017).

Bitlis'te akıllı kent uygulaması anlamında sadece Adilcevaz ilçesindeki akıllı bina projeleri basında yer bulmuştur (Emlakkulisi 2017). Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde ise bireysel girişimciler akıllı durak sistemini yaşama geçirmişlerdir. Bu uygulama Hakkari'de akıllı kent uygulamaları açısından bir ilk özelliği taşımaktadır (HaberTürk 2020). Bingöl'de ise Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Ar-Ge ve İnovasyon desteği alan bir bilişim şirketinin geliştirmekte olduğu Bingöl Akıllı Kent (BAK) uygulaması il genelindeki tek kentsel dijital uygulama olma özelliği taşımaktadır. Ancak Vural (2020, 5025) tarafından yapılan araştırmada Bingöl'ün kentsel sorunları "çarpık kentleşme, kent estetiği, toplu ulaşım sıkıntısı, altyapı sorunları ve temel çevresel sorunlar" olarak sıralanmaktadır ve bu sorunların giderilmesinde akıllı kent bakış açısıyla bir tartışma yürütülmemiştir.

Şimdiye kadar merkezi ve planlı bir stratejik yönlendirmeden faydalanmadığı anlaşılan Bitlis, Bingöl, Kars ve Hakkari kentlerinin gelecekte akıllı kent bileşenlerini yaşama geçirebilmelerine yönelik en önemli ulusal stratejik belge 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'dır. Yerel yönetimler açısından önemli bir rehber niteliği de taşıyan bu belgede ifade edilen stratejik amaçlar ve hedeflere dayalı olarak eylem planları belirlenmiştir. Toplamda 4 stratejik amaç, 9 hedef ve 40 eylem bulunmaktadır.

Stratejik amaçlara göre paydaşların rol aldıkları eylem sayılarına ve yüzdelere bakıldığında yerel yönetimlerin 4 stratejik amaç kapsamında 39 eylemde görev aldığı (%97,5) görülmektedir. Doğrudan doğruya sorumluluğu yerel yönetimlere verilmiş olan eylemler; "Yerel Akıllı Şehir Yönetişim Mekanizması ve

Organizasyon Oluşturulacak, İşlerliği ve Sürdürülebilirliği Sağlanacaktır (Eylem 11)", "Yerel Akıllı Şehir Mimarisi ve Veri Paylaşım Platformları Oluşturulacak, İşlerliği ve Sürdürülebilirliği Sağlanacaktır (Eylem 18)", "Ulusal ve Yerel Akıllı Şehir Açık Veri Platformları Oluşturulacak, İşlerliği ve Sürdürülebilirliği Sağlanacaktır (Eylem 19)" ve "Akıllı Şehir Bilgi Güvenliği Yönetişim Mekanizması ve Organizasyonu Oluşturulacaktır (Eylem 23)" olarak sıralanmaktadır. Diğer eylemlerin de büyük bir kısmı yerel yönetimlerle ilişkilendirilmiştir. Bu bakımdan akıllı kent olma yönünde hedef belirlemiş bir kent yönetiminin, bu strateji belgesinin de gösterdiği gibi hem sorumluluk alanının genişliği hem de ilgili eylemlerin çeşitliliği bakımından tüm belirlenmiş hedef ve eylemleri gerçekleştirebilme kapasitesine sahip olması gerekir.

Belgede yer alan eylemler kendi içinde kritiklik sıralamasına tabi tutulmuştur. Bu sıralamaya göre "çok yüksek kritik" düzeyinde 11 eylem yer almaktadır ve bunlar arasında; Kamu Değeri Yüksek Akıllı Şehir Projeleri Geliştirilerek Etkin Bir Şekilde Planlanması, Hayata Geçirilmesi ve Yaygınlaştırılması Sağlanacaktır (Eylem 5), "Akıllı Şehir Yatırımlarında Kaynakların Etkin ve Verimli Kullanımına Yönelik Bütüncül ve Planlı Bir Yatırım Ortamı Sağlanacaktır (Eylem 6), Akıllı Şehir Dönüşümünde Finansal Olarak Teşvik Edici ve Kolaylaştırıcı Ortam Oluşturulacaktır (Eylem 7)" olarak sıralanan eylemlerin yatırım, finans ve kamu değerine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu açıdan akıllı kentlerin yaşama geçirilmesi için en başta finans, yatırım ve kamusal konularının önemini bu strateji belgesi de dile getirmektedir. Ancak örneğin "Akıllı Şehirlere İlişkin Bütüncül Mali Yönetim Sağlanacaktır (Hedef 1.2)" hedefiyle ilgili Eylem 6'da ifade edilen "Bütüncül ve Planlı Yatırım Ortamı"nın sağlanması son derece önemli olmakla birlikte bunun yerelde nasıl gerçekleştirileceği belirsizdir. Ağ alt yapısı, bilgi güvenliği, personel yetkinliğinin artırılması gibi yatırım planlaması gerektiren alanlarda yerel yönetimlerin bu yönde nereden, nasıl ve hangi koşullarda kaynak tedarik edeceği belirlenmelidir. Nitekim strateji belgesinin oluşturulmasında mevcut durumun ortaya konulması için yapılan 327 yerel yönetimin katıldığı Akıllı Şehirler Yerel Yönetim Anketi'nde⁽³⁾ yerel gelirlerin belediye gelirleri, devlet destek ve teşvikleri, uluslararası ve ulusal hibelerden oluştuğu, yatırımların fayda, maliyet ve etki analizlerinin raporlanmadığı (% 74,62), yatırımların planlanması ve mükerrerliğin önlenmesi için koordinasyon sağlanmadığı (%64,83) ve son 3 yılda 327 yerel yönetim içerisinde 232'sinin akıllı kent çalışmaları için herhangi bir bütçe ayırmadığı bilgisi yer almaktadır. Diğer sorunlar ise akıllı kentlere ilişkin hukuki düzenlemelerin yeterli görülmemesi (% 62,8), kurumsal strateji ve planlama eksikliğinin olması (%54,74), politika yetersizliği (%60,55), idareler arası yetki çatışması (%86,54), yetkin insan kaynağının yetersizliği (%58,72), açık veri platformunun olmaması (%76,76), doküman, kılavuz ve rehber eksikliği (%62,38) şeklinde sıralanabilir.

Bu temel sorunlar ve gereksinimler bağlamında öncelikle kentin yönetsel yapısının ve yerel alt yapının güçlendirilmesi, bunun da yapılabilmesi için yatırım programı başlangıç ödeneklerinin, teşvik ve hibelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Akıllı kent olma yönünde stratejik bir tercihin bu kentlerin önüne konulması, kanımızca akıllı kent yaklaşımının sosyo-ekonomik gelişme ve kalkınma yönünde bir araç olmaktan çıkıp amaç haline dönüşmekte olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Dünya Akıllı kent uygulamaları ile ilgili eksikliklerin giderilmesi görevinin kent yönetimlerine ait olduğu söylenemez. Çünkü yerel yönetimlerin önemli oranda

(3) Anket verileri 2020-2023
Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve
Eylem Planı'ndan temin edilmiştir.

merkezi bütçeye bağımlı olduğu bilinen bir gerçektir ve böylesi bir söylemin asıl muhatabı merkezi yönetim olmalıdır. Özellikle bu kavrayış az gelişmiş bölgelerde gelişme sorunu yaşayan kentler için son derece önemlidir ve merkezi yönetimin kaynak tahsisi meselesini yeniden düşünmeye teşvik edebilir.

Akıllı kent yaklaşımının gelişme sorunu yaşayan kentlerde uygulanabilmesi için kaynakların adil dağıtımında sosyal adaletçi bir bakış açısının gerekli olduğu, yerinden yönetimin güçlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Araştırma sahamızda yer alan Bitlis, Bingöl, Kars ve Hakkari kentlerinin akıllı kent olma yolunda takip edecekleri izlencenin önünde yukarıda yer alan sorunlar engel teşkil etmektedir. Öncelikle bu sorunların aşılmasını sağlayacak mali ve teknik kapasite ile insan kaynağı kapasitesinin kent yönetimleri tarafından sağlanması yönünde bu ve benzer durumdaki kentlerin desteklenmeleri gereklidir. Bununla birlikte bu kentlerde alt yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

İmalat sanayi, sağlık, eğitim, gelir, yabancı yatırım, ihracat, alt yapı, istihdam, sivil katılım gibi sosyo-ekonomik gelişmiş göstergelerinde son sıralarda yer alan kentlerin öncelikle yatırım programlarından aldıkları ödeneklerin bu kentlerin sosyo-ekonomik gelişimini yükseltecek nitelikte artırılması ve bu ödeneklerin etkin bir izleme ve raporlama düzeninin sağlanması gerekmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan kentler genel olarak dağlık coğrafyalarda bulunmaktadır. Bu nedenle dağlık alan kalkınmasına yönelik politikaların ciddi biçimde ele alınması gerekmektedir. Akıllı kent yaklaşımının da bu politikalarla mutlaka bütünleştirilmesi son derece önemlidir.

Akıllı kent yaklaşımının gereklerinin yerine getirilmesinde gelişmişlik düzeyi yüksek olan illerin rahatlıkla kentsel alanlara bu uygulamaları yayabilmeleri ve sürdürülebilirliğini sağlamaları da ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınmalıdır. Çünkü hiçbir kentsel alanda homojen bir gelişmişlikten bahsedilemez. Bu bakımdan gelişmiş görünen yerlerin de kendi az gelişmiş sosyo-mekânsal içerikleri dikkate alınarak akıllı kent uygulamaları yürütülmelidir.

Kaynakça

- Aihemaiti, A. ve A. H. Zaim. 2018. "Ranking Model of Smart Cities in Turkey." *Anatolian Journal of Computer Sciences* 3 (2): 35-43.
- Akdamar, E. 2017. "Akıllı Kent İdealine Ulaşmada Açık Verinin Rolü." *Social Sciences Research Journal*, 6 (1): 45-52.
- Altunç, Ö. F. ve B. Şentürk. 2010. "Türkiye'de Özel Yatırımlar ve Kamu Yatırımları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı." *Maliye Dergisi*, 158: 531-546.
- Ateş, M. ve D. Erinsel Önder. 2019. "'Akıllı Şehir' Kavramı ve Dönüşen Anlamı Bağlamında Eleştiriler." *Megaron*, 4 (1): 41-50.
- Çetin, İ. ve M. Sevüktekin. 2016. "Türkiye'de Gelişmişlik Düzeyi Farklılıklarının Analizi." *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2 (2): 39-61.
- Devlet Planlama Teşkilatı. 2003. *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE)-2003*, Yayın No: DPT 2671, Ankara.
- Dünya Bankası Veritabanı. 2020. "World Bank Country and Lending Groups." Erişim tarihi: 10.12.2021. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>
- Egawa, A. 2013. *Will Income Inequality Cause a Middle-income Trap in Asia?*. Bruegel Working Paper 2013/06.

- Emlakkulisi. 2017. "Akıllı binalar Bitlis'in çehresini değiştirecek!" Erişim tarihi: 10.01.2021. <https://emlakkulisi.com/akilli-binalar-bitlisin-cehresini-degistirecek/520297>
- Eşiyok, M. A. 2012. "Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları." *Memleket Siyaset Yönetim* 7 (17): 200-248.
- Günel, F.E., A. Çağlar, S. G. Kangallı Uyar, O. Karadeniz ve M. E. Yeşilyurt. 2016. *Türkiye'de İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi*, Ankara: TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- HaberTürk, 2020. "Yüksekovalı gençler 'Akıllı durak' sistemini yaptı." Erişim tarihi: 10.01.2021. <https://www.haberturk.com/hakkari-haberleri/74704312-yuksekovali-gencler-akilli-durak-sistemini-yapti>
- Harvey, D. 2009. *Sosyal Adalet ve Şehir*, 3. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Manga, M. 2018. "Ekonomik Büyüme, Sanayileşme ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi: İnovasyon Temelli Çıkış Stratejileri Üzerine Ampirik Analizler." Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Mırghaemi, S. A. 2019. "Akıllı Kentler Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği." *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi* 12 (2): 37-46.
- Özpinar, E. ve E. Koyuncu. 2016. *Türkiye'de İnsani Gelişmişlik İller Arasında Nasıl Farklılaşıyor? 81 İl İçin İnsani Gelişmişlik Endeksi*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu.
- Paus, E. 2013. "Globalization and Middle Income Trap: A Capabilities-Based Approach with Focus on Latin America." *Challenges of The Middle-Income Countries. Seoul Debates 2013* içinde UNDP, Ministry of Foreign Affairs, South Korea Institute for International Economic Policy, 59-63. . Seoul: UNDP.
- Saracel, N. ve I. Aksoy. 2020. "Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum." *Social Sciences Research Journal* 9 (2): 26-34.
- Saraç, B. ve N. Alptekin. 2017. "Türkiye'de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Değerlendirilmesi." *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 13 (1): 19-49.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2018. *Yatırımların İllere Göre Dağılımı*. Erişim tarihi: 10.01.2021. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Yatirimlarin_illereGoreDagilimi_07112018.xlsx
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 2019. Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı 2020-2023. Erişim tarihi: 10.01.2021. <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. 2013. *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE)-2011*. Ankara.
- T.C. Kars Valiliği. 2017. "Akıllı Kent Kars." Erişim tarihi: 10.01.2021. <http://www.kars.gov.tr/akilli-kent-kars>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. 2019. *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE)-2017*, Sayı 3. Ankara.
- Tekkanat, S. S. ve H. Mermer. 2018. "Bir Planlama Sorunsalı Olarak Bölgelerarası Dengesizlik: Türkiye Örneği." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 (4): 91-106.
- Tsenkova, S. 2006. "Beyond Transition: Understanding Urban Change in Post-socialist Cities." *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe* içinde, der. S. Tsenkova ve Z. Nedović-Budić, 21-50. Leipzig: Physica-Verlag.
- Türkiye Bilişim Vakfı. 2016. "Türkiye Akıllı Şehirler Değerlendirme Raporu." Erişim tarihi: 10.01.2021. <https://www.tbb.gov.tr/download.php?dosya=storage/catalogs/0942782001572956872.pdf&dosyaAdi=turkiye-akilli-sehirler-degerlendirme-raporu-yayimlandi>
- TÜİK. 2016. "İllerde Yaşam Endeksi 2015." Erişim tarihi: 10.01.2021. <https://inev.org/wp-content/uploads/2016/05/2015-T%C3%9C%C4%B0K-%E2%80%9C%C4%B0llerde-Ya%C5%9Fam-Endeksi%E2%80%9D-yay%C4%B1nland%C4%B1.pdf>
- Varol, Ç. 2017. "Sürdürülebilir Gelişimde Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara'daki Belediyelerin Uygulamaları." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 26 (1): 43-58.
- Vu, K. ve K. Hartley. 2017. "Promoting smart cities in developing countries: Policy insights from Vietnam." *Telecommunications Policy* 42 (10): 845-859.
- Vural, H. 2020. "Bingöl'ün Yaşanabilir Kent Olma Yolunda Fiziki Problemleri ve Öncelikleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15 (10): 5008-5031.
- Yates, M. ve W. Cheng. 2002. *North American Markets: Predicting Metropolitan Growth*, Technical report, Centre for the Study of Commercial Activity. Toronto: Ryerson University.

An Evaluation of the Applicability of Smart City Strategy in Eastern Anatolian Cities in the Context of Regional Underdevelopment: The Case of Bingöl, Kars, Bitlis and Hakkari

Ahmet YAZAR*

Müge MANGA**

Suat TUYSUZ ***

* Department of Urbanization and Environmental Issues, Erzincan Binali Yıldırım University

** Department Of Economic Policy, Erzincan Binali Yıldırım University

*** Department Of Regional Geography, Erzincan Binali Yıldırım University

Abstract

Smart City is a new approach proposed to improve the quality of life of the city people today. In countries such as Turkey it is seen as a way out to overcome the problems caused by rapid urbanization. For this reason, this approach has been adopted as a national policy in the field of urbanization in strategy documents, decrees and circulars. However, Turkey is a country where regional disparities, especially in underdeveloped regions is situated in front of the administrative implementation of this policy proposals and socio-economic barriers. Because such policy proposals require institutional capacity, infrastructure, intercity cooperation, resource allocation and social awareness. In this direction, the aim of the study is to reveal the factors that make it difficult to implement this new policy proposal in cities under regional underdevelopment conditions. The data of the development indicators of the cities of Bingöl, Kars, Bitlis and Hakkari in the Eastern Anatolia Region, which has the characteristics of underdeveloped regions, were evaluated and the applicability of this policy proposal was analyzed based on the current situation and capacities of the cities. In order to reveal the socio-economic development difference of the research area, the data of 1996, 2003, 2011 and 2017 Socio-Economic Development Ranking Surveys, the Turkish Statistical Institute 2015 Living Index in Provinces and data obtained from different studies, 2020-2023 National Smart Cities Strategy and Action Plan It has been evaluated in the context of the objectives stated in. As a result, with a holistic approach, regional income distribution and resource allocation injustice should be eliminated and the structural character of regional inequalities should be eliminated from distortions that feed the continuity of inequality.

Submitted | Gönderim: 15.01.2021
Accepted | Kabul: 10.10.2021

Correspondence | İletişim:
ahmet.yazar@erzincan.edu.tr

doi: 10.5505/sjcrp.2021.62207

Keywords: Underdevelopment, socio-economic development, Smart cities

DİYARBAKIR SURIÇİ'NDE YENİDEN CANLANDIRMA STRATEJİLERİNİN YAŞAYANLAR PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şeyma US *

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ **

* Donatı Gayrimenkul Değerleme A.Ş., Diyarbakır.

** Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Konya Teknik Üniversitesi

Özet

Ekonomik, mekânsal ve sosyal değişimlere bağlı olarak farklılaşan yaşam biçimleri, tarihi kent merkezlerinde uyum, canlılık ve sürdürülebilirlik konularında önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Tarihi kent merkezlerinin köhneleşerek ticari canlılığını kaybetmesi, kullanıcıların alanı terk etmesi, önemli kültürel miras değeri taşıyan eserlerin kaybedilmesi, sosyal uyumsuzlukların ve ayrışmaların oluşması sorunlarının ortadan kaldırılmasında yeniden canlandırma stratejileri anahtar rol oynamaktadır. Bu makalenin amacı, Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda, yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerini yaşayanlar perspektifinden değerlendirmektir. Alanda yaşayan 381 katılımcıyla gerçekleştirilen anket verileri IBM SPSS Statistic 26 ve IBM AMOS 23 paket programları yardımıyla analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerle, yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkileri "Hizmet Değerlendirmeleri" ve "Bölge Değerlendirmeleri" olarak iki ayrı ölçek bakımından Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile değerlendirilmiştir. Sonuçta hizmet ve bölge değerlendirmelerinin arasında pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Suriçi'nde yaşayanların hizmetler hakkındaki fikirleri olumsuzlaşmaya başladığında bölge hakkındaki fikirleri de aynı şekilde olumsuz yönde değişmeye, verilen hizmetleri yeterli bulma yönündeki tutum arttıkça bölge değerlendirmeleri de pozitif olmaya başlamaktadır. Makale ile Suriçi Kentsel Sit Alanı yeniden canlandırma stratejileri için öneriler geliştirilmiştir.

Submitted | Gönderim: 03.02.2021
Accepted | Kabul: 26.10.2021

Correspondence | İletişim:
nssag@ktun.edu.tr

doi: 10.5505/sjcrp.2021.62207

Anahtar Kelimeler: Yeniden canlandırma, Kentsel sit alanı, Faktör analizi, Diyarbakır Suriçi

GİRİŞ

Tarihi kent merkezleri, kentlerde ekonomik, sosyal ve mekânsal değişimlere bağlı olarak farklılaşan yaşam alışkanlıkları ve tercihleri ile uyum sağlayamama, canlılıklarının azalması ve cazibe niteliklerini kaybetme, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin yetersizliği, bakımsızlık, düşük gelir grubu ve göç ederek gelen halkın yaşam alanı haline gelme gibi nedenlerle köhneleşme ile karşılaşabilmektedir.

Clark'a (1989) göre, tarihi kentsel alanlarda çürüme, eskime, suç, ırksal gerginlik, kitlesel işsizlik ve kentsel hizmetlerin sunumunda düşen standartlar, sosyal yaşamdaki genel ve köklü bir bozulmanın rahatsız edici göstergelerinden bazılarıdır. 1980'lerin başından itibaren ve özellikle 2000 sonrasında, kentlerdeki tarihi alanlarda bu problemlerin çözülmesi, köhneleşme ile karşılaşan alanların gerekli niteliklere kavuşturulması, rekabet avantajını sürdürebilmesi ve ekonomik talep değişikliklerine uyum sağlaması için yeniden canlandırma çalışmalarına gereksinim oluşturmuştur (Clark ve Wise 2018; Thomas ve Bramley 2000).

Günümüzde gerçekleştirilen kentsel yeniden canlandırma projeleri, kentlerin ekonomik gelişmelerine olan katkısının anlaşılması ile çoğunlukla tarihi ve kültürel mirası ön plana çıkarma stratejilerini içermektedir (Zeybek Çetin ve Özbek Sönmez, 2014). Kültürel mirasın ve tarihi dokuların korunması, dünyadaki farklı ülkelerin yeniden canlandırma endişelerinin önemli bir gerekçesini oluşturmaktadır (Taherkhani, Hashempour ve Lotfi 2020). Tarihi alanlar için kültürel mirasın korunması ve yönetimi de özellikle önemlidir. UNESCO, Dünya Mirası bağlamında, kentsel alanlara ilişkin özellikle kültürel mirasın, kültürel peyzaj alanlarının yönetimi ve korunmasına yönelik yaklaşımlar ve kararlar almaktadır. Tarihi kentsel doku için üretilmiş kentsel canlandırma projeleri, kentsel gelişimin çok yönlü doğası ile uyumlu olmalı, geçmişi, bugünü ve geleceği göz önünde bulundurmalı, kültürel ve doğal ortamlardan faydalanarak tüm bölge sakinlerinin ve kullanıcıların etkileşimini dikkate almalı, ihtiyaçlarına cevap vermelidir (Wise ve Jimura 2020). Tarihi kentsel dokuların sunduğu hizmetler ile çağdaş ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluğun uzlaştırılabildiği yeniden canlandırma süreci, karmaşık bir süreçtir. Çünkü bu programlarda tarihi kentsel dokunun, ekonomik işlevler ve sosyal yapı ile birlikte ele alınması gereklidir (Doratlı 2005; Rahbarianyazd 2014). Tarihi dokuların korunması, bu tarihi alanlara anlam veren yerel nüfustan ayrı tutulamaz. Tarihi bir kentsel alanı yeniden canlandırma programında başarının bir önkoşulu mevcut sakinlerin sürece katılımının sağlanmasıdır (Donnison 1993; Steinberg 2008).

Bu noktada, bu makale yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, ekonomik ve sosyal etkilerini yaşayanlar perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, tarihi kentsel alanlarda, yeniden canlandırma stratejileri için yaşayanlar penceresinden belirlenen sorunların, Diyarbakır Suriçi için çözüm önerilerini geliştirecek bir çerçeve oluşturulmuştur. Makale iki ana sorunun yanıtını bulmak üzerine kurgulanmıştır. Suriçi'nde yaşayanların bakış açısına göre yapılan yeniden canlandırma stratejilerinin fiziksel, ekonomik ve sosyal etkileri nelerdir? Bu etkilerin aralarında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Bu soruların yanıtını bulmak üzere öncelikle yeniden canlandırma kavramı, hedefleri, hedeflere erişebilmesine yönelik kriterlere ilişkin literatür araştırması gerçekleştirilmiştir. Ardından elde edilen bilgilerin sentezlenmesi ile UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçelerini de içine alan Suriçi Kentsel Sit Alanında yeniden canlandırma stratejilerinin etkileri ele alınmıştır. Yaşayanlar perspektifinden yapılan değerlendirmeler sonucunda Diyarbakır Suriçi yeniden canlandırma uygulamalarına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

YENİDEN CANLANDIRMA KAVRAMI

Beauregard ve Holcomb (1981)'a göre kentsel yeniden canlandırma, kullanıcılar ve yatırımcılar için artık çekici olmayan, gerileme sürecindeki alanlara yeni ekonomik aktiviteler getirilmesidir. Tiesdell, Oc ve Heath (1996)'e göre canlandırma, tarihi mahallelerin dokusunun sunduğu hizmetler ile çağdaş ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluğun uzlaştırılabileceği bir süreçtir.

Yeniden canlandırma projelerinin amaçları, (i) temel fiziki ve ekonomik altyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi; (ii) harap olmuş konutların rehabilitasyonu, gecekonduların tasfiyesi ve kültürel mirasın uyarlanabilir yeniden kullanımını teşvik eden mirasa duyarlı imar düzenlemeleri; (iii) mevcut binaların rehabilitasyonunun desteklenmesi için finansman mekanizmalarının geliştirilmesi, yeni ticaret birim ve konutların inşaaı; (iv) küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve kültürel miras alanının genel ekonomik gelişimini desteklemek için finansman sağlanması; ve (v) çok paydaşlı canlandırmanın yönetimi için kapasite geliştirilmesidir (Steinberg 2008). Yeniden canlandırma, kentsel dokuların sosyo-ekonomik gelişimi için önemli bir araçtır (Alpopi ve Manole 2013; Jaszczak vd. 2021). Kentsel yeniden canlandırma projeleri, yaşayanların ve alanın sosyo-ekonomik gelişimi sağlanırken, soylulaştırmanın (McCartneyetal 2017) yanı sıra yer değiştirme (Kearns ve Mason 2015) ve sosyal tabakalaşmaya (McCartney vd. 2017; Kearns ve Mason, 2015) neden olma eğilimine (Buregeya, Loignon ve Brousselle 2020) karşı, olumsuz sonuçları dengelemek için özellikle nüfus ihtiyacına göre kaynakları tahsis etmeli ve böylece alan bazlı eşitsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunmalıdır (Buregeya, Loignon ve Brousselle 2020). Kentsel yeniden canlandırma projelerinin nihai hedefleri, genişletilmiş ekonomik kalkınma, yaşayanlar için iyileştirilmiş yaşam kalitesi ve kültürel mirasın korunmasıdır (Steinberg 2008).

Literatürde yeniden canlandırma ile ilgili olarak; kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli rolü olduğunu (Sohmer ve Lang 1998), bölgedeki durgunluğu azalttığını, fiziksel yapıyı değiştirdiğini (Özus ve Dökmeci 2005; Aigwi vd. 2019; Taherkhani, Hashempour ve Lotfi 2020.) sosyal yapıda önemli değişikliklere neden olduğunu (Sohmer ve Lang 1998; Atkinson 2000; Dutton 2003) gayrimenkul değerleri üzerinde ve ekonomik gelişimde de olumlu etkisi olduğunu (Sohmer ve Lang 1998; Ergün ve Dünder 2004; Özus ve Dökmeci 2005; Taherkhani, Hashempour ve Lotfi 2020) vurgulayan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan çıkarılan ortak sonuç tarihi kentsel alanların yeniden canlandırılmasının ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutları ve etkilerinin olduğu şeklindedir.

Yeniden canlandırmanın tarihi kentsel alanlarda oluşturacağı etkilerin başarı faktörlerini ve göstergelerini belirlemeye yönelik olarak da literatürde farklı çalışmalar bulunmaktadır. Makale kapsamında, bu farklı çalışmalardan yeniden canlandırmanın etkilerini değerlendirmeye odaklanan bazı çalışmalar ve çalışmalarda kullanılan göstergeler aşağıda kısaca değerlendirilmiştir.

Falk (1978), Birleşik Devletler ve İngiltere'de yeniden canlandırma projelerini incelediği çalışmada dönüşüm sürecinin başarılı olmasında yedi faktörün etkili olduğunu belirtmektedir. İlk faktör, insanları harekete geçmeye yönlendiren bir vizyona sahip olmaktır. İkinci faktör, potansiyel talebin nereden geleceğini ve hangi kullanımların uygun olduğunu anlamak için sezgi kullanmaktır. Üçüncü faktör, farklı ihtiyaçlar ve talepler arasında bir denge oluşturan planlar tasarlamaktır. Dördüncü faktör, cesur girişimcilerin bulunmasıdır. Beşinci faktör, projelerin yatırımcıları yönlendirmek için yeterli getiri sağlamasıdır. Altıncı faktör, organizasyondur, çok sayıda insanı harekete geçirme ve desteklerini

sürdürme kapasitesidir. Yedinci faktör, sorunları bir fırsat olarak görme, vizyonları güvenilir ve düzenli bir şekilde eyleme dönüştürülebilirlik becerisidir (Falk 1978). Oruç (2005), Falk (1978)'in çalışmasından faydalanarak, yeniden canlandırma kavramının başarı göstergelerini fiziksel boyutta; denge, ulaşılabilirlik ve sürdürülebilirlik, ekonomik boyutta; ekonomik canlılık, sosyo-kültürel boyutta; farkındalık ana başlıklarıyla değerlendirmiştir. Öncel (2016), yeniden canlandırma ilkelerini mekânsal ilkeler, ekonomik ilkeler ve sosyo-kültürel ilkeler olmak üzere üç başlıkta incelemiştir. Mekânsal ilkeler kent dokusunun korunmasına yönelik, ekonomik ilkeler geleneksel ticaretin korunması ve ticari fonksiyonlarla desteklenmesine yönelik, sosyo-kültürel ilkeler yerel halka yönelik stratejiler içermektedir. Uğur ve Giritlioğlu (2006) ise tarihi kent dokularında üretilen projelerde yerel halkın temel özelliklerinin projeleri yönlendirdiğini belirterek kullanıcı özelliklerini üç başlıkta ele almışlardır. Buna göre, çevrenin değerlendirmesine ilişkin özellikler; işlevsel özelliklerin devamlılığı, sosyal donatıların kullanımı ve dağılımları, teknik altyapı olanakları, sosyal yapının özelliği, ulaşım olanakları, kültür ve tabiat varlıklarının korunması gibi konuları kapsar. Ekonomik yapıya yönelik özellikler, kullanıcıların tarihi kent dokusu ile ekonomik ilişkilerinin açıklanmasına yönelik konuları kapsar. Kültürel yapıya yönelik özellikler, tarihi kent dokusunu kullanmaya yönelik davranışları kapsar (Uğur ve Giritlioğlu 2006).

Yeniden canlandırmanın başarılı olabilmesi için müdahalenin yapılacağı alana ve yerel özelliklere dayalı olarak farklı yaklaşımlar geliştirilmesi gereklidir (Evans 1997; Yoh ve Sing 2016). Yeniden canlandırmada kullanıcıların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı, yaş grubu, eğitim durumu gibi nitelikleri nedeniyle oluşan farklı ihtiyaç ve eğilimleri söz konusudur. Bu eğilimler yere, zamana ve tüketim şekline bağlı olarak kullanıcı tercihlerini değiştirmekte, bu durum mekânın kullanım biçimini de değiştirmektedir. Bu makalede, yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerini yaşayanlar perspektifinden değerlendirmek için Falk (1978), Oruç (2005), Öncel (2016) ve Uğur ve Giritlioğlu (2006)'nın çalışmalarından sentezlenerek oluşturulan başarı göstergeleri çerçevesinde hazırlanan anket çalışmasından faydalanılmıştır. Yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal etkisinin başarısı için; rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktiviteler, sağlık, eğitim ve ticari faaliyetler ile konut gibi farklı kullanım çeşitliliğinin sağlanması; kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması, bakımsız ve güvensiz sokak ve otopark sorunlarının iyileştirilmesi; ulaşılabilirlik ve erişilebilirliğin sağlanması göstergelerinin varlığı tartışılmıştır. Ekonomik etkisinin başarısı için; ticari canlılığın sağlanması, yaratıcı ticari faaliyetlere sahip sektörler, turizm, geleneksel zanaat endüstrisi ve yenilikçi ürünlerin üretimi yoluyla yerel ekonominin güçlendirilmesi; ekonomik destek sağlanması, gece ekonomilerini geliştirmesi; emlak piyasasında olumlu değişimlerin yaşanması göstergelerinin varlığı tartışılmıştır. Sosyal etkisinin başarısı için; sosyal süreçlerin çözümlenmesi, yerel kültürün ve imajın güçlendirmesi, alanda yaşamaya ilişkin memnuniyet düzeyinin artırılması, katılımın sağlanması, kullanıcılara ve yaşayanlara yönelik taleplerin belirlenmesi, farkındalık oluşturulması, sosyal uyumun sağlanması, güvenli yaşam alanlarının oluşturulması göstergelerinin varlığı tartışılmıştır. Anket ve göstergeler ilişkisi yöntemi bölümünde Tablo 1'de ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bu kapsamda makalenin, Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanında, yaşayanlar perspektifinden yapılacak değerlendirmeler için belirlenen göstergeler ışığında mevcut durumun tartışılması ve sorunların çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi ile yeniden canlandırma stratejilerine yön verebileceği düşünülmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Makale, literatür araştırması ve saha çalışması olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Bir önceki bölümde aktarılan literatür araştırması sonrasında saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Makalenin materyalleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Sur Belediyesi ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan elde edilen plan dokümanları; saha araştırmasından edinilen bilgi ve dokümanlar ve anket çalışmasıdır.

Makalenin saha çalışmasında öncelikle, Suriçi Kentsel Sit Alanı planlama deneyimleri aktarılarak, yeniden canlandırma stratejileri ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Ardından, yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerini ve aralarındaki ilişkileri inceleyebilmek için Diyarbakır Suriçi'nde yaşayanlarla yeniden canlandırmada başarı faktörleri ve göstergeleri ışığında hazırlanan anket gerçekleştirilmiştir. Burada kullanılan göstergeler ve anket soruları ile ilişkisi Tablo 1. ve 2.'de yer almaktadır.

Anket 4 bölümden oluşmaktadır. Ankette, birinci bölümde kullanıcılara yönelik genel bilgiler (8 soru), ikinci bölümde mekânsal (8 soru), üçüncü bölüm ekonomik (5 soru) ve dördüncü bölüm ise sosyal yapıya yönelik (11 soru) göstergelere odaklı toplam 31 soru bulunmaktadır.

Değerlendirme	Göstergeler	Anket sorusu *
Mekânsal etkisinin başarısı için	Rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktivitelerin varlığı	Mekansal 2. soru
	Sağlık, eğitim ve ticari faaliyetler ile konut gibi farklı kullanım çeşitliliğinin sağlanması	Mekansal 1-2. sorular
	Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması	Mekansal 1-2-6-7-8. sorular
	Bakımsız ve güvensiz sokak ve otopark sorunlarının iyileştirilmesi	Mekansal 3-5. sorular
	Ulaşılabilirlik ve erişilebilirliğin sağlanması	Mekansal 1-2-5. sorular
Ekonomik etkisinin başarısı için	Ticari canlılığın sağlanması, yaratıcı ticari faaliyetlere sahip sektörler, turizm, geleneksel zanaat endüstrisi ve yenilikçi ürünlerin üretimi yoluyla yerel ekonominin güçlendirilmesi	Ekonomik 1-3. sorular
	Ekonomik destek sağlanması, gece ekonomilerini geliştirmesi	Ekonomik 1-2-3-4. sorular
	Emlak piyasasında olumlu değişimlerin yaşanması	Ekonomik 5. soru
Sosyal etkisinin başarısı için	Sosyal süreçlerin çözümlenmesi	Sosyal 2-3. sorular
	Yerel kültürün ve imajın güçlendirilmesi	Sosyal 7. soru
	Alanda yaşamaya ilişkin memnuniyet düzeyinin artırılması	Sosyal 1-9. sorular
	Katılımın sağlanması	Sosyal 8. soru
	Kullanıcılara ve yaşayanlara yönelik taleplerin belirlenmesi	Sosyal 4-5-6-10. sorular
	Farkındalık oluşturulması	Sosyal 4-6-7. sorular
	Sosyal uyumun sağlanması	Sosyal 3.soru
Güvenli yaşam alanlarının oluşturulması	Sosyal 9. soru	

Tablo 1: Yeniden canlandırmanın başarı göstergeleri ve anket soruları ile ilişkisi

(*) Mekansal, ekonomik ve sosyal etkiler ile ilgili sorular Tablo 2. İlk sütununda yer almaktadır.

Tablo 2: Ankette yer alan 5'li likert tipi maddeler

Mekansal 1	Sur içinde evinizin/işyerinizin bulunma sebebi nedir?	1. Eve/işe yakınlık 2. Alışveriş olanaklarına/müşteriye yakınlık 3. Tarihi dokunun etkisi 4. Ekonomik duruma uygunluk 5. Akrabalara/benzer iş kollarına yakınlık
Mekansal 2	Aşağıda belirtilen kullanımların yeterlilik durumlarını değerlendirir misiniz?	6. Eğitim hizmetleri 7. Sağlık hizmetleri 8. Sosyo-kültürel hizmetler 9. Ticari olanaklar 10. Toplu taşıma imkanları 11. Park ve yeşil alan düzenlemeleri 12. Yaya yolları 13. Engellilere yönelik düzenlemeler 14. Çevre-sokak temizliği 15. Çevre-sokak düzenlemeleri
Mekansal 3	16. İş yeriniz/ evinizin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma durumunu belirtir misiniz?	
Mekansal 4	17. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnun musunuz?	
Mekansal 5	İşyerinizin veya evinizin hangi alanlara yakın olmasını istersiniz?	18. Toplu taşıma güzergahı 19. Alışveriş alanlarına 20. Kültür, sanat ve spor merkezleri 21. Parklar, yeşil alanlar
Mekansal 6	Sur içinin beğenilen özellikleri nelerdir?	22. Komşuluk ilişkilerinin iyi/samimi olması 23. İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi 24. Yapıların görselliği- tarihi niteliği mahalleye ayrıcalık veriyor, kimlik katıyor 25. Kira/satın alım bedellerinin düşük olması 26. Sokak sağıklaştırma ve canlandırmaya yönelik destekler
Mekansal 7	Sur içinin beğenilmeyen özellikleri nelerdir?	27. Yapı kalitesinin kötü olması 28. Huzursuz edici/güvensiz bir çevre olması 29. Tarihi dokunun harap edilmesi 30. Yapı ve insan yoğunluğu açısından çok yoğun bir çevre olması
Ekonomik 1	31. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünüyor musunuz?	
Ekonomik 3	32. Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyor musunuz?	
Ekonomik 4	33. Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu mu?	
Sosyal 1	34. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun musunuz?	
Sosyal 2	35. Mekânın kullanımında eşitlik olduğunu düşünüyor musunuz?	
Sosyal 3	36. Farklı kültürel yapılar arasında uyum var mı?	
Sosyal 4	37. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekliyor musunuz?	
Sosyal 5	38. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli buluyor musunuz?	
Sosyal 6	39. Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları yaşanılabilirliği arttırmakta yeterli mi?	
Sosyal 7	40. Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli buluyor musunuz?	
Sosyal 8	41. Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli buluyor musunuz?	
Sosyal 9	Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?	42. Müşteri kitlesi/yaşayanlar azalmıştır
Ekonomik 5		43. Suriçi'nde gayrimenkul Satış/alım/kiralama değerleri azalmıştır
Sosyal 9		44. Suç olaylarında azalma olmuştur
		45. Bölge güvenli hale gelmiştir
		46. Canlandırma çalışmaları hızlanmıştır
Sosyal 10	47. Yerel yönetimlerin halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projeleri var mıdır?	

Ankette kullanıcılara yönelik genel bilgiler içeren ilk 8 soru, mekânsal değerlendirmelerin 8. (Suriçi'nde hangi yapılar hafızanızda canlanmaktadır?), ekonomik değerlendirmelerin 2. (İşyeriniz/ evinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?) ve sosyal değerlendirmelerin 11. (2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ev ve işyerlerinin hasar görme durumu, bölgeyi terk etme ihtimali hakkında bilgi verir misiniz?) sorusu haricindeki diğer tüm sorular 5'li likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmıştır.

2019 yılı Kasım ayında 381 katılımcıyla anket yapılmıştır. 2018 yılı Diyarbakır Suriçi nüfusunun 42.157 kişi olması sebebiyle +/-0.05 örneklem hatası dikkate alınarak yapılan anket analizleri IBM SPSS Statistic 26 ve IBM AMOS 23 paket programlarında gerçekleştirilmiştir. Ankette bulunan her bir maddeye ait verilen cevapların, frekans ve yüzde istatistikleri elde edilmiştir. Ankette Suriçi'ndeki yaşamı ve yapılan canlandırma uygulamalarına dair memnuniyeti irdeleyen 5'li likert tipi maddelere (Tablo 2) Cronbach Alpha analizi uygulanmıştır. Cronbach Alpha katsayısı 0,7 ile 0,9 aralığında olduğunda güvenilirliği iyi seviyededir (Streiner 2003). Yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre memnuniyet ve yeterlilik ölçen likert tipi sorulardaki toplam 47 maddenin güvenilirlik oranı ($\alpha=0,845$) iyi seviyededir (Tablo 3).

Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
47	0,845

Tablo 3: Güvenilirlik analizine dair sonuçlar

Yeniden canlandırma stratejilerini değerlendirmeye en yakın soru grubu donatı alanlarının yeterliliğine yönelik hizmetlerin değerlendirildiği sorular olması sebebi ile bu soru grubu, hizmet değerlendirmesi olarak bütüncül ele alınmıştır. Anketin diğer sorularında da ticaret, turizm vb. canlılık katacak fonksiyonlar, güvenlik, memnuniyet, yaşam kalitesi, geleneksel dokunun durumu gibi bölgenin özelliklerinin değerlendirildiği sorular olduğu için bu sorular da bölgesel değerlendirmeler olarak adlandırılmış ve kendi içinde mekânsal, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç alt boyuttan oluşturulmuştur.

Öncelikle Bölge Değerlendirmeleri ve Hizmet Değerlendirmeleri için ankete Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizleri uygulanarak, anketlere ait uyumlu maddeler tespit edilmiştir.

Faktör analizi, testten elde edilen sonuçların testin ölçmeyi amaçladığı şeyi ölçüp ölçmediğini aramaktadır (Büyüköztürk 2002). Ölçülen bir kavramın göstergeleri tutarlı, anlamlı ve homojen olmalıdır. Faktör analizinin temel amacı boyut indirgemeyi sağlamaktır. Boyut indirgemek için en yaygın uygulama olan Açıklayıcı Faktör Analizinin (AFA) amacı veri setini küçültüp daha kolay bir şekilde açıklanabilir hale getirilmesidir (Brown 2009). Boyut indirgemek ve kavramı doğrulamak için kullanılan diğer faktör analizi de Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)'dir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem ve Bartlett Küresellik Testi ile veri setinin faktör analizi için uygunluğu ölçülmüştür. Bartlett Küresellik testi ise ifadeler arası korelasyon matrisini genel olarak inceleyerek, istatistiki olarak anlamlılığını ölçmektedir. Bartlett Küresellik testine göre ki-kare değeri $p<0,01$ düzeyinde olduğunda anlamlıdır. Son adım olarak KMO Örneklem Uygunluk Ölçümü değeri ölçülmüştür. Faktör analizinin uygun olması için KMO testinin değerinin 0 ile 1 aralığında olması gereklidir (Yaşlıoğlu 2017). AFA'da faktör elde etme metodu olarak Temel Bileşenler Analizi, rotasyon metodu olarak ise Varimax kullanılmıştır. Ardından ölçek ve alt boyutlarına güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Güvenilirlik, Cronbach Alpha katsayısına göre değerlendirilmiştir. Geçerlilik ve güvenilirlik oranları yeterli bulunan ilgili

maddelerin cevaplarının aritmetik ortalamaları alınarak, anket puanları hesaplanmıştır. Puanların basıklık ve çarpıklık değerlerine göre, -2 ve +2 arasında olan değerler, normal dağılıma uygun olarak kabul edilmektedir (Karagöz 2016). Normal dağılıma uygun görülen anket puanları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon testi kullanılarak incelenmiştir. Normal dağılım görülmediğinde ise parametrik olmayan Spearman korelasyon testi tercih edilmiştir. Yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır. Bölge ve hizmet değerlendirmeleri için AFA ve DFA sonuçları "Saha Çalışması" bölümünde aktarılmıştır.

Tüm bu anket verilerinin analizleri sonrasında Suriçi'nde, hem Hizmet ve Bölge Değerlendirmeleri ile Alt Boyutları Arasındaki ilişkiler, hem de her ikisinin mekânsal, ekonomik ve sosyal değerlendirmeleri arasındaki ilişkiler çerçevesinde değerlendirilerek yeniden canlandırma stratejilerinin etkileri tartışılmıştır.

SAHA ÇALIŞMASI

Suriçi Kentsel Sit Alanına yönelik genel bilgiler ve yeniden canlandırma süreci

Diyarbakır birçok medeniyetin yaşadığı Mezopotamya'nın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır, Diyarbakır-Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 bölgesinde yer almaktadır. 2019 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Diyarbakır nüfusu 1.756.353'tir ("Diyarbakır İli Haritası"). Suriçi Kentsel Sit Alanı Diyarbakır'ın Sur merkez ilçesinde kentin doğusunda kalan Dicle Nehrine yakın konumdadır (Şekil 1). Diyarbakır surları, kalesi ve burçlarıyla birçok uygarlığın kültürünü içinde barındıran, dünya tarihi açısından önemli bir miras niteliğindedir. 2019 verilerine göre Sur ilçe nüfusu 106.108 kişi, Suriçi kentsel sit alanı nüfusu ise 38.156 kişidir ("İstatistiklerle Diyarbakır 2018"). Suriçi Kentsel Sit Alanının büyüklüğü 158 hektardır.

Diyarbakır surlarının uzunluğu 5.5 kilometre olup doğu-batı uzunluğu yaklaşık 1700 metre, güney-kuzey uzunluğu yaklaşık 1300 metredir. Surlar içkale ve dış

Şekil 1: Suriçi Kentsel Sit Alanının Diyarbakır içindeki konumu (uydu görüntüsü üzerinden hazırlanmıştır)

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Diyarbakır Suriçi'nde Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Yaşayanlar Perspektifinden Değerlendirilmesi"
Şeyma Us, Neslihan Serdaroğlu Sağ

kale olarak ayrılır. Dış kalenin kuzeyinde Dağ Kapı, güneyinde Mardin Kapı, doğusunda Yeni Kapı ve batısında Urfa Kapı olmak üzere dört kapısı bulunmaktadır. Suriçi, kuzey-güney ve doğu-batı yönlü iki yol ile dörde bölünmüştür. Yolların kesişim noktasında, Suriçi'nin en büyük camisi olan Ulu Cami bulunmaktadır. Diğer dini yapılar, hamamlar ve hanlar sur içinde dağılmış konumdadır (Özel 2018) (Şekil 2).

Şekil 2: (Solda) Ulucami, (Ortada) Dört Ayaklı Minare, (Sağda) Vahap Ağa Hamamı (Kişisel arşiv, 2019).

Suriçi planlama sürecine ilk adım 1865 yılında atılmıştır. Kent 1936 yılına kadar Suriçi'nde gelişmiş 1936 yılından sonra ise kent planlarının da etkisiyle sur dışına doğru yer seçmeye başlamıştır. 1950-1980 yılları arasında sur dışına yerleşimin taşarak yüksek katlı binalar inşa edilmeye başlamasıyla, Suriçi'nde oturan halk sur dışında yapılan yeni konutlara doğru yer değiştirmiş, geleneksel konutlara yeni yerleşenlerin eklemeleriyle de geleneksel konutlar bilinçsiz kullanılmıştır (Şekil 3). Kırsaldan kente yaşanan göçlerden dolayı nüfusun artmasıyla kaçak yapıların yapılması, çarpık kentleşme ve koruma gibi sorunlarının oluşması sonucunda, sorunların çözülmesi için plan kararlarıyla korumaya ilişkin düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Özel 2018).

Şekil 3: Uyumsuz yapılaşma ve çöküntü bölgelerinden görünüm (Kişisel arşiv, 2020).

1988 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile Suriçi İçkale dahil olmak üzere Kentsel Sit Alanı ilan edilmiş ve 1990 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı onaylanmıştır.

1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planında, sur diplerinde yer alan kaçak yapılaşmaların yıkılması ve surların içeriden ve dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrenmesi öngörülmüştür. Ancak, planla bu durumun önüne geçilememiş, Koruma Amaçlı İmar Planı amaçlarına ulaşamamıştır (Durak 2014).

2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu öncesinde hazırlanan önemli projeler ile Suriçi'nde kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır.

Suriçi dönüşüm çalışmaları kapsamında, Suriçi Kentsel Sit Alanı koruma bandı içinde yer alan gecekonduların temizlenmesi için 2007 yılında "Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı Kentsel Yenileme (Gecekonduların Dönüşümü) Projesi (İçkale Kentsel Dönüşüm Projesi)" ve 2008 yılında "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey

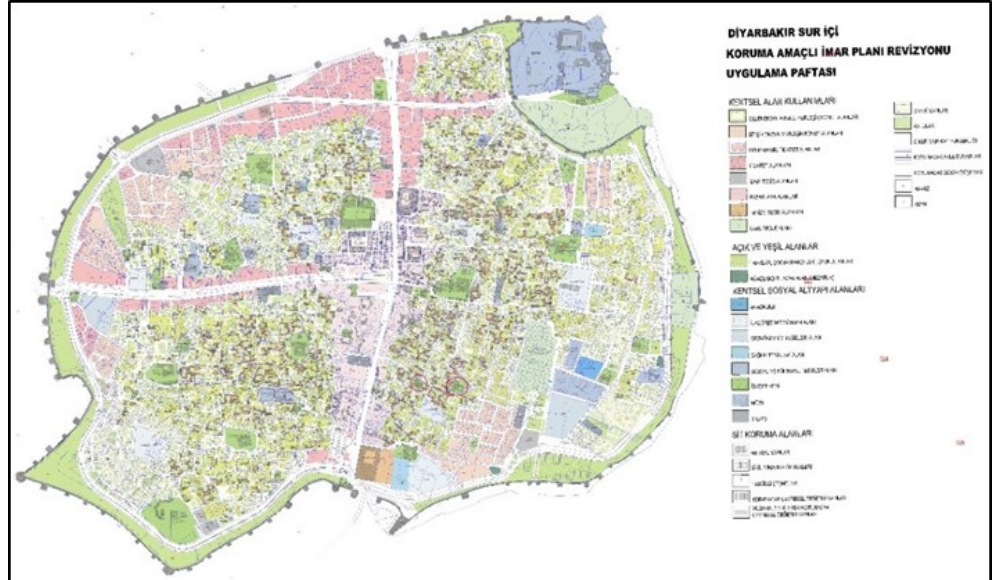
Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi" hazırlanmıştır (Şekil 4). Proje sürecinde İçkale'de tarihi Roma Hamamı ve amfi tiyatro kalıntılarının bulunmuş olmasının etkisiyle Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyon kararı alınarak, kentsel dönüşüm projesi durdurulmuştur (Çatalbaşı 2011).

Şekil 4: (Solda) İçkale Kentsel Dönüşüm ve (Sağda) Alipaşa ve Lalebey Mahallesi kentsel yenileme alanları güncel görüntüleri (Kişisel arşiv, 2020)

2010 yılında Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu yapılmıştır (Şekil 5). 2010 Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonunun, 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Kararlarından farkı, Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda revizyon plana kadar tescillenmemiş tescile değer yapıların tescillenerek korunmasına ilişkin alınan karardır. 2010 Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonunda Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda tarihi dokunun korunmasına ilişkin alınan kararların yanında, turizmin canlandırılmasına yönelik kararlar da yer almaktadır (Çatalbaşı 2011).

Şekil 5: Suriçi Kentsel Sit Alanı 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu (Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2019)

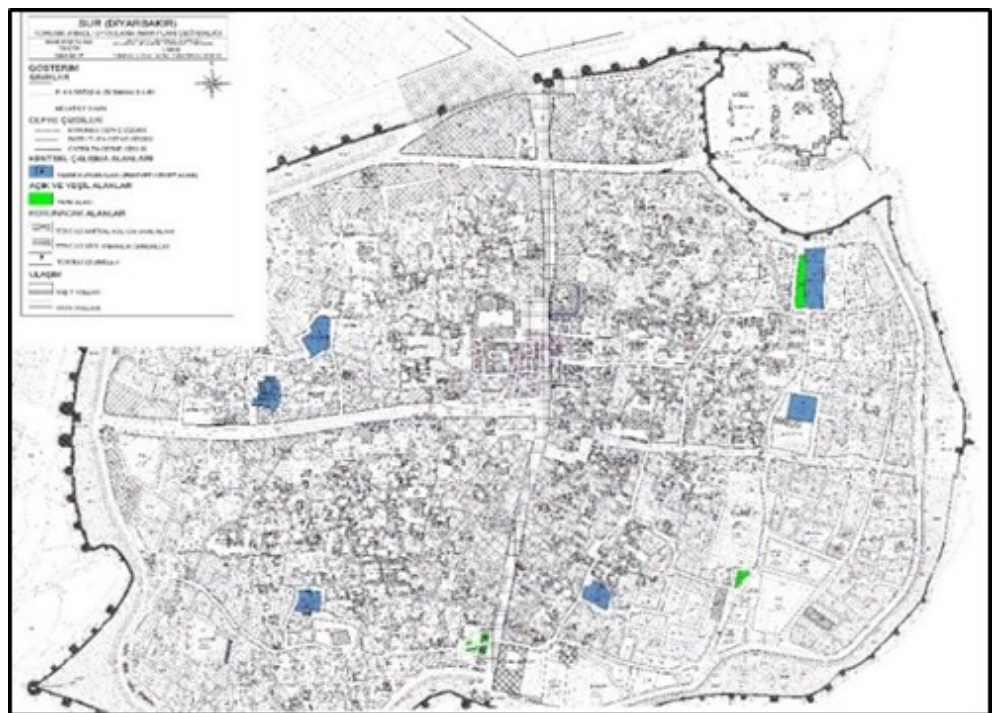
Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın çöküntü bölgesi haline gelmesi ve aynı zamanda yapıların can ve mal kaybı riski taşıması nedenleri ile Suriçi Kentsel Sit Alanı 22/10/2012 tarih ve 3900 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında Riskli Alan ilan edilmiş olup 04/11/2012 tarih ve 28457 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Riskli Alan ilanının ardından, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından tarihi dokuyu tehdit eden afet riskli yapıların mevcut durumunun değerlendirilmesi/kamulaştırılması/yıkılması/yenilenmesi, tarihi dokuların sağlıklılaştırılması ve korunmasına yönelik Master Plan Uygulama Rehberi hazırlanarak yenileme, iyileştirme ve dönüşüm ilişkin projelerine yönelik ilke ve stratejiler belirlenmiştir (Karaaslan 2018).

Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri 2000 yılında UNESCO Geçici Miras Listesinde yer almıştır. 28 Haziran-8 Temmuz 2015 tarihlerinde Almanya'nın Bonn kentinde düzenlenen UNESCO 39. Dünya Miras Komitesi Toplantısında "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı" Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girerek tescillenmiştir ("Diyarbakır Kültürel Miras Projeleri Broşürü").

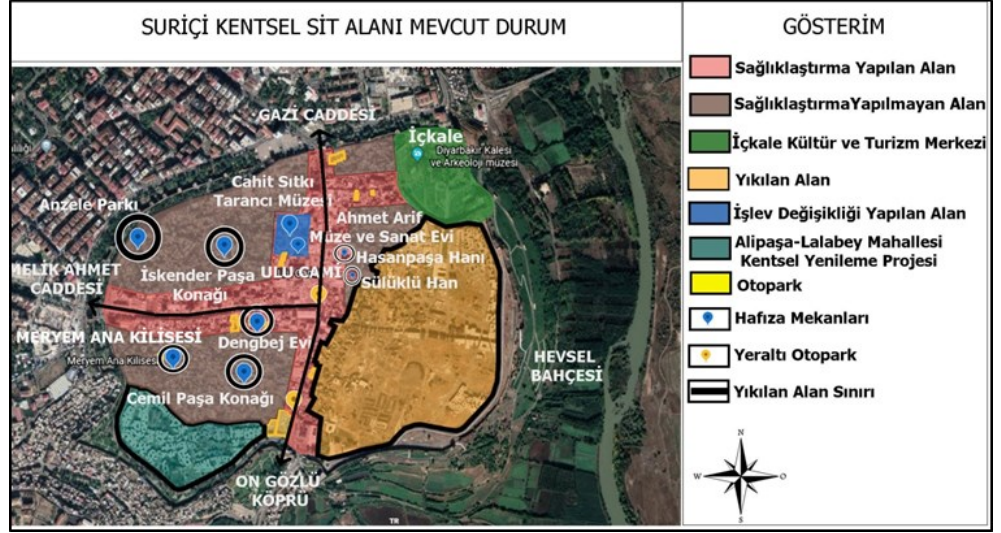
2015 yılının sonlarına doğru Diyarbakır kenti Suriçi bölgesi terörle mücadele kapsamında müdahale sürecine girmiş, Diyarbakır Valiliği tarafından sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş ve operasyonlar gerçekleştirilmiştir. TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu tarafından 13 Ekim'de yasağın sona ermesiyle hasar tespit çalışması yapılmış, 706 işyeri ve konutun hasarlı olduğu, 693 adet yapının küçük müdahalelerle onarılabileceği 13 yapının ise ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği, birçok tescilli yapı hasarının ise ağır olduğu belirtilmiştir. (TMMOB 2017). Bu olaylarda Suriçi'nde bulunan 6 mahallenin yaşanılmayacak derecede zarar görmesi, ayrıca kaçak yapılaşma, gecekondu ve düzensiz yapılaşma sonucu bozulan tarihi yapıların onarılması ve sağlıklaştırılması için Suriçi'nde kentsel dönüşüm gerekli görülmüştür (Kayan, 2019). 21.03.2016 tarih ve 2016/8659 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Suriçi'ndeki 6.292 adet parsel için acele kamulaştırma kararı alınması sonrasında Alipaşa ve Lalebey Mahalleleri'ndeki gecekonduların yıkımı da tekrar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, 2012 yılında hazırlanmış olan Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı'nın, 2016 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından revizyonuna ilişkin karar alınmıştır. 2016 yılındaki acele kamulaştırma kararına istinaden kamulaştırma işlemleri tamamlandıktan sonra da Koruma Amaçlı İmar Planına uygun olarak inşa süreci başlamıştır (Eşin 2018). 2016 Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu'ndaki, 6 adet karakol yapılması, sokakların genişletilmesi gibi plan değişiklikleriyle (Şekil 6) öne çıkan kararların güvenlik odaklı olduğu görülmüştür (TMMOB 2017).

2016 yılında başlanan kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında, Melik Ahmet Caddesi üzerindeki işyerlerinin cephe yenilemesi, Hazreti Süleyman Camii ve İçkale'nin çevre düzenlemeleri, Ali Paşa Mahallesi'nde müstakil konutların inşası

Şekil 6: Suriçi Kentsel Sit Alanı 2016 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu 2019)

ve bazı tarihi yapılarda restorasyon süreci başlatılmıştır (Karaaslan 2018; Kayan 2019). 2018 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı ile plan notlarında yapılan değişiklik ile sürecin Kentsel Tasarım Projeleri ile yürütülmesi kararlaştırılmıştır ("Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı"). Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda 2020 yılı itibarıyla mevcutta sağlıklılaştırma yapılan alanlar, İçkale Kültür ve Turizm Merkezi, Alipaşa-Lalabey Mahallesi Kentsel Dönüşüm Proje alanı, yıkılan ve işlev değişikliğine uğrayan bölgeler ve hafıza mekânları Şekil 7'de yer almaktadır.

Şekil 7: Suriçi Kentsel Sit Alanı mevcut durum analizi (Kişisel arşiv 2020).

Kentsel sit alanının, konut alanlarının işlev değişikliği ile ticaret ve kültürel kullanımlara dönüştürülerek, canlandırılmasını amaçlayan projeler dönemini yaşadığı söylenebilir. Suriçi'nde gerçekleşen kentsel dönüşüm ve müdahaleler kişiler ve mekân arasında yaşanan kültürel değişim-dönüşümü de etkilemiştir. Çalışma sürecinde kentsel canlandırma strateji ve müdahalelerinin etkisi, 2012-2016-2018 Koruma Amaçlı İmar Planları ve diğer uygulanmış kararlar kapsamında değerlendirilmiştir.

Bulgular - Yaşayanlar Perspektifinden Değerlendirmeler

Suriçi'nde yaşayanlarla yapılan anketlerin, kullanıcılara yönelik genel bilgiler içeren birinci bölümünün demografik istatistiklerine göre (Tablo 4) ankete katılanların %74'ü erkeklerdir. Kadınların Türkçe ile okuma yazma bilmemeleri ve genel olarak çekinmeleri ankete katılımın daha düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur.

Ankete katılanların %68'i Diyarbakırlı olup, kırsal kesimden gelenlerin oranı % 28'dir. Ankete farklı sektörlerde çalışanlar ile ev hanımı, öğrenci ve işsiz kişiler de dahil edilmiştir. Ankete katılanların %47'si Suriçi'nde mülk sahibi olup, kiracı % 44'ü de kiracıdır. Bu kapsamda farklı kesimlerin görüşünü değerlendirme noktasında dengeli bir örneklem dağılımı söz konusu olduğu söylenebilir.

Yeniden canlandırma uygulamalarının mekânsal etkilerini değerlendirmek amacıyla yönetilen ikinci bölümün frekans dağılımlarına göre (Tablo 5), ankete katılanlar Suriçi'nde yaşamayı tercih etmedeki en önemli etmen olarak sırasıyla; tarihi dokunun varlığı, eve/işe yakınlık, ekonomik duruma yakınlık ve eve/işe yakınlık seçeneklerini belirtmişlerdir. Akrabalara yakınlık seçeneği diğer seçeneklere göre daha düşük bir tercih oranı göstermiştir. Katılımcılar Suriçi'ndeki kullanımları değerlendirdiğinde, yeterliliği en yüksek kullanım olarak

ticari olanakları ve toplu taşıma imkanlarının varlığını belirtmişlerdir. Katılımcılar diğer tüm kullanımların genel olarak (%60'dan fazla) yetersiz olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan katılımcıların çoğunluğu çevre-sokak temizliğinin (%82,42) ve çevre-sokak düzenlemelerinin (%81,93) yetersiz olduğunu düşünmektedir. Yine alanın gece saatlerinde güvende olmadığını belirtmişlerdir (%50,39). Ankete katılanların çoğunluğu (%57,5) binaların ve sokakların genel görünümünden memnun değildir. Katılımcıların, ev/işyerlerinin yakınında olmasını istedikleri kullanımlarda ilk sırada parklar ve yeşil alanlar (%90,55) gelmektedir. Katılımcılara göre Suriçi'nin beğenilen özellikleri, insana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi (%89,55) ve komşuluk ilişkilerinin iyi ve samimi olmasıdır (%88,71). Suriçi'nin en beğenilmeyen özelliği ise tarihi dokunun harap olması ve yapı kalitesinin kötülüğüdür (%88,72). Ekonomik etkilere yönelik dördüncü bölümdeki soruların istatistikî sonuçlarına göre (Tablo 6), katılımcıların çoğunluğu (%57,5) canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünmediğini belirtmiştir.

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Erkek	280	73,5
	Kadın	101	26,5
Yaş	18-25	80	21,0
	26-35	115	30,2
	36-45	107	28,1
	46-60	62	16,3
	61 Ve Üstü	17	4,5
Doğum yeri	Diyarbakır Merkez	258	67,7
	Kırsal Kesim	105	27,6
	Farklı İl	18	4,7
Eğitim durumu	Okuma Yazma Bilmeyen	45	11,8
	İlkokul	52	13,6
	Lise	90	23,6
	Üniversite	135	35,4
	Lisansüstü	53	13,9
Meslek	Üst Düzey Memur	20	5,2
	Mühendis	6	1,6
	Sağlık	5	1,3
	Nitelikli Zanaatkar	72	18,9
	Ev Hanımı	58	15,2
	Temel Satış ve Hizmetler	75	19,7
	Tarım işçisi	4	1,0
	Maden-İnşaat işçisi	33	8,7
	Emekli	18	4,7
	Öğrenci	34	8,9
İşsiz	56	14,7	
Suriçi'nde ikamet/çalışma süresi	1Yıldan Az	32	8,4
	1-5 Yıl	43	11,5
	6-10Yıl	41	10,8
	11-15Yıl	25	6,6
	15Yıldan Fazla	239	62,7
Mülk sahipliği	Mülk	179	47,0
	Kiracı	169	44,4
	Vakıf	33	8,6

Tablo 4: Ankete katılanlara ilişkin demografik istatistikler

Tablo 5: Mekânsal etkilere yönelik değerlendirmeler

		Kesinlikle Evet		Evete		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Sur içinde evinizin/işyerinizin bulunma sebebi nedir?	Eve/İşe yakınlık	156	40,94	143	37,53	17	4,46	54	14,17	11	2,89
	Alışveriş olanaklarına/müşteriye yakınlık	135	35,43	138	36,22	44	11,55	52	13,65	12	3,15
	Tarihi dokunun etkisi	166	43,57	150	39,37	41	10,76	19	4,99	5	1,31
	Ekonomik duruma uygunluk	149	39,11	155	40,68	35	9,19	30	7,87	12	3,15
	Akrabalara/benzer iş kollarına yakınlık	72	18,90	128	33,60	41	10,76	82	21,52	57	14,96
Aşağıda belirtilen kullanımların yeterlilik durumlarını değerlendir misiniz?	Eğitim hizmetleri	16	4,20	78	20,47	39	10,24	168	44,09	80	21,00
	Sağlık hizmetleri	16	4,20	120	31,50	33	8,66	153	40,16	59	15,49
	Sosyo-kültürel hizmetler	18	4,72	82	21,52	72	18,90	156	40,94	53	13,91
	Ticari olanaklar	26	6,82	175	45,93	54	14,17	86	22,57	40	10,50
	Toplu taşıma imkanları	33	8,66	209	54,86	16	4,20	87	22,83	36	9,45
	Park ve yeşil alan düzenlemeleri	28	7,35	83	21,78	29	7,61	131	34,38	110	28,87
	Yaya yolları	17	4,46	113	29,66	17	4,46	150	39,37	84	22,05
	Engellilere yönelik düzenlemeler	12	3,15	32	8,40	12	3,15	152	39,90	172	45,14
	Çevre-sokak temizliği	33	8,66	27	7,09	7	1,84	197	51,71	117	30,71
	Çevre-sokak düzenlemeleri	24	6,30	36	9,45	10	2,62	211	55,38	100	26,25
İş yeriniz/evinizin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma durumunu belirtir misiniz?		277	18,18	397	26,05	82	5,38	369	24,21	399	26,18
Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnun musunuz?		24	6,3	88	23,1	50	13,1	121	31,8	98	25,7
İşyerinizin veya evinizin hangi alanlara yakın olmasını istersiniz?	Toplu taşıma güzergahı	161	42,26	174	45,67	29	7,61	12	3,15	5	1,31
	Alışveriş alanlarına	143	37,53	138	36,22	33	8,66	59	15,49	8	2,10
	Kültür, sanat ve spor merkezleri	147	38,58	168	44,09	43	11,29	17	4,46	6	1,57
	Parklar, yeşil alanlar	172	45,14	173	45,41	21	5,51	4	1,05	11	2,89
Sur içinin beğenilen özellikleri nelerdir?	Komşuluk ilişkilerinin iyi/samimi olması	160	41,99	178	46,72	26	6,82	8	2,10	9	2,36
	İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi	185	48,56	160	41,99	17	4,46	16	4,20	3	,79
	Yapıların görselliği- tarihi niteliği mahalleye ayrıcalık veriyor, kimlik katıyor	168	44,09	150	39,37	37	9,71	13	3,41	13	3,41
	Kira/satın alım bedellerinin düşük olması	107	28,08	153	40,16	52	13,65	47	12,34	22	5,77
	Sokak sağlıklılaştırma ve canlandırmaya yönelik destekler	54	14,17	113	29,66	89	23,36	67	17,59	58	15,22
Sur içinin beğenilmeyen özellikleri nelerdir?	Yapı kalitesinin kötü olması	152	39,90	137	35,96	38	9,97	36	9,45	18	4,72
	Huzursuz edici/güvensiz bir çevre olması	136	35,70	100	26,25	24	6,30	92	24,15	29	7,61
	Tarihi dokunun harap edilmesi	202	53,02	136	35,70	25	6,56	13	3,41	5	1,31
	Yapı ve insan yoğunluğu açısından çok yoğun bir çevre olması	98	25,72	134	35,17	29	7,61	88	23,10	32	8,40

SKETCH

Year | Yıl 2021
Volume | Cilt 03
Number | Sayı 01

"Diyarbakır Suriçi'nde Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Yaşayanlar Perspektifinden Değerlendirilmesi"
Şeyma Us, Neslihan Serdaroğlu Sağ

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünüyor musunuz?	27	7,1	76	19,9	59	15,5	141	37,0	78	20,5
Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyor musunuz?	73	19,2	97	25,5	32	8,4	108	28,3	71	18,6
Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu mu?	69	18,1	125	32,8	65	17,1	96	25,2	26	6,8
Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?										
Suriçi'nde gayrimenkul Satış/ alım/kiralama değerleri azalmıştır.	156	40,94	103	27,03	57	14,96	48	12,60	17	4,46

Tablo 6: Ekonomik etkilere yönelik değerlendirmeler

Katılımcılara göre bölgedeki tarihi yapıların kafe ve müzelere dönüşmesi konusunda değişikliği desteklemeyenlerin oranı (%46,9), destekleyenlerden (%44,7) daha düşüktür. Ancak, katılımcılar genel olarak turizme yönelik düzenlemeler ile Suriçi'nde turist ve ziyaretçi sayısında artış olduğu (%50,9) fakat, gayrimenkul değerlerinin azaldığı (%68) düşüncesindedir.

Sosyal etkilerin değerlendirilmesine yönelik dördüncü bölümdeki soruların istatistiki sonuçlarına göre (Tablo 7) ise ankete katılanların çoğunluğu (%80) Suriçi'nde yaşamaktan memnun olduklarını belirtmiştir. Katılımcılar genel olarak mekânın kullanımında eşitlik olmadığını (%48,6) ve suçun engellenmesine yönelik çabaların yetersiz olduğunu (%70) düşünmektedir. Katılımcıların %42'si farklı kültürel yapılar arasında uyum olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, katılımcılar yeniden canlandırma uygulamalarının alanda yaşanabilirliği arttırmakta yeterli olmadığını (%63,5), Suriçi'nin ve kültürün yeteri kadar tanıtılmadığını (%77), yeniden canlandırma uygulamaları konusunda halkın yeteri kadar bilgilendirilmediklerini (%78), akşam saatlerinde halkı Suriçi'ne çekmek için canlılık katacak aktivitelerin olmadığını (%52) belirtmiştir.

Tablo 7: Sosyal etkilere yönelik değerlendirmeler

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun musunuz?	263	69,0	64	16,8	25	6,6	6	1,6	23	6,0
Mekânın kullanımında eşitlik olduğunu düşünüyor musunuz?	90	23,6	26	6,8	80	21,0	88	23,1	97	25,5
Farklı kültürel yapılar arasında uyum var mı?	135	35,4	26	6,8	71	18,6	71	18,6	78	20,5
Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekliyor musunuz?	181	47,5	44	11,5	41	10,8	47	12,3	68	17,8
Bölgede suçun engellenmesine yönelik çabaları yeterli buluyor musunuz?	51	13,4	18	4,7	43	11,3	89	23,4	180	47,2
Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları yaşanabilirliği arttırmakta yeterli mi?	75	19,7	11	2,9	53	13,9	82	21,5	160	42,0
Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli buluyor musunuz?	39	10,2	8	2,1	41	10,8	71	18,6	222	58,3
Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli buluyor musunuz?	31	8,1	4	1,0	49	12,9	74	19,4	223	58,5
Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?										
Müşteri kitlesi/yaşayanlar azalmıştır	216	56,69	112	29,40	25	6,56	24	6,30	4	1,05
Suç olaylarında azalma olmuştur	45	12,03	101	27,01	37	9,89	118	31,55	73	19,52
Bölge güvenli hale gelmiştir	46	12,07	89	23,36	45	11,81	115	30,18	86	22,57
Canlandırma çalışmaları hızlanmıştır	45	11,81	73	19,16	78	20,47	98	25,72	87	22,83
Yerel yönetimlerin halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projeleri var mıdır?	26	6,8	24	6,3	134	35,3	99	26,1	97	25,5

Katılımcılar 2015 yılından sonraki süreçte bölge sakinlerinin ve müşteri kitlesinin sayıca azaldığını (%86,09) ve suç olaylarında azalma olmadığını (%51,07) düşünmektedir. Katılımcıların %60'ı, ev ve/veya işyerlerinin 2015 ve sonrasında yıkıldığını veya hasar gördüğünü belirtirken, %55'i ev ve/veya işyerlerini başka bir yere taşımak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir (Tablo 8). Bu durum 2015 sonrasında yapılan yeniden canlandırma uygulamalarının henüz yaşayanlar üzerinde olumlu etkiler oluşturacak şekilde sonuçlar oluşturmadığını göstermektedir. Tabi bunun en önemli nedeni olarak, projelerin içeriği ve uygulamaların tamamlanmamış olması söylenebilir.

Tablo 8: Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili değerlendirmeler

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Evim/İşyerim Yıkılmıştır/ Ağır Hasar Görmüştür.	27	7,1	76	19,9
Evimi/İşyerimi Taşımak Zorunda Kaldım.	73	19,2	97	25,5

Bu değerlendirmelerin ardından yöntem bölümünde açıklanan ve 46 maddeye ilişkin hizmet ve bölge değerlendirmeleri, AFA ve DFA ile mekânsal, ekonomik ve sosyal etkiler ile aralarındaki ilişkiler istatistiksel olarak ele alınmıştır.

Hizmet değerlendirmesi için açımlayıcı faktör analizi (AFA)

AFA'ya göre, KMO değeri 0,750, Bartlett Küresellik Testi sonucu 1187,692'dir (Tablo 9.). KMO değeri 0,50 üzerinde olması ve Bartlett Küresellik testine göre ise ki-kare değeri $p < 0,01$ olduğu için veri setinin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre AFA için kullanılan 381 örneklemin yeterli ve sorularda belirtilen ifadelerin faktör analizinin yapılabilmesi için uygun olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10'a göre "Hizmet Değerlendirmeleri" için hazırlanan soruların tamamının tek faktör altında toplanabildiği görülmektedir. AFA sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Hair vd. 1998) Faktör yükleri ise 0,45-0,76 arasında değişmektedir. Buna göre çizelgede belirtilen maddelerin ölçüm kalitesi ve geçerliliği yeterli düzeydedir.

Tablo 9: KMO Örneklem Uygunluk Ölçümü ve Bartlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uygunluk Ölçümü		,750
Ortalama Ki-Kare		1187,692
Bartlett Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi	45
	Anlamlılık	,000

Tablo 10: Hizmet Değerlendirmeleri için AFA sonucunda oluşan faktör yükleri

Madde	Hizmet Değerlendirmesi Faktör Yükü
1. Eğitim Hizmetleri	,595
2. Sağlık Hizmetleri	,647
3. Sosyo-Kültürel Hizmetler	,633
4. Ticari Olanaklar	,448
5. Toplu Taşıma İmkanları	,488
6. Park ve Yeşil Alan Düzenlemeleri	,583
7. Yaya Yolları	,607
8. Engellilere Yönelik Düzenlemeler	,459
9. Çevre-Sokak Temizliği	,762
10. Çevre-Sokak Düzenlemeleri	,676

Hizmet değerlendirmesi için doğrulayıcı faktör analizi (DFA)

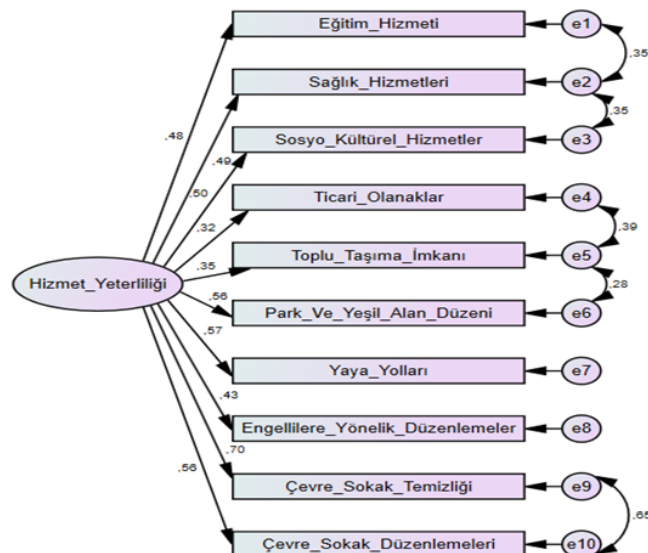
Hizmet değerlendirmeleri altında tek boyutta yer alan 10 maddenin faktör yüklerinin 0,31-0,70 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 11). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir. (Holmes-Smith 2000). Buna göre maddelerin tamamı yeterlidir. Burada amaç, Suriçi'nde yaşayan kişilerin verilen hizmetler ile ilgili algılarını etkileyen maddeleri bir araştırma modeli ile modellemektir. Modeldeki hizmet çeşitleri arasındaki ilişkiler birinci düzey DFA ile araştırılmıştır. Yapılan DFA sonucunda $\chi^2=405,828$, $sd=111$ değeri anlamlı bulunmuştur. Hesaplanan $\chi^2/sd=4,424$ 'dir. Bu değer anketin, genel olarak iyi uyum gösterdiğini desteklemektedir. Modelin uyum düzeyinin iyiliğine ait diğer değerler Tablo 12'de verilmiştir. Modelde Eğitim Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Sosyo-Kültürel Hizmetler, Ticari Olanaklar, Toplu Taşıma İmkanları, Park ve Yeşil Alan Düzenlemeleri, Yaya Yolları, Engellilere Yönelik Düzenlemeler, Çevre-Sokak Temizliği ve Çevre-Sokak düzenlemeleri değişkenleri bağımsız değişkenlerdir. Birinci düzey DFA sonuçlarına bakıldığında

Tablo 11: Hizmet değerlendirmesi için DFA sonucunda oluşan faktör yükleri

Madde	Hizmet Değerlendirmesi Faktör Yüğü
1. Eğitim Hizmetleri	0,49
2. Sağlık Hizmetleri	0,504
3. Sosyo-Kültürel Hizmetler	0,319
4. Ticari Olanaklar	0,347
5. Toplu Taşıma İmkanları	0,56
6. Park ve Yeşil Alan Düzenlemeleri	0,571
7. Yaya Yolları	0,432
8. Engellilere Yönelik Düzenlemeler	0,701
9. Çevre-Sokak Temizliği	0,555
10. Çevre-Sokak Düzenlemeleri	0,49

Tablo 12: Hizmet değerlendirmesi için DFA modeli uyum iyiliği ölçütleri ve hesaplanan değerler

Uyum İyiliği İndeksleri	Ölçütler	Değerler
χ^2/sd (405,828 / 111)	<5	4,424
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,095
RMR	$0,00 \leq RMR \leq 0,10$	0,099
GFI	$0,80 \leq GFI \leq 0,95$	0,933
CFI	$0,90 \leq CFI \leq 0,97$	0,911
NFI	$0,80 \leq NFI \leq 0,95$	0,889
AGFI	$0,80 \leq AGFI \leq 0,90$	0,977

Şekil 8: Hizmet değerlendirmeleri için DFA modeli

(Şekil 8) 10 maddeden oluşan hizmet yeterliliği algısı modelinin uygun ve geçerli olduğu söylenebilir.

Bölge değerlendirmesi için açıklayıcı faktör analizi (AFA)

AFA'ya göre, KMO değeri 0,603; Bartlett Küresellik Testi sonucu 3272,575'dir (Tablo 13). KMO değeri 0,50 üzerinde olduğu ve Bartlett Küresellik testine göre de ki-kare değeri $p < 0,01$ olduğu için bölge değerlendirmelerinde de tanımlanan veri setinin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir.

AFA sonucunda maddelerin faktör yüklerinin 0,30 ve üzerinde olması nedeniyle yöntem bölümünde verilen 47 maddeden bu koşullara uymayan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır ve bu aşamadan sonraki hiçbir aşamaya dahil edilmemiştir. 1'den fazla faktör üzerinde faktörleşen maddelerde ise faktör yüklerinin farkı, en az 0,10 olmalıdır (Büyüköztürk 2010). Bu koşullara uymayan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır ve bu aşamadan sonraki hiçbir aşamaya dahil edilmemiştir. Tablo 14'e göre mekânsal etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddelerin, 2,4,17,18,19,20,21,23,26. maddeler; ekonomik etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddelerin, 25,3,2,5,32,33,1,31,43. maddeler ve sosyal etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddelerin 38,39,34,41,40,22,24,47,42,45,46. maddeler olduğu belirlenmiştir (Tablo 14-15).

Mekânsal etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddeler	2. Suriçi'nde bulunma sebebi alışveriş olanaklarına yakınlık. 4. Suriçi'nde bulunma sebebi ekonomik duruma uygunluk. 17. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnunum. 18. İşyerimin veya evimin toplu taşıma güzergahına yakın olmasını isterim. 19. İşyerimin veya evimin alışveriş merkezlerine yakın olmasını isterim. 20. İşyerimin veya evimin kültür, sanat ve spor merkezlerine yakın olmasını isterim. 21. İşyerimin veya evimin parklar, yeşil alanlara yakın olmasını isterim. 23. İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesini beğeniyorum. 26. Sokak sağlıklaştırma ve canlandırmaya yönelik destekler bulunmaktadır. 25. İş yerimi bu bölgede seçme sebebim kiraların/satım değerlerinin uygunluğu. 3. İş yerimi bu bölgede seçme sebebim tarihi dokunun önemi. 2. İş yerimi bu bölgede seçme sebebim müşteriye yakınlık. 5. İş yerimi bu bölgede seçme sebebim benzer iş kolların bu bölgede olması.
Ekonomik etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddeler	31. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünüyorum 32. Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların kafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyorum. 33. Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu. 37. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekliyorum 43. Suriçi'nde gayrimenkul satış/alım/kiralama değerleri azalmıştır 22. Komşuluk ilişkilerinin iyi/samimi olması 24. Yapıların görseelliği- tarihi niteliği mahalleye ayrıcalık veriyor, kimlik katıyor 34. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnunum 38. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabalar yeterli. 39. Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları yaşanabilirliği arttırmakta. 40. Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli. 41. Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli. 42. Müşteri kitlesi/yaşayanlar azalmıştır 45. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında bölge güvenli hale gelmiştir. 46. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında canlandırma çalışmaları hızlanmıştır. 47. Akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projeleri geliştirilmiştir
Sosyal etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddeler	

Tablo 14: Mekânsal, ekonomik ve sosyal etkilere yönelik değerlendirmelerde ele alınan maddeler

	Faktör		
	Mekansal	Sosyal	Ekonomik
Mekansal_20	,765		
Mekansal_18	,754		
Mekansal_21	,715		
Mekansal_19	,672		
Mekansal_2	,522		
Mekansal_17	,390		
Mekansal_23	,356		
Mekansal_4	,346		
Mekansal_26	,345		
Ekonomi_3			,740
Ekonomi_2			,649
Ekonomi_5			,530
Ekonomi_25			,529
Ekonomi_33			,521
Ekonomi_32			,517
Ekonomi_1			,411
Ekonomi_31			,338
Ekonomi_43			,305
Sosyal Yapı 40		,595	
Sosyal Yapı 45		,544	
Sosyal Yapı 38		,527	
Sosyal Yapı 22		,513	
Sosyal Yapı 39		,512	
Sosyal Yapı 41		,510	
Sosyal Yapı 24		,468	
Sosyal Yapı 42		,456	
Sosyal Yapı 46		,361	
Sosyal Yapı 47		,339	
Sosyal Yapı 34		,336	

Tablo 15: Bölge değerlendirmeleri için AFA sonucunda oluşan faktör yükleri

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Geçerlilik analizlerine bu 28 madde ile devam edilmiştir (Tablo 16). Bölge değerlendirmeleri soruları için uygulanan AFA sonucuna göre varyans %32,76 olarak hesaplanmış ve 3 (üç) alt boyut tespit edilmiştir (Tablo 15). Güvenilirliğe ilişkin bulgular elde edilirken bölge ile hizmet değerlendirmeleri ve bunların alt boyutlarının iç tutarlılığının kontrolü için yine Cronbach'ın Alfa katsayısına başvurulmuştur.

Cronbach Alpha katsayısının güvenilirlik düzeyi tespitinde; $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ölçek güvenilir değil; $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ölçek düşük güvenilirlikte; $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ölçek oldukça güvenilir; $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ölçek ise yüksek derecede güvenilir ölçekler olarak kabul edilmiştir (Özdamar, 2004). Yapılan güvenilirlik analizleri sonuçlarına göre "Bölge Değerlendirmeleri" ve onun alt bölümleri olan Mekânsal, Ekonomik ve Sosyal boyutları ayrıca "Hizmet Değerlendirmeleri" oldukça güvenilirlerdir.

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Özdeğer	Toplam	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1.	3,366	12,469	12,469	3,345	12,390	12,390
2.	3,140	11,630	24,099	2,783	10,306	22,696
3.	2,340	8,668	32,767	2,719	10,071	32,767
4.	2,033	7,531	40,298			
5.	1,900	7,036	47,334			
6.	1,651	6,116	53,450			
7.	1,325	4,909	58,359			
8.	1,225	4,535	62,895			
9.	1,061	3,928	66,822			
10.	,998	3,697	70,520			
11.	,924	3,424	73,944			
12.	,834	3,088	77,032			
13.	,729	2,699	79,730			
14.	,693	2,568	82,298			
15.	,553	2,049	84,348			
16.	,529	1,961	86,308			
17.	,523	1,939	88,247			
18.	,462	1,711	89,958			
19.	,456	1,690	91,648			
20.	,364	1,348	92,996			
21.	,355	1,313	94,309			
22.	,338	1,251	95,560			
23.	,289	1,070	96,630			
24.	,281	1,039	97,669			
25.	,245	,906	98,575			
26.	,215	,796	99,372			
27.	,170	,628	100,000			
28.	3,366	12,469	12,469			

Tablo 16: Bölge değerlendirmeleri için uygulanan AFA sonucu açıklanan varyans

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Bölge değerlendirmesi için açımlayıcı faktör analizi (AFA)

DFA sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Holmes-Smith 2000). Bu koşula uymayan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır ve bu aşamadan sonraki hiçbir aşamaya dahil edilmemiştir. Sosyal etkiye yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddeler 38,39,34,41,45. maddeler olduğu tespit edilmiştir. Mekânsal etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddeler 2,18,19,20, 21. maddelerdir. Ekonomik etkilere yönelik değerlendirmeler faktörü altında toplanan maddelerin de 25,3,2,5,33. maddeler olduğu tespit edilmiştir (Tablo 17).

Yapılan DFA sonucunda $\chi^2=274,383$, $sd=79$, p değeri ise anlamlı bulunmuştur. ($p=,000$). Hesaplanan $\chi^2/sd=3,473$ 'dir. Bu değerlere göre anketin genel olarak iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Model uyum iyiliği ölçütlerine ilişkin diğer değerler Tablo 18'de yer almaktadır. Burada verilen ölçütlere göre değerler yeterli aralıklardadır (Uzun, Gelbal ve Öğretmen 2010; Hair vd. 1998). Buna göre model veri uyumu yeterli seviyededir.

Tablo 17: Bölge Değerlendirmeleri için DFA Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri

	Faktör		
	Mekansal	Sosyal	Ekonomik
Sosyal_34		0,527	
Sosyal_38		0,781	
Sosyal_39		0,53	
Sosyal_41		0,458	
Sosyal_45		0,328	
Mekansal_2	0,412		
Mekansal_18	0,802		
Mekansal_19	0,506		
Mekansal_20	0,635		
Mekansal_21	0,775		
Ekonomik_2			0,375
Ekonomik_3			0,5
Ekonomik_5			0,718
Ekonomik_25			0,889
Ekonomik_33			0,356

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Tablo 18: Bölge Değerlendirmeleri için DFA Modeli Uyum İyiliği Ölçütleri ve Hesaplanan Değerler

Uyum İyiliği İndeksleri	Ölçütler	Değerler
χ^2/sd (274,383/79)	<5	3,473
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0.10$	0,081
RMR	$0,00 \leq RMR \leq 0.10$	0,095
GFI	$0,80 \leq GFI \leq 1.00$	0,912
CFI	$0,80 \leq CFI \leq 1.00$	0,858
NFI	$0,80 \leq NFI \leq 1.00$	0,814
AGFI	$0,80 \leq NFI \leq 1.00$	0,866

Tartışma

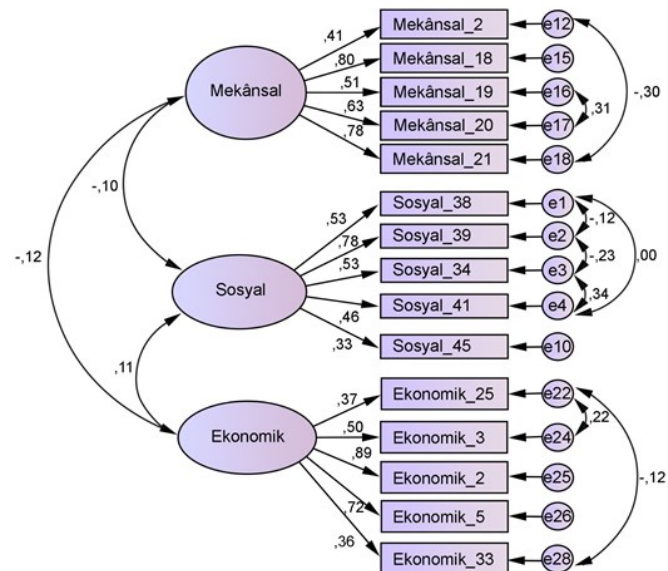
Bulgular bölümünde elde edilen değerlendirmeler ışığında, yeniden canlandırma uygulamalarında başarı için belirlenen göstergelerin yeterliliğine yönelik sonuçlar Tablo 19'da özetlenmiştir. Buna göre yaşayanlar perspektifinden mekânsal etkiler değerlendirildiğinde; rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktivitelerin varlığı, farklı kullanım çeşitliliğinin sağlanması, bakımsız ve güvensiz sokak ve otopark sorunlarının iyileştirilmesi konularında yeniden canlandırma stratejilerinin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Stratejiler, ulaşım ve erişilebilirlik bakımından yeterli bulunmuştur. kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması konusunda kısmen olumlu gelişmelerin var olduğu söylenebilir.

Yaşayanlar perspektifinden ekonomik etkiler değerlendirildiğinde; ticari canlılığın sağlanması, yerel ekonominin güçlendirilmesi ve gece ekonomilerinin geliştirilmesi konularında yeniden canlandırma stratejilerinin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Ancak emlak piyasasında değişimlerin yaşanması konusunda kısmen olumlu gelişmelerin var olduğu söylenebilir. Yaşayanlar perspektifinden sosyal etkiler değerlendirildiğinde ise; sosyal süreçlerin çözümlenmesi, yerel kültürün ve imajın güçlendirilmesi, katılımın sağlanması, farkındalık oluşturulması, güvenli yaşam alanlarının oluşturulması konularında yeniden canlandırma stratejilerinin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Kullanıcılara ve yaşayanlara yönelik taleplerin belirlenmesi konusunda kısmen olumlu gelişmelerin var olduğu söylenebilir. Alanda yaşamaya ilişkin memnuniyet düzeyinin artırılması ve sosyal uyumun sağlanması konularında yeniden canlandırma stratejileri yeterli bulunmuştur.

Değerlendirme	Göstergeler	Göstergelerin varlığı		
		yeterli	yetersiz	kısmen yeterli
Mekânsal etkisinin başarısı için	Rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktivitelerin varlığı		*	
	Sağlık, eğitim ve ticari faaliyetler ile konut gibi farklı kullanım çeşitliliğinin sağlanması		*	
	Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması			*
	Bakımsız ve güvensiz sokak ve otopark sorunlarının iyileştirilmesi		*	
Ekonomik etkisinin başarısı için	Ulaşılabilirlik ve erişilebilirliğin sağlanması	*		
	Ticari canlılığın sağlanması, yaratıcı ticari faaliyetlere sahip sektörler, turizm, geleneksel zanaat endüstrisi ve yenilikçi ürünlerin üretimi yoluyla yerel ekonominin güçlendirilmesi		*	
	Ekonomik destek sağlanması, gece ekonomilerini geliştirmesi		*	
	Emlak piyasasında olumlu değişimlerin yaşanması			*
	Sosyal süreçlerin çözümlenmesi		*	
	Yerel kültürün ve imajın güçlendirmesi		*	
Sosyal etkisinin başarısı için	Alanda yaşamaya ilişkin memnuniyet düzeyinin artırılması	*		
	Katılımın sağlanması		*	
	Kullanıcılara ve yaşayanlara yönelik taleplerin belirlenmesi			*
	Farkındalık oluşturulması		*	
	Sosyal uyumun sağlanması	*		
	Güvenli yaşam alanlarının oluşturulması		*	

Tablo 19: Suriçi'nde yeniden canlandırma uygulamalarında başarı için belirlenen göstergelerin yeterlilik durumu

DFA sonuçlarına bakıldığında (Şekil 9) üç boyuttan oluşan Suriçi'ne ait algı modelinin uygun ve geçerli olduğu söylenebilir. Her bir boyutta 5'er madde olmak üzere maddelerin faktör yükleri sırasıyla mekânsal yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,41-0,80 arasında; sosyal yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,33-0,78 arasında; ekonomik yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,36-0,89 arasında değişmektedir. Bu değerler maddelerin bağlı oldukları boyutla olan ilişkisine dair path katsayılarıdır.

Şekil 9: Bölge değerlendirmeleri için DFA modeli

Tablo 20: Değerlendirme puanlarına ait normallik testleri

Değerlendirme	Çarpıklık	Basıklık
Bölge Değerlendirmeleri	-,716	,276
Mekânsal	1,112	2,716
Ekonomik	-,398	-,458
Sosyal	-,877	,644
Hizmet Değerlendirmeleri	-,795	1,400

Bölge Değerlendirmeleri, ekonomik ve sosyal alt boyutlar ve hizmet değerlendirmelerine ait puanlarda normal dağılıma uygunluk görülürken; mekânsal boyutunun puanlarına ait basıklık değeri ± 2 sınırları içinde kalmaması sebebiyle normal dağılmadığı (Karagöz 2016) tespit edilmiştir (Tablo 20).

Korelasyonun etki büyüklüğü ve r'nin mutlak değerine göre korelasyonun gücünü tanımlar (Tablo 21). 0,00-0,25 arası çok zayıf; 0,26-0,49 arası zayıf; 0,50-0,69 arası orta; 0,70-0,89 arası değerler: yüksek; 0,90-1,00 arası değerler: çok yüksek, bir ilişkiyi ifade etmektedir (Sungur 2010). Buna göre, hizmet ve bölge değerlendirmelerinin arasında istatistiksel bakımdan anlamlı pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. ($p=,00$ $r =,40$) Yani bireylerin "Hizmet Değerlendirmeleri" puanı, "Bölge Değerlendirmeleri" puanı ile birlikte yükselip ve birlikte düşmektedir.

Tablo 21: Hizmet değerlendirmeleri ile bölge değerlendirmeleri ve alt boyutları arasındaki korelasyonlar

	Bölge Değerlendirmeleri	Mekânsal	Ekonomik	Sosyal	
Hizmet Değerlendirmeleri	Korelasyon Katsayısı (r)	,400	-,098	,144	,497
	p	,000**	,057	,005**	,000**
Test Adı *0,05 düzeyinde anlamlı **0,01 düzeyinde anlamlı					

Fakat aralarındaki ilişkinin gücü çok zayıftır. Hizmet değerlendirmeleri puanının, alt boyutlar olan "Mekânsal", "Ekonomik" ve "Sosyal" değişkenleri ile olan ilişkisine ayrı ayrı bakıldığında, "Ekonomik" ve "Sosyal" değerlendirmeler arasında istatistiksel bakımdan anlamlı pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. ($p<0,05$) Diğer bir deyişle, değişken seviyeleri birlikte azalıp, birlikte artmaktadır. Hizmet değerlendirmeleri ile Ekonomik değerlendirmeler arasındaki ilişkinin çok zayıf olduğu görülürken ($p=,00$, $r=,14$) Sosyal değerlendirmeler arasındaki ilişkinin orta güçte bir korelasyon olduğu ($p=,00$, $r=,14$) söylenebilir.

Diğer yandan hizmet değerlendirmeleri puanının, mekânsal değerlendirmeler ile olan ilişkisine bakıldığında, aralarında istatistiksel bakımdan anlamlı korelasyon olmadığı görülmüştür. ($p>0,05$) Bu durum, iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğu, birbirlerinin artış ve azalışlarından etkilenmedikleri anlamına gelmektedir.

Anket sonuçlarına göre, yaşayanların hizmetler konusundaki tutumları ile bölge hakkındaki tutumları arasında zayıf derecede bir ilişki olduğu görülmüştür. Nitekim Suriçi hakkındaki değerlendirmeler üç ana başlık altında değerlendirildiğinde; bu başlıklardan ekonomi ve sosyal etkilere yönelik değerlendirmelerin, hizmet değerlendirmeleri ile birlikte değişim gösterdiği görülmektedir. Ekonomik değerlendirmeler, hizmetler hakkındaki değerlendirmelerden çok düşük bir oranda etkilenirken, en çok etkilenen tutum (orta güçte bir ilişki ile) sosyal etkilere yönelik değerlendirmelerdir. Bunların aksine, yaşayanların mekânsal etkilere yönelik değerlendirmeleri ise bireylerin hizmetler hakkındaki tutumlarından bağımsızdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriçi Kentsel Sit Alanında yeniden canlandırma stratejilerinin yaşayanlar perspektifinden değerlendirilmesi üzerine yapılan bu makale stratejilerin uygulanma ve yeniden değerlendirilme süreçleri için önemli sonuçları tartışmaya açmıştır. Bulgu ve tartışmalar, mekânsal ve sosyal etkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde olarak yaşayanların buldukları yerden memnuniyet duymakla birlikte, bölgenin bazı sorunları ile ilgili ciddi sıkıntılar da yaşadığını ortaya koymuştur. Bunların başında yetersiz çevre/sokak düzenlemeleri ve temizliği, bölgenin tarihi dokusunun tahrip edilmesi, yapı kalitesinin kötü olması ve bina ile sokakların düzensiz yerleşimidir. Bu rahatsızlıklara bağlı olarak bireyler yeniden canlandırma uygulamalarını büyük oranda gerekli görmekte fakat yerel yönetimlerin bu konuda yaşayanları sürece dahil eden yeteri kadar proje ortaya koymadıklarını düşünmektedir. Diğer yandan bölgenin güvenliği anlamında da katılımcılar baskın bir olumlu tutum göstermemektedirler. Bu tutuma ilave olarak bölgede suçun engellemesine yönelik çabalar, çoğunluk tarafından yeterli bulunmamaktadır. Suriçi ekonomik etkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise yaşayanlardaki baskın olan düşünce, ev ve iş yerlerinin ekonomik gelişim gösteremediği ve yerel üretim ile istihdamın canlandırma projeleri ile yeteri kadar desteklenmediği fikridir. Bireyler bölgede turizme yönelik düzenlemeleri, kültürel aktiviteleri, ticaret ve eğlence yerlerinin sayısının artmasını desteklemekte ve bu tip uygulamaların bölgedeki turist ve ziyaretçi sayısını arttırdığına inanmaktadır. Fakat çoğunluk, bölgenin ve bölge kültürünün yeteri kadar tanıtımının yapılmadığını düşünmektedir. 2015 yılı ve sonrasındaki sürece ait bulguları ayrı bir şekilde vurgulamak gerekir ki, bölge sakinleri bu dönem hakkında genel olarak olumsuz bir tutum göstermektedir. Bu döneme dair baskın olan görüşler, yaşayanların ve müşteri kitlesinin sayıca azaldığı, suç olaylarında bir azalış meydana gelmediği ve buna bağlı olarak bölgedeki güven ortamının tekrar tahsis edilemediği yönündedir. Suriçi'nde yaşayanlar, yapılan yeniden canlandırma uygulamalarının yeterli sayıda olmadığı, yapılan uygulamaların ise bölgede yaşanabilirliği arttıramadığı düşüncesindedir. Ayrıca yerel yönetimlerin bu uygulamalar hakkında halkı yeteri kadar bilgilendirmediği inancı da hâkimdir. Yapılacak yeni uygulamalarda yetkililerin en çok Suriçi'nde yaşayanların fikirlerini almasını istemektedir. Bu nedenle özellikle yerel yönetimlerin bölgeyi canlandırma konusunda yerel halk ile daha çok iletişime geçmesi, karşılıklı fikir ve bilgi alışverişinde bulunarak birlikte hareket edilmesi gerektiği söylenebilir. Suriçi'nde yeniden canlandırma uygulamaları ile tarihi kent dokusuna zarar vermeden çalışmalar yapılmalıdır. Yeniden canlandırmada yerel halkın yeniden canlandırma uygulamalarına katılımı sağlanmalıdır. Bu uygulamalarla geleneksel ticaret desteklenmeli ve bölgede istihdam sağlanmalıdır. Akşam saatlerinde Suriçi'nin daha güvenli hale getirilmesi amacıyla gece ekonomileri ile desteklenmelidir. Suriçi bölgesinde yıkım sonrası mekânın yeniden yapılandırılmasına yönelik politikalar üretilirken sosyo-ekonomik değişimin de gerçekleşmesi ve arsa spekülasyonlarının oluşması sorunları göz ardı edilmemelidir.

Diyarbakır Suriçi yeniden canlandırma stratejileri kapsamında özellikle, kentsel sit statüsüne ve Unesco Dünya Mirası Listesinde bulunması ile sahip olduğu tarihi, doğal, kültürel nitelikleri göz önünde bulundurarak, sokak dokusunun, geleneksel evlerinin, geleneksel ticaret fonksiyonlarının mümkün olduğunca mevcut dokusuyla korunması, geliştirilmesi ve yaşayan yerel halk ile birlikte politikalar geliştirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir. Ayrıca Suriçi'nde, hem Hizmet ve Bölge Değerlendirmeleri ile her ikisinin mekânsal, ekonomik ve sosyal değerlendirmeleri arasındaki ilişkiler; ekonomik ve sosyal etkilerin birlikte değişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Mekansal etkiler de ekonomik ve sosyal etkilerin değişimine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle,

özellikle tarihi kent dokularında gerçekleştirilecek yeniden canlandırma uygulamalarında başarı sağlamak için tüm boyutların bütüncül ele alınması gerekliliği Suriçi saha çalışmalarının sonucunda da net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı." Erişim Tarihi: 30.12.2018. <https://www.karacadag.gov.tr/destekler/4/cazibe-merkezlerini-destekleme-programi/>
- "Diyarbakır İli Haritası." Erişim Tarihi: 12.12.2018. http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_diyarbakir_ili_haritasi.png
- "Diyarbakır Kültürel Miras Projeleri Broşürü." Erişim Tarihi: 9.12.2018. https://www.karacadag.gov.tr/Destek/Dosya/www.karacadag.org.tr_4_WC6U680B_diyarbakir_kulturel_miras_projeleri_brosuru.pdf
- "İstatistiklerle Diyarbakır 2018." Erişim Tarihi: 15.12.2018. https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_307_WH5M35SO_istatistiklerle_diyarbakir_2018.pdf
- Aigwi, I. E., T. Egbelakin, J. Ingham, R. Phipps, J. Rotimi ve O. Filippova. 2019. "A Performance-based Framework to Prioritise Underutilised Historical Buildings for Adaptive Reuse Interventions in New Zealand." *Sustainable Cities and Society* 48: 101547.
- Alpopi, C. ve M. Manole. 2013. "Integrated Urban Regeneration—Solution for Cities Revitalize." *Procedia Econ* 6: 178–185.
- Atkinson, R. 2000. "Measuring Gentrification and Displacement in Greater London." *Urban Studies* 37 (1): 149-165.
- Beauregard, R. A. ve H. B. Holcomb. 1981. *Revitalizing Cities*. Washington: Association of American Geographers.
- Buregeya, J. M., C. Loignon ve A. Brousselle. 2020. "Contribution Analysis to Analyze the Effects of the Health Impact Assessment at the Local Level: A Case of Urban Revitalization." *Evaluation and Program Planning* 79: 1017462.
- Brown, J. D. 2009. "Statistics Corner Questions and Answers About Language Testing Statistics: Principal Components Analysis and Exploratory Factor Analysis, in. Definitions, differences, and choices." *JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter* 13 (1): 26-30.
- Büyüköztürk, Ş. 2002. "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı." *Eğitim Yönetimi Dergisi* 32: 470-483.
- Clark J. ve N. Wise (der.). 2018. *Urban Renewal, Community and Participation: Theory, Policy and Practice*. Berlin: Springer.
- Çatalbaş, F. 2011. "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Diyarbakır İli Suriçi Bölgesi Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. 2019. *Suriçi Kentsel Sit Alanı 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu*. Diyarbakır.
- Donnison, D. 1993. "The Challenge of Urban Regeneration for Community Development." *Community Development Journal* 28 (4): 293-298.
- Doratlı, N. 2005. "Revitalizing Historic Urban Quarters: A Model For Determining The Most Relevant Strategic Approach." *European Planning Studies* 13(5): 749-772.
- Dutton, P. 2003. "Leeds Calling: The influence of London on the Gentrification of Regional Cities." *Urban Studies* 40 (12): 2557-2572.
- Ergün, N. ve B. Dundar. 2004. "Functional Change as an Indicator of Transformation Near the Old City Centre of Istanbul." *European Planning Studies* 12 (5): 723-738.
- Eşin, A. 2018. "Sur'da Yaşam." *Emo Kadın Bülteni* 6: 16-19.
- Evans, R. 1997. *Regenerating Town Centres*. Manchester: Manchester University Press.
- Falk, N. 1978. "Baltimore and Lowell: Two American Approaches." *Built Environment* 12 (3): 145-152.
- Hair, J. F., R. E. Anderson, R. L. Tatham ve W. C. Black. 1998. *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Holmes-Smith, P. 2000. *Introduction to Structural Equation Modelling*. ACSPRI.
- Jaszczak, A., K. Kristianova, E. Pochodyła, J. K. Kazak ve K. Młynarczyk. 2021. "Revitalization of Public Spaces in Cittaslow Towns: Recent Urban Redevelopment in Central Europe." *Sustainability* 13: 2564.

- Karaaslan, M. 2018. "Diyarbakır Suriçi Bölgesinin Yeniden İnşası ve Hukuksal Boyutu." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23 (39): 335-373.
- Karagöz, Y. 2016. *SPSS ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kayan, A. 2019. "Kentsel Dönüşüm ve Diyarbakır Sur Örneği." *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 15 (3): 758-782.
- Kearns, A. ve P. Mason. 2015. "Regeneration, Relocation and Health Behaviours in Deprived Communities." *Health & Place* 32: 43-58.
- McCartney, G., W. Hearty, M. Taulbut, R. Mitchell, R. Dryden ve C. Collins. 2017. "Regeneration and Health: A Structured, Rapid Literature Review." *Public Health* 148: 69-87.
- Oruç, G. D. 2005. "Şehir Eski Merkezlerinde Mekânsal Değişim ve Yeniden Canlandırma Stratejileri: İstanbul Tarihi Yarımada Eminönü Örneği." Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Öncel, F. 2016. "Kayseri Kapalı Çarşısı'nın Tarihsel Gelişim Süreci, Koruma ve Yeniden Canlandırma İlkeleri Üzerine Bir Araştırma." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Özdamar, K. 2004. *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Kaan Kitapevi.
- Özel, N. 2018. "Diyarbakır Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamında Geleneksel Evlerin İncelenmesi ve Önerilerin Belirlenmesi." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Özus, E. ve V. Dökmeci. 2005. "Effects of Revitalization in Historical City Center of İstanbul." *International Real Estate Review* 8 (1): 144 - 159.
- Rahbarianyazd, R. 2014. "Role of Adaptive Re-use of Buildings in the Revitalization Process of the Historic Quarters: The Case of the Walled City of Famagusta." Master Thesis, Eastern Mediterranean University.
- Sohmer, R. ve R. E. Lang. 1998. "Beyond This Old House: Historic Preservation in Community Development." *Housing Policy Debate* 9 (3): 425-30.
- Steinberg, F. 2008. *Revitalization of historic inner-city areas in Asia: The Potential for Urban Renewal in Ha Noi, Jakarta, and Manila*. Asian Development Bank.
- Streiner, D. L. 2003. "Starting at The Beginning: An Introduction to Coefficient Alpha and Internal Consistency." *Journal of Personality Assessment* 80 (1): 99-103.
- Sungur, O. 2010. "Korelasyon Analizi". *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde, der. Şeref Kalaycı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Taherkhani, R., N. Hashempour ve M. Lotfi. 2020. "Sustainable-resilient Urban Revitalization Framework: Residential Buildings Renovation in a Historic District." *Journal of Cleaner Production* 286: 124952.
- Thomas, C. J. ve R. D. F. Bromley. 2000. "City-Centre Revitalisation: Problems of Fragmentation and Fear in The Evening and Night-Time City." *Urban Studies* 37 (8): 1403-1429.
- Tiesdell, S., T. Oc ve T. Heath. 1996. *Revitalizing Historic Urban Quarters*. Architectural Press.
- TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği). 2017. *Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu, 2017 Yılı Sur Raporu*. Diyarbakır.
- Uğur, H. ve C. Giritlioğlu. 2006. "Geleneksel Şehirsel Dokular ve Kullanıcı Özellikleri." *İTÜ A_Z Dergisi* 5 (1): 29-34.
- Uzun, N. B., S. Gelbal ve T. Öğretmen. 2010. "TIMMS-R Başarı ve Duyuşsal Özellikler Arasındaki İlişkinin Modellenmesi ve Modelin Cinsiyetler Bakımından Karşılaştırılması." *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18 (2): 531-544.
- Wise, N. ve T. Jimura. 2020 " Changing Spaces in Historical Places." *Tourism, Cultural Heritage and Urban Regeneration* içinde, der. N. Wise ve T. Jimura. Switzerland: Springer.
- Yaşlıoğlu, M. M. 2017. "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması." *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46: 74-85.
- Yazıcıoğlu, Y. ve S. Erdoğan. 2004. *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yoh, S. ve T. Y. Sing. 2016. "Rehabilitation Methods and Revitalization Strategies in the Old Inner-City Areas of Rapid Growth Cities in Asia: A Comparison of Four Cities: Penang, Hanoi, Shanghai and Tokyo." *Urban and Regional Planning Review* 3: 1-18.
- Zeybek Çetin, R. ve İ. Özbek Sönmez. 2014. "Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Stratejileri." *EGE Mimarlık* 24 (87): 18-22.

Assessment of the Revitalization Strategies for Diyarbakır Suriçi from the Perspective of Dwellers

Şeyma US*

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ **

* Donatı Real Estate Inc., Diyarbakır, Turkey

** Department of City And Regional Planning, Konya Technical University

Abstract

Lifestyles that differ based on economical, spatial and social changes may result in the emergence of significant issues regarding adaptation, dynamism and sustainability in historical urban centers. Revitalization strategies play a key role in terminating the issues that emerged as historical urban centers became outdated and lost their commercial dynamism, dwellers left these centers, artifacts with significant cultural heritage value were lost, and social disharmony and disintegration occurred in time. This study aims to assess the spatial, social and economical effects of revitalization strategies for the Urban Site Area in Suriçi District of Diyarbakır, Turkey, from the perspective of dwellers. The questionnaire data obtained from 381 dwellers in the area were analyzed using the package programs of Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) version 26 and AMOS version 23 by IBM. The spatial, social and financial effects of revitalization strategies were assessed with the questionnaire data and Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) in terms of two separate scales as "Service Assessments" and "Regional Assessments". Results indicated a statistically significant and positive correlation between the service and regional assessments. Regional opinions from the dwellers of Suriçi changed adversely as their thoughts on the services offered in Suriçi became negative. Similarly, their regional assessments became more positive as they found the services more satisfactory. This study presented recommendations for the revitalization strategies regarding the Urban Site Area in Suriçi.

Submitted | Gönderim: 03.02.2021
Accepted | Kabul: 26.10.2021

Correspondence | İletişim:
nssag@ktun.edu.tr

doi: 10.5505/sjcrp.2021.62207

Keywords: Urban revitalization, Urban site, Factor analysis, Diyarbakır Suriçi